దక్షయజ్ఞం

శీర్షిక

ప్రార్థన

4-1-క.

శ్రీ విలసితధరణీతన

యావదన సరోజ వాసరాధిప! సిత రా

జీవదళనయన! నిఖిల ధ

రావర నుత సుగుణధామ! రాఘవరామా!

టీక:- శ్రీవిలసితధరణీతనయావదనసరోజవాసరాధిప = శ్రీరామ {శ్రీవిలసిత ధరణీతనయా వదన సరోజ వాసరాధిప - శ్రీ (లక్ష్మీదేవివలె, శుభకరమైన) విలసిత (ప్రకాశముగల) ధరణీ (భూదేవి యొక్క) తనయా (పుత్రిక, సీతాదేవి) వదన (మోము అనెడి) సరోజ (పద్మమునకు) వాసరాధిప (వాసరములకు (పగళ్ళకు) అధిపతి, సూర్యుడా), శ్రీరామ}; సితరాజీవదళనయన = శ్రీరామ {సితరాజీవదళనయనుడు - సిత (తెల్లని) రాజీవ (తామరపువ్వు) దళ (రేకుల) వంటి నయనుడు (కన్నులు గల వాడు), శ్రీరామ}; నిఖిల ధరావర నుత సుగుణధామ = శ్రీరామ {నిఖిలధరావరనుతసుగుణధాముడు - నిఖిల (సమస్తమైన) ధరావర (రాజుల) చేత నుత (స్తోత్రము చేయబడిన) గుణములకు ధాముడు

(నిలయ మైనవాడు), శ్రీరామ}; రాఘువరామా = శ్రీరామ {రాఘువరాముడు - రాఘువ (రఘు వంశమునకు చెందిన) రాము, శ్రీరాము.}.

భావము:- శ్రీమహాలక్ష్మీతేజోరూపి, ఓర్పుకు మారుపేరైన భూదేవి పుత్రిక అయిన సీతదేవి మోము అనే పద్మాన్ని ప్రకాశింపజేసే దినకరుని వంటి వాడు; తెల్ల తామర పూరేకుల వంటి కన్నులు గలవాడు; సమస్తమైన రాజులు అందరిచేత స్తుతింపబడే సుగుణాలతో అలరారేవాడు; అయినట్టి ఓ రఘువంశపు శ్రీరామ! నీకు వందనములు.

ఈశ్వర దక్షుల విరోధము

4-35-సీ.

దక్షప్రజాపతి తనయ యా భవుని భా-
    ర్యయు ననఁ దగు సతి యను లతాంగి
సతతంబుఁ బతిభక్తి సలుపు చుండియుఁ దనూ-
    జాతలాభము నందఁ జాలదయ్యె;
భర్గుని దెసఁ జాలఁ బ్రతికూలుఁ డైనట్టి-
    తమ తండ్రిమీఁది రోషమునఁ జేసి
వలనేది తా ముగ్ధవలె నిజయోగ మా-
    ర్గంబున నాత్మదేహంబు విడిచె;"

4-35.1-తే.

నని మునీంద్రుఁడు వినిపింప నమ్మహాత్ముఁ
డైన విదురుండు మనమున నద్భుతంబు
గదురఁ దత్కథ విన వేడ్క గడలుకొనఁగ
మునివరేణ్యునిఁ జూచి యిట్లనియె మఱియు.

టీక:- దక్షప్రజాపతి = దక్షప్రజాపతి యొక్క; తనయ = పుత్రిక; ఆ = ఆ; భవుని = శివుని; భార్య = భార్య; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; సతి = సతీదేవి {సతి - సత్ అను

అస్తిత్వము యైన శక్తిరూపి}; అను = అనెడి; లతాంగి = స్త్రీ {లతాంగి - లతల వంటి సున్నిత దేహము కల స్త్రీ}; సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; పతిభక్తి = పతియెడలిభక్తి; సలుపుచుండియున్ = చేస్తున్నప్పటికిని; తనూజాత = సంతాన {తనూజాత - తనువు (శరీరము) నుండి జ (పుట్టినది), కుమార్తె}; లాభమున్ = సాఫల్యమును; అందజాలదు = పొందలేనిది; అయ్యెన్ = ఆయెను; భర్గుని = శివుని; దెసన్ = వైపు; చాలన్ = మిక్కిలి; ప్రతికూలుడు = వ్యతిరిక్తము కలవాడు; ఐనట్టి = అయినట్టి; తమ = తమ యొక్క; తండ్రి = తండ్రి; మీది = అందు కలిగిన; రోషమునన్ = రోషము; చేసి = వలన; వలనేది = వేరుపాయములేనిదై; తాన్ = తను; ముగ్ధ = అమాయకురాలు; వలె = వలె; నిజ = తన; యోగ = యోగమునకు చెందిన; మార్గంబునన్ = విధానములో; ఆత్మ = తన; దేహంబున్ = శరీరమును; విడిచె = వదిలెను; అని = అని;

; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; వినిపింపన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = గొప్పఆత్మ కలవాడు; ఐన = అయిన; విదురుండు = విదురుడు; మనమునన్ = మనసులో; అద్భుతంబు = ఆశ్చర్యకరమైన యాసక్తి; కదురన్ = విజృంభించగ; తత్ = ఆ; కథన్ = కథను; వినన్ = వినుటకు; వేడ్క = కుతూహలము; కడలుకొనగా = ఉప్పొంగగ {కడలుకొను - కడ (చివర) వరకు కొను (తీసుకుపోవు), మిక్కిలి వ్యాపించు}; ముని = మునులలో; వరేణ్యునిన్ = ఉత్తముని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:- దక్షప్రజాపతి కూతురు, పరమశివుని భార్య అయిన సతీదేవి తన పతిని అనునిత్యం మిక్కిలి భక్తితో సేవించినా ఆమెకు సంతానం కలుగలేదు. పరమేశ్వరునిపట్ల పగబూనిన తన తండ్రిమీద కోపించి ఆ ఉత్తమ ఇల్లాలు యోగమార్గంలో తన శరీరాన్ని పరిత్యజించింది." అని మైత్రేయుడు విదురునితో చెప్పాడు. విదురుడు ఆశ్చర్యపడి ఆ వృత్తాంతమంతా తెలుసుకోవాలనే కుతూహలం కలుగగా ఆ మునీంద్రుని ఇలా ప్రశించాడు.

4-36-సీ.

"చతురాత్మ! దుహితృవత్సలుఁడైన దక్షుండు-
దన కూఁతు సతి ననాదరము చేసి
యనయంబు నఖిలచరాచర గురుఁడు ని-
ర్వైరుండు శాంతవిగ్రహుఁడు ఘనుఁడు

జగముల కెల్లను జర్చింప దేవుండు-
　　నంచితాత్మారాముఁ డలఘుమూర్తి
శీలవంతులలోన శ్రేష్ఠుండు నగునట్టి-
　　భవునందు విద్వేషపడుట కేమి

4-36.1-తే.

కారణము? సతి దా నేమి కారణమున
విడువరానట్టి ప్రాణముల్ విడిచె? మఱియు
శ్వశుర జామాత్ర విద్వేష సరణి నాకుఁ
దెలియ నానతి యిమ్ము సుధీవిధేయ!"

టీక:- చతురాత్మ = చతురమైన స్వభావము కలవాడ; దుహిత్ర = పుత్రిక లందు; వత్సలుండు = వాత్సల్యము అధికముగ కలవాడు; ఐన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు; తన = తన యొక్క; కూతున్ = పుత్రికను; సతి = సతీదేవిని; అనాదరము = అనాపేక్ష; చేసి = చేసి; అనయంబున్ = అవశ్యము; అఖిల = సమస్తమైన; చరాచర = చరాచరములు అన్నిటికిని; గురుడు = కాపాడువాడు; నిర్వైరుండు = శత్రుత్వము లేనివాడు; శాంతవిగ్రహుడు = శాంతమైన స్వరూపము కలవాడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; జగముల్ = భువనముల; ఎల్లన్ = అన్నిటికిని; చర్చింపన్ = తరచిచూసిన; దేవుండు = దేవుడు; అంచిత = ఒప్పుతున్న; ఆత్మారాముడు = ఆత్మ యందు విహరించువాడు; అలఘుమూర్తి = గొప్పవాడు {అలఘుమూర్తి - అలఘు (చిన్నదికాని, పెద్దదైన) మూర్తి (మూర్తిత్వము కలవాడు), గొప్పవాడు}; శీలవంతులు = శీలము కలవారి; లోనన్ = అందు; శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు; అగునట్టి = అయినట్టి; భవుని = శివుని; అందున్ = ఎడల; విద్వేష = మిక్కిలి ద్వేషము; పడుటకున్ = చెందుటకు; ఏమి = ఏమిటి;
; కారణము = కారణము; సతి = సతీదేవి; ఏమి = ఏమి; కారణమున = కారణమువలన; విడువరాని = వదలకూడని; ప్రాణముల్ = ప్రాణములను; విడిచెన్ = వదలెను; మఱియున్ = ఇంకను; శ్వశుర = మామ; జామాత్ర = అల్లుళ్ళ; విద్వేష = విరోధము యొక్క; సరణి = తీరు; నాకున్ = నాకు; తెలియన్ = తేలియునట్లు; ఆనతిమ్ము = సెలవు; ఇమ్ము = చేయుము; సుధీవిధేయ = సద్బుద్ధి కలవారికి విధేయుడ.

భావము:- “చతురస్వభావం కలవాడా! సజ్జనవిధేయా! తన పుత్రికలపై ప్రేమ గల దక్షుడు సతీదేవిని ఎందుకు అవమానించాడు? సమస్త చరాచరాలకు గురువు, ఎవరినీ ద్వేషింపనివాడు, ప్రశాంతమూర్తి, మహానుభావుడు, ఎల్ల లోకాలకు దేవుడు, ఆత్మారాముడు, విశ్వేశ్వరుడు, శీలవంతులలో అగ్రేసరుడు అయిన మహాదేవుని దక్షుడు ద్వేషించడానికి కారణం ఏమిటి? ఏ కారణంగా సతీదేవి తన ప్రాణాలు విడిచింది? మామయైన దక్షునికి, అల్లుడైన శివునికి విరోధం ఎలా సంభవించింది? నాకు ఈ కథను దయచేసి సెలవీయండి.”

4-37-క.

అని యడిగిన నవ్విదురునిఁ
గనుఁగొని మైత్రేయుఁ డనియెఁ గౌతుక మొప్పన్
"విను మనఘ! తొల్లి బ్రహ్మలు
జన నుతముగఁ జేయునట్టి సత్రముఁ జూడన్.

టీక:- అని = అని; అడిగిన = అడగగ; ఆ = ఆ; విదురునిన్ = విదురుని; కనుగొని = చూసి; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; అనియెన్ = పలికెను; కౌతుకము = కుతూహలము; ఒప్పన్ = అతిశయించగ; వినుము = వినుము; అనఘ = పుణ్యుడ; తొల్లి = పూర్వము; బ్రహ్మలు = బ్రహ్మవేత్తలు; జన = ప్రజలు; నుతముగ = స్తుతింపబడునట్లు; చేయున్ = చేస్తున్న; అట్టి = అటువంటి; సత్రమున్ = యజ్ఞము; చూడన్ = చూచుటకు.

భావము:- అని అడిగిన విదురునకు మైత్రేయ మహర్షి ఇలా చెప్పాడు. “పుణ్యాత్మా! విను. పూర్వం బ్రహ్మవేత్తలు ప్రారంభించిన మహాయజ్ఞాన్ని చూడటానికి....

4-38-చ.

సరసిజగర్భ యోగిజన శర్వ సుపర్వ మునీంద్ర హవ్యభు
క్స్వరము ఋషిప్రజాపతులు భక్తిఁ మెయిం జనుదెంచి యుండ న
త్తరణిసమాన తేజుఁడగు దక్షుఁడు వచ్చినఁ దత్సదస్యు లా
దరమున లేచి; రప్పుడు పితామహ భర్గులు దక్క నందఱున్.

టీక:- సరసిజగర్భ = బ్రహ్మదేవుడు {సరసిజగర్భుడు - సరసిజ (పద్మము)న గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; యోగి = యోగులైన; జన = జనులు; శర్వ = శివుడు; సుపర్వ = దేవతలు; మునీంద్ర = మునులలో శ్రేష్ఠులు; హవ్యభుక్ = అగ్నిహోత్రుడు {హవ్యభుక్కు - హవ్యములను భుజించువాడు, అగ్నిహోత్రుడు}; పరమఋషి = గొప్ప ఋషులు; ప్రజాపతులున్ = ప్రజాపతులు; భక్తిన్ = భక్తి; మెయిన్=కలిగి; చనుదెంచి = వచ్చి; ఉండన్=ఉండగ; ఆ=ఆ; తరణి=సూర్యునితో; సమాన=సమానమైన; తేజుడు= తేజస్సుకలవాడు;అగు=అయినట్టి; దక్షుడు=దక్షుడు; వచ్చినన్=రాగా; తత్=ఆ; సదస్యులు =సభ్యులు; ఆదరమునన్=ఆదరముతో; లేచిరి=నిలబడిరి; అప్పుడు=అప్పుడు; పితామహ = బ్రహ్మదేవుడు; భర్గులున్ = శంకరులు; తక్క = తప్పించి; అందఱున్ = అందరు.

భావము:- శివుడు, బ్రహ్మ, యోగీశ్వరులు, దేవతలు, మునీంద్రులు, మహర్షులు, ప్రజాపతులు మొదలైన వారంతా పరమాసక్తితో వచ్చారు. అప్పుడు అక్కడికి సూర్యతేజస్సుతో ప్రకాశిస్తూ దక్షుడుకూడ వచ్చాడు. దక్షుని చూడగానే బ్రహ్మ, శివుడు తప్ప సభలోనివారందరూ లేచి నిలబడ్డారు.

4-39-క.

చనుదెంచిన యా దక్షుఁడు
వనజజునకు మ్రొక్కి భక్తివశులై సభ్యుల్
తన కిచ్చిన పూజలు గై
కొని యర్హాసనమునందుఁ గూర్చుండి తగన్.

టీక:- చనుదెంచిన = వచ్చిన; ఆ = ఆ; దక్షుడు = దక్షుడు; వనజజున్ = బ్రహ్మదేవుని {వనజజుడు - వనజము (తామర)న జుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; కున్ = కి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; భక్తిన్ = భక్తికి; వశులు = చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; సభ్యుల్ = సభలోనివారు; తనకున్ = తనకు; ఇచ్చిన = చేసిన; పూజలు = గౌరవములను; కైకొని = స్వీకరించి; అర్హ = అర్హమైన; ఆసనమున్ = పీఠమున; అందున్ = లో; కూర్చుండి = కూర్చుని; తగన్ = తగినట్లు.

భావము:- వచ్చిన దక్షుడు బ్రహ్మకు నమస్కరించాడు. సభ్యులు భక్తితో తనకు చేసిన పూజలను అందుకున్నాడు. తనకు తగిన పీఠంపై కూర్చొని...

4-40-తే.

తన్నుఁ బొడగని సభ్యు లందఱును లేవ
నాసనము దిగనట్టి పురారివలను
గన్నుఁ గొనలను విస్ఫులింగములు సెదరఁ
జూచి యిట్లను రోషవిస్ఫురణ మెఱయ.

టీక:- తన్నున్ = తనను; పొడగని = చూసి; సభ్యులు = సభలోనివారు; అందఱునున్ = అందరు; లేవన్ = లేవగా; ఆసనమున్ = ఆసనమును; దిగని = లేవని; అట్టి = అటువంటి; పురారి = శంకరుని; వలను = వైపు; కన్ను = కళ్ళ; గవలను = జంటయందు; విస్ఫులింగములు = అగ్నికణములు; చెదరన్ = గ్రక్కుతుండగ; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఇలా; అను = అనెను; రోష = రోషము; విస్ఫురణ = అతిశయము; మెఱయ = బయల్పడుతుండగ.

భావము:- తనను చూచి సభ్యులందరూ లేచి నిలబడగా గద్దె దిగని శివునివైపు తన కంటికొనలనుండి మంటలు విరజిమ్ముతూ చూచి కోపంతో (ఇలా అన్నాడు).

4-41-తే.

"వినుఁడు మీరలు రొదమాని విబుధ ముని హు
తాశనాది సురోత్తములార! మోహ
మత్సరోక్తులు గావు నా మాట"లనుచు
వారి కందఱ కా పురవైరిఁ జూపి.

టీక:- వినుడు = వినండి; మీరలు = మీరు; రొద = శబ్దముచేయుట; మాని = మాని; విబుధ = దేవతలు; ముని = మునులు; హుతాశన = అగ్నిహోత్రుడు; ఆది = మొదలైన; సురోత్తములార = దేవతలలో ఉత్తములార; మోహ = మోహముతోను; మత్సర = మత్సరముతోను కూడిన; ఉక్తులు = చెప్పుతున్నవి; కావు = కావు; నా = నా యొక్క; మాటలు = మాటలు; అనుచున్ = అంటూ; వారి = వారి; కిన్ = కి; అందఱ = అందటి; కిన్ = కి; ఆ = ఆ; పురవైరి = శివుని {పురవైరి - త్రిపురాసురుని వైరి, శంకరుడు}; చూపి = చూపిస్తూ.

భావము:- “దేవతలారా! మునులారా! మీరందరూ సద్దు చేయకుండా వినండి. నా మాటలు అజ్ఞానంతో, అసూయతో పలికేవి కావు” అని వారందరికీ శివుని చూపించి...

4-42-సీ.

"పరికింప నితఁడు దిక్పాలయశోహాని-
    కరుఁ డీ క్రియాశూన్యపరుని చేతఁ
గరమొప్ప సజ్జనాచరితమార్గము దూషి-
    తం బయ్యె; నెన్న గతత్రపుండు
మహితసావిత్రీ సమానను సాధ్వి న-
    స్మత్తనూజను మృగశాబనేత్ర
సకల భూమీసుర జన సమక్షమున మ-
    ర్కటలోచనుఁడు కరగ్రహణ మర్థిఁ

4-42.1-తే.

జేసి తా శిష్యభావంబుఁ జెందు టాత్మఁ
దలఁచి ప్రత్యుద్గమాభివందనము లెలమి
నడపకుండిన మాననీ; నన్నుఁ గన్న
నోరిమాటకుఁ దన కేమి గోరువోయె.

టీక:- పరికింపన్ = చర్చించి చూడ; ఇతడు = ఇతను; దిక్పాల = దిక్పాలకుల యొక్క {దిక్పాలకులు - అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని ఆగ్నేయ దిక్కునకు 3 యముడు దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిర్బతి నైఋతి దిక్కునకు 5 వరుణుడు పడమటి దిక్కునకు 6 వాయువు వాయవ్య దిక్కునకు 7 కుబేరుడు ఉత్తర దిక్కునకు 8 ఈశానుడు ఈశాన్య దిక్కునకు పరిపాలకులు}; యశస్ = కీర్తికి; హాని = నష్టము; కరుడు = కలిగించువాడు; ఈ = ఈ; క్రియా = చేయు పనులు; శూన్య = ఏమిలేక; పరుని = ఉండువాని; చేతన్ = చేత; కరమొప్పన్ = నిశ్చయముగ; సజ్జన = మంచివారిచే; ఆచరిత = ఆచరింపబడుతున్న; మార్గము = విధానము; దూషితంబు = దూషింపబడినది; అయ్యేన్ =

అయినది; ఎన్నన్ = ఎంచిచూడగ; గతత్రపుండు = సిగ్గు లేనివాడు {గతత్రపుడు - గత (పోయిన) త్రపుడు (సిగ్గు కలవాడు)}; మహిత = గొప్ప; సావిత్రీ = సావిత్రీదేవికి; సమాననున్ = సమానమైనామెను; సాధ్విన్ = స్త్రీని {సాధ్వి - పతివ్రత, సాధుస్వభావురాలు, స్త్రీ, సాధు+జీప్, సాధు వ్యవహరతి, చక్కగా వ్యవహరించుస్త్రీ.}; అస్మత్ = నా యొక్క; తనూజనున్ = పుత్రికను; మృగశాబనేత్రన్ = స్త్రీని {మృగశాబనేత్ర - లేడివంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ}; సకల = సమస్తమైన; భూమీసుర = బ్రాహ్మణ {భూమీసురులు - భూమి మీది దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; జన = జనముల; సమక్షమున = సమక్షములో; మర్కట = ఎగుడుదిగుడు; లోచనుడు = కన్నులు కలవాడు; కరగ్రహణము = చేపట్టుట {కరగ్రహణము - చేతిని గ్రహించి, వివాహము చేసికొనుట}; అర్థిన్ = కోరి; చేసి = చేసి;

; తాన్ = తను; శిష్యభావమున్ = శిష్య సమాన భావము; చెందుటన్ = చెందుటను; ఆత్మన్ = మనసున; తలచి = తలచుకొని; ప్రత్యుద్గమ = లేచివచ్చి; అభివందనములున్ = గౌరవపూర్వక నమస్కారములు; ఎలమిన్ = ఆసక్తిగ; నడపకుండినన్ = చేయకపోతే; మాననీ = పోనీ; నన్నున్ = నన్ను; కన్న = చూసినందుకు; నోరిమాట = నోటిమాటకు; తనకున్ = తనకి; ఏమి = ఏమి; గోరు = చిన్నతనము; పోయెన్ = అయిపోతుంది.

భావము:- “ఈ శివుడు దిక్పాలకుల కీర్తికి హాని చేసేవాడు. ఇతడు క్రియాశూన్యుడు. సత్పురుషులు నడిచే మార్గం ఇతనివల్ల చెడిపోయింది. ఇతనికి సిగ్గు లేదు. లేడి కన్నులు కలిగి, సావిత్రీదేవివంటి సాధ్వీశిరోమణి అయిన నా కుమార్తెను ఈ కోతికన్నులవాడు పెద్దల సమక్షంలో కోరి పెండ్లి చేసుకున్నాడు. తన శిష్యభావాన్ని తలచుకొని నాకు ఎదురువచ్చి నమస్కరించకపోతే పోనీయండి. నన్ను చూచి పలుకరిస్తే తన నోటి ముత్యాలు రాలిపోతాయా?

4-43-సీ.

అనయంబు లుప్తక్రియాకలాపుఁడు మాన-
హీనుఁడు మర్యాదలేని వాఁడు
మత్తప్రచారుఁ డున్మత్తప్రియుఁడు దిగం-
బరుఁడు భూతప్రేత పరివృతుండు

దామస ప్రమథ భూతములకు నాథుండు-

భూతిలిప్తుం డస్థిభూషణుండు

నష్టశౌచుండు నున్మదనాథుఁడును దుష్ట-

హృదయుఁ డుగ్రుఁడును బరేతభూ ని

4-43.1-తే.

కేతనుఁడు వితతస్రస్తకేశుఁ డశుచి

యయిన యితనికి శివనాముఁ డను ప్రవాద

మెటులు గలిగె? నశివుఁ డగు నితని నెఱిఁగి

యెఱిఁగి వేదంబు శూద్రున కిచ్చినటులు.

టీక:- అనయంబున్ = ఎప్పుడు, నీతి కానట్టి; లుప్త = శూన్యమైమపోయిన; క్రియా = పనులు, యజ్ఞకర్మములు; కలాపుడు = చేయుటలు కలవాడు; మాన = శీలము, అభిమానము; హీనుడు = లేనివాడు; మర్యాద = మర్యాద, నియమములు; లేనివాడు = లేనట్టివాడు; మత్తప్రచారుడు = మత్తెక్కి తిరుగువాడు, మిక్కిలి ప్రచారము కల వాడు; ఉన్మత్తప్రియుడు = పిచ్చివారి కిష్టుడు, మిక్కిలి (వెఱ్ఱి) ప్రేమస్వభావి; దిగంబరుడు = దిక్కులే అంబరముగా కలవాడు; భూతప్రేత = భూతప్రేతములుచేత; పరివృతుండు = చుట్టబడి యుండువాడు; తామస = తమోగుణము కల; ప్రమథ = ప్రమథ; భూతముల్ = గణముల; కున్ = కి; నాథుండు = నాయకుడు; భూతి = బూడిద, విభూతి; లిప్తుండు = పూసుకొనువాడు; అస్థి = ఎముకలు; భూషణుండు = అలంకారములుగ కలవాడు; నష్టశౌచుండు = కోల్పోయిన శుచిత్వము కలవాడు; ఉన్మదనాథుఁడును = అమితమైన మదము కలవారికి నాయకుడు, ఉన్మత్తులకు(పిచ్చివారికి) నాయకుడు; దుష్టహృదయుడు = దుష్టమైన మనసు కలవాడు; ఉగ్రుడు = ఉగ్రరూపము కలవాడు; పరేతభూమినికేతనుడు = శ్మశానవాసి;

; వితతస్రస్త = మిక్కిలి విరబోసుకొన్న; కేశుడు = కేశములు కలవాడు; అశుచి = శుచిత్వము లేనివాడు; అయిన = అయినట్టి; ఇతని = ఇతని; కిన్ = కి; శివ = శివ యనెడి; నాముడు = పేరుబడ్డవాడు; అను = అనెడి; ప్రవాదము = తప్పుడు ప్రచారము; ఎటులన్ = ఎలా; కలిగెన్ = కలిగినది; అశివుడు = అశుభమైనవాడు; అగు = అయినట్టి; ఇతనినన్ =

ఇతనిని; ఎఱిగియెఱిగి = బాగ తెలిసి కూడ; వేదంబున్ = వేదములను; శూద్రున్ = శూద్రుని; కిన్ = కి; ఇచ్చినటుల = ఇచ్చినట్లు.

భావము:- దక్షుడు శివుని ఇలా నిందిస్తున్నా స్తుతి కూడ స్పురిస్తున్న చమత్కారం ఉన్న పద్యం యిది – ఇతను ఎప్పుడు వేదకర్మ లాచరించని వాడు. (కర్మలు చేయని వాడు అంటే పూర్తిగా కర్మలకు అతీతుడు); మానాభిమానాలు లేని వాడు. (మానం లేనివాడు అంటే గౌరవ అగౌరవాలు పట్టని వాడు); నియమాలు లేని వాడు. (మర్యాద లేదంటే దేశకాలాలకి తరతమ భేదాలకి అతీతుడు); మత్తెక్కి తిరుగు వాడు. (ఆత్మానందంలో మెలగు వాడు); పిచ్చివారి కిష్టుడు. (ఉన్మత్తాకారంలో మెలగే సిద్ధులకు ఇష్టుడు); నగ్నంగా ఉంటాడు. (దిగంబరుడు ఆకాశ అంతరిక్షాలు దేహంగా కలవాడు); భూతాలు ప్రేతాలు ఎప్పుడు చుట్టూ ఉంటాయి. (పంచభూతాలు మరణానంతర జీవాత్మలు కూడ ఆశ్రయించి ఉంటాయి); తమోగుణం గల ప్రమథ గణాలకు నాయకుడు. బూడిద పూసుకుంటాడు. (ఆది విరాగి కనుక వైరాగ్య చిహ్న మైన విభూతి రాసుకుంటాడు); ఎముకలు అలంకారాలుగా ధరిస్తాడు. (అస్థి భూషణుడు అంటే బ్రహ్మ కపాలాలు ధరిస్తాడు); అపవిత్రుడు. (శౌచాశౌచాలకి అతీత మైన వాడు); మదించి తిరుగువారికి, పిచ్చి వారికి నాయకుడు (ఉన్మత్తులనే భూతగణాలకి అధిపతి. లౌకిక విలువలు లెక్కచెయ్యని వాడు;). దుష్టబుద్ధి. (దుష్ట అర్థచేసుకోరాని నిగూఢ మనస్సు కలవాడు);. ఉగ్రమైన స్వభావం కల వాడు. (ఉగ్రుడు అంటే రుద్రుడు); శ్మశాన వాసి. (మరణ స్థితులకు అవ్వల నుండు వాడు); జుట్టు విరబోసుకొని ఉంటాడు. (సంకోచ సందేహాదులకు అతీతుడు); శుచి శుభ్రం లేకుండా మలినదేహంతో ఉంటారు. (అశుచి అంటే సర్వం తానే కనుక శుచి అశుచి భేదాలు లేని వాడు); అలాంటి వాడికి శివుడు అని ఎందుకో అసందర్భంగా పిలుస్తారు. శివుడు అంటే శుభాలను కలిగించే వాడు అని చూడొద్దా. (శివనాముడను ప్రవాదము పేరుకు మాత్రమే శివుడు అనటం అసందర్భం); ఇంతటి అశివుడు అని తెలిసికూడ, శూద్రునికి వేదాలు చెప్పినట్లు, శివుడు అని పేరు పెట్టారు.

4-44-వ.

ఇతనికి నస్మత్తనూజను విధిప్రేరితుండనై యిచ్చితి.”

టీక:- ఇతని = ఇతని; కిన్ = కి; అస్మత్ = నా యొక్క; తనూజనున్ = పుత్రికను {తనూజుడు - తనువున పుట్టినవాడు, కొడుకు}; విధి = కర్మచేత, బ్రహ్మదేవునిచేత; ప్రేరితుడను = ప్రేరేపింపబడినవాడను; ఐ = అయ్యి; ఇచ్చితి = వివాహము చేసితి.

భావము:- ఇతనికి బ్రహ్మ మాట విని నా పుత్రికను ఇచ్చాను.”

4-45-క.

అని యిట్టులు ప్రతికూల వ
చనములు దక్షుండు పలికి శపియింతును శ
ర్వుని నని జలములు గొని కర
మున నిలిపి యిటులనె రోషమున ననఘాత్మా!

టీక:- అని = అని; ఇట్టుల = ఈ విధముగ; ప్రతికూల = వ్యతిరేకపు; వచనములు = మాటలు; దక్షుండు = దక్షుడు; పలికి = పలికి; శపియింతును = శపిస్తాను; శర్వుని = శంకరుని; అని = అని; జలములు = నీరు; కొని = తీసుకొని; కరమున = చేతిలో; నిలిపి = ఉంచుకొని; ఇటుల = ఇలా; అనెన్ = పలికెను; రోషమునన్ = రోషముతో; అనఘాత్మా = పుణ్యాత్మా.

భావము:- అని ఈ విధంగా దక్షుడు నిందించి “శంకరుని శపిస్తాను” అంటూ శాపజలాలను చేతిలో తీసికొని రోషంతో ఇలా అన్నాడు.

4-46-క.

"ఇతఁ డింద్రోపేంద్ర పరీ
వృతుఁడై మఖసమయమున హవిర్భాగము దే
వతలం గూడఁగ మహిత ని
యతిఁ బొందక యుండుఁగాక యని శపియించెన్."

టీక:- ఇతడు = ఇతడు; ఇంద్ర = ఇంద్రునిచేతను; ఉపేంద్ర = విష్ణువుచేతను; పరీవృతుడు = పరివేష్టింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మఖ = యజ్ఞముల; సమయమునన్ = సమయములలో; హవిర్భాగము = హవిస్సునందలి భాగము; దేవతలన్ = దేవతలతో;

కూడగ = కలిసి గ్రహించు; మహిత = గొప్ప; నియతిన్ = భాగ్యమును; పొందకన్ = పొందకుండగ; ఉండుగాక = పోవుగాక; అని = అని; శపియించెన్ = శపించెను.

భావము:- “ఈ శివుడు ఇంద్రుడు, విష్ణువు మొదలైన దేవతలతోపాటు యజ్ఞంలో హవిర్భాగం పొందకుండు గాక!” అని శపించాడు.

4-47-వ.

ఇట్లు దక్షుండు పల్కిన గర్హితవాక్యంబులు వినిందితంబు లగుం గాని యాథార్థ్యంబున వాస్తవంబు లగుచు భగవంతుండగు రుద్రునందు ననిందితంబులై గాక స్తుతి రూపంబున నొప్పెఁ; దదనంతరంబ రుద్రునకు శాపం బిచ్చిన కారణంబున దక్షుండు సదస్యముఖ్యులచే 'నకృత్యం' బని నిషేధింపబడి ప్రవృద్ధంబయిన క్రోధంబుతోడ నిజనివాసంబునకుం జనియె; అంత గిరిశానుచరాగ్రేసరుం డగు నందికేశ్వరుండు దక్షుండు నిటలాక్షుని శపియించిన శాపంబు, నతనిఁ బల్కిన యనర్థ వాక్యంబులును విని కోపారుణితలోచనుండై యిట్లను “నీ దక్షుండు మర్త్యశరీరంబు శ్రేష్ఠంబు గాఁ దలఁచి యప్రతిద్రోహియైన భగవంతునందు భేదదర్శియై యపరాధంబుఁ గావించె; ఇట్టి మూఢాత్ముండు దత్త్వ విముఖుం డగు; మఱియుం గూటధర్మంబు లయిన నివాసంబుల గ్రామ్యసుఖకాంక్షలం జేసి సక్తుండై యర్థవాదంబు లైన వేదంబులచేత నష్టమనీషం గలిగి కర్మతంత్రంబు విస్తృతంబు చేయు; వెండియు దేహాదికంబు లుపాదేయంబులు గాఁ దలఁచుచు బుద్ధిచేత నాత్మతత్త్వంబు మఱచి వర్తించుచుఁ బశుప్రాయుండై స్త్రీకాముండు నగు; నిదియునుం గాక దక్షుం డచిరకాలంబున మేషముఖుం డగు"నని మఱియు.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; దక్షుండు = దక్షుడు; పల్కిన = పలికినట్టి; గర్హిత = నిందాపూర్వక; వాక్యంబులు = పలుకులు; వినిందితంబులు = మిక్కిలి నిందించుటలు;

అగున్ = అవుతాయి; కాని = కాని; యథార్థ్యంబునన్ = నిజానికి, అర్థానుసారము; వాస్తవంబులున్ = వాస్తవములు; అగుచున్ = అవుతూ; భగవంతుండు = భగవంతుడు; అగు = అయిన; రుద్రున్ = శివుని {రుద్రుడు - రౌద్ర రూపము కల వాడు, వ్యుత్పత్తి. రుద్ సాంసార దుఃఖం ద్రావయతి నాశయతీతి రుద్రః. సంసారదుఃఖమును నశింపజేయువాడు, శివుడు}; అందున్ = ఎడల; అనిందితంబులు = నిందింపబడనివ; ఐ = అయి; స్తుతి = పొగడుచున్న; రూపంబునన్ = విధముగ; ఒప్పెన్ = ఒప్పినవి; తదనంతరంబ = తరువాత; రుద్రున్ = శివుని; కున్ = కి; శాపంబున్ = శాపమును; ఇచ్చిన = ఇచ్చిన; కారణంబునన్ = కారణమువలన; దక్షుండు = దక్షుడు; సదస్య = సభలోని; ముఖ్యుల = పెద్దల; చేన్ = చేత; అకృత్యంబు = కానిపని; అని = అని; నిషేధింపబడి = నిషేధింపబడి; ప్రవృద్ధంబున్ = పెచ్చుమీరినది; అయిన = అయిన; క్రోధంబున్ = కోపము; తోడన్ = తోటి; నిజ = తన; నివాసంబున్ = గృహమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళెను; అంత = అంతట; గిరిశ = శివుని {గిరిశుడు - గిరి (కైలాసగిరిపైనున్న) ఈశుడు (ప్రభువు), శంకరుడు}; అనుచర = అనుచరులలో; అగ్రేసరుండు = మొదటివాడు; అగు = అయిన; నందికేశ్వరుండు = నందీశ్వరుడు; దక్షుండు = దక్షుడు; నిటలాక్షుని = శివుని {నిటలాక్షుడు - నిటలమున (నుదుట) అక్షి (కన్ను) కలవాడు, శంకరుడు}; శపియించిన = శపించిన; శాపంబున్ = శాపమును; అతనిన్ = అతనిచేత; పల్కిన = పలుకబడిన; అనర్హ = తగని; వాక్యంబులును = పలుకులు; విని = విని; కోపారుణితలోచనుండు = కోపముచేత యెఱ్ఱబడిన కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఇలా; అను = అనెను; ఈ = ఈ; దక్షుండు = దక్షుడు; మర్త్య = మృతిచెందు, మానవ; శరీరంబున్ = భౌతిక దేహమును; శ్రేష్ఠంబు = ఉత్తమమైనది; కాన్ = అగునట్లు; తలచి = అనుకొని; అప్రతిద్రోహి = ద్రోహిపై ప్రతీకారము చేయనివాడు; ఐన = అయినట్టి; భగవంతుని = మహామహిమాన్వితుండు; భేదదర్శి = వైమనస్యము చూపువాడు; ఐ = అయ్యి; అపరాధంబు = తప్పు; కావించెన్ = చేసెను; ఇట్టి = ఇటువంటి; మూఢాత్ముండు = అవివేకపు మనసున్నవాడు; తత్త్వ = నిజస్వరూపమును; విముఖుండు = తిరస్కరించువాడు; అగు = అయిన; మఱియున్ = ఇంకను; కూటధర్మంబులు = కపటవిధానములు కలవి; అయిన = అయినట్టి; నివాసంబులన్ = గృహములందు; గ్రామ్యసుఖకాంక్షలన్ = మోటుకామములపై కాంక్షల; చేసి = అందు; సక్తుండు = చిక్కుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; అర్థవాదంబులు = స్తుతిమాత్రములు; ఐన = అయినట్టి; వేదంబుల్ = వేదముల; చేతన్ = వలన; నష్టమనీషన్ = కోల్పోయిన ప్రజ్ఞ; కలిగి = కలిగి; కర్మతంత్రంబు = వ్రత విధానములను; విస్తృతముచేయున్ = ఎక్కువగా చేయును; వెండియున్ = ఇంకను; దేహ = శరీరము; ఆదికంబులున్ = మొదలైనవానినే;

ఉపాదేయంబులున్ = గ్రహించదగినవి; కాన్ = అగునట్లు; తలచుచున్ = అనుకొనుచు; బుద్ధి = మనసు; చేతన్ = అందు; ఆత్మతత్త్వంబున్ = అసలు సత్యమును; మఱచి = మరచిపోయి; వర్తించుచు = ప్రవర్తిస్తూ; పశుప్రాయుండు = జంతు సమానుడు; ఐ = అయ్యి; స్త్రీకాముండున్ = అమితంగా స్త్రీ సాంగత్యం కోరువాడు, స్త్రీలోలుడు; అగున్ = అగును; ఇదియునున్ = ఇంతే; కాక = కాకుండగ; దక్షుండు = దక్షుడు; అచిర = కొద్ది; కాలంబునన్ = కాలములోనే; మేషముఖుండు = గొఱ్ఱె తల కలవాడు; అగున్ = అవును; అని = అని; మఱియు = ఇంకా.

భావము:- ఈ విధంగా దక్షుడు పలికిన నిందావాక్యాలు పైకి అనుచితాలుగా తోచినా మరొక అర్థంలో వాస్తవాలై, సముచితాలై పూజ్యుడైన శివునికి పొగడ్తలే అయ్యాయి. ఆ తరువాత శివుని శపించిన దక్షుణ్ణి చూచి సభ్యులు "నీవు చేసినది చెడ్డపని" అని అడ్డుకోగా, దక్షుడు ఆగ్రహోదగ్రుడై తన గృహానికి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు శివుని సేవకులలో శ్రేష్ఠుడైన నందికేశ్వరుడు దక్షుడు పరమేశ్వరుని నిందించడం, శపించడం విని కోపంతో కన్నులెఱ్ఱవారగా ఇలా అన్నాడు "ఈ దక్షుడు తన మర్త్యశరీరం గొప్పది అని భావించాడు. తనకు తిరిగి కీడు చేయకుండా శాంతుడై ఉన్న దేవదేవునికి అపరాధం చేసాడు. వీడు భేదదర్శి. ఇటువంటి మూర్ఖునికి తత్త్వదర్శనం లభించదు. వీడు కుటిల ధర్మాలను ఆశ్రయించి నీచసుఖాలపై కోర్కెలు పెంచుకున్నాడు. వేదాలలోని అర్థవాదాలను నిజమని నమ్మాడు. దేహమునే ఆత్మగా భావిస్తాడు. అందుచేత వీడు సత్యమైన ఆత్మతత్త్వాన్ని విస్మరించి పశువుతో సమానమౌతాడు. వీడు స్త్రీలోలుడై చెడిపోతాడు. అంతేకాదు, ఈ దక్షుడు తొందరలోనే గొఱ్ఱెతలవాడు అగుగాక" అని ఇంకా...

4-48-మ.

"అనయంబుం దన మానసంబున నవిద్యన్ ముఖ్యతత్త్వంబు గాఁ
గని గౌరీశుఁ దిరస్కరించిన యసత్కర్మాత్ము నీ దక్షుని
న్ననువర్తించినవాఁరు సంసరణకర్మారంభులై నిచ్చలున్
జననం బందుచుఁ జచ్చుచున్ మరల నోజం బుట్టుచున్ వర్తిలున్.

టీక:- అనయంబున్ = అవశ్యము; తన = తన యొక్క; మానసంబునన్ = మనసులో; అవిద్యన్ = అవిద్యను; ముఖ్యతత్వంబు = ముఖ్యమైన జ్ఞానము; కాన్ = అగునట్లు; కని =

దర్శించి; గౌరీశున్ = శివుని {గౌరీశుడు - గౌరీదేవి భర్త, శంకరుడు}; తిరస్కరించిన = తెగడినట్టి; అసత్కర్మాత్మున్ = అబద్దపు కర్మలు కలవానిని; ఈ = ఈ; దక్షునిన్ = దక్షుని; అనువర్తించువారు = అనుసరించి వర్తించువారు; సంసరణ = సాంసారిక; కర్మారంభులు = కర్మాసక్తులు; ఐ = అయ్యి; నిచ్చలున్ = ఎల్లప్పుడున్; జననంబున్ = పుడుతూ; చచ్చున్ = మరణిస్తూ; మరలన్ = మళ్లీ; ఓజన్ = క్రమముగా; పుట్టుచున్ = పుడుతూ; వర్తిల్లున్ = ప్రవర్తించును.

భావము:- "ఎల్లప్పుడు అజ్ఞానాన్నే జ్ఞానంగా భ్రమించి దేవదేవుడైన మహాదేవుని నిందించిన ఈ మహాపాపిని అనుసరించేవారు సర్వదా సంసారంలో చిక్కుకుని పుడ్తూ చస్తూ మళ్ళీ పుడ్తూ ఉందురు గాక!

4-49-వ.

అదియునుం గాక యీ హరద్వేషులైన ద్విజు లర్థవాద బహుళంబు లైన వేదవాక్యంబుల వలన మధుగంధ సమంబైన చిత్తక్షోభంబుచేత విమోహిత మనస్కులై కర్మాసక్తు లగుదురు; మఱియును భక్ష్యాభక్ష్య విచారశూన్యులై దేహాది పోషణంబుకొఱకు ధరియింపఁ బడిన విద్యా తపోవ్రతంబులు గలవారలై ధన దేహేంద్రియంబుల యందుఁ బ్రీతిం బొంది యాచకులై విహరింతురు;" అని నందికేశ్వరుండు బ్రాహ్మణజనంబుల శపియించిన వచనంబులు విని భృగుమహాముని మరల శపి యింపం బూని యిట్లనియె.

టీక:- అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఈ = ఈ; హరద్వేషులు = శివుని ద్వేషించువారు; ఐన = అయిన; ద్విజులు = బ్రాహ్మణులు; అర్థవాద = స్తుతి మాత్రము, పురుషార్థ మాత్రము; బహుళంబులు = పెచ్చుమీరినట్టివి; ఐన = అయిన; వేదవాక్యంబుల్ = వేదసూత్రాలు; వలనన్ = వలన; మధుగంధ = కల్లు కంపుకి; సమంబు = సమానము; ఐన = అయిన; చిత్తక్షోభంబు = మానసికక్షోభ; చేతన్ = చేత; విమోహిత = మిక్కిలిగ మోహముచెందిన; మనస్కులు = మనసు కలవారు; అ = అయ్యి; కర్మా = కర్మల యందు; సక్తులు = చిక్కుకొన్నవారు; అగుదురు = అవుతారు; మఱియును = ఇంకను; భక్ష్యాభక్ష్య = తిని దగినవి తగనివాటి గురించి; విచారశూన్యులు = భేదములు తెలియనివారు; ఐ = అయ్యి; దేహ = శరీరము; ఆదిన్ = మొదలైనవాటి; పోషణంబున్ = పోషించుకొనుటకు;

ధరియింపబడిన = గ్రహించిన; విద్యా = విద్యలు; తపస్ = తపస్సులు; వ్రతంబులు = వ్రతములను; కలవారలు = చెందువారు; ఐ = అయ్యి; ధన = సంపదలు; దేహ = శారీరకము; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల; అందున్ = అందు; ప్రీతిని = మమకారమును; పొంది = పెంపొందించుకొని; యాచకులు = అడుగుకొనువారు; ఐ = అయ్యి; విహరింతురు = ప్రవర్తింతురు; అని = అని; నందికేశ్వరుండు = నందీశ్వరుడు; బ్రాహ్మణజనంబులన్ = బ్రాహ్మణులను; శపియించినన్ = శపించినట్టి; వచనంబులు = పలుకులు; విని = విని; భృగు = భృగువు అనెడి; మహాముని = గొప్పముని; మరలన్ = మారు; శపియింపన్ = శపించుటకు; పూని = పూనుకొని; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:- అంతేకాక శివుని ద్వేషించే ఇందలి బ్రాహ్మణులు అర్థవాదాలతో నిండిన వేదవాక్యాలవల్ల కల్లుకైపు వంటి మనోమాలిన్యంతో కలత చెంది మోహపడి అసత్కర్మలపై ఆసక్తి పెంచుకుంటారు. తినదగినవి, తినదగనివి అనే ఆలోచన నశించి అన్నింటినీ ఆరగిస్తారు. విద్యను, తపస్సును, వ్రతాలను పొట్టకోసమే అవలంబిస్తారు. ధనంమీద, దేహంమీద, ఇంద్రియాలమీద ఆదరాభిమానాలు కలవారై యాచకులై సంచరిస్తారు" అని నందికేశ్వరుడు అచ్చటి బ్రాహ్మణులను శపించాడు. నంది శాపవాక్కులు విని భృగుమహర్షి తిరిగి ఇలా శపించాడు.

4-50-తే.

"వసుధ నెవ్వారు ధూర్జటివ్రతులు వారు
వారి కనుకూలు రగుదు రెవ్వారు వారు
నట్టి సచ్ఛాస్త్ర పరిపంథు లైన వారు
నవనిఁ బాషండు లయ్యెద"రని శపించె.

టీక:- వసుధన్ = భూమిపైన; ఎవ్వారు = ఎవరైతే; దూర్జటి = శివుని; వ్రతులు = దీక్షాపరాయణులో; వారు = వారు; వారి = వారి; కిన్ = కి; అనుకూలురు = అనుకూలముగ వర్తించువారు; అగుదురు = అయినవారు; ఎవ్వరు = ఎవరో; వారున్ = వారును; అట్టి = అటువంటి; సత్ = మంచి; శాస్త్ర = శాస్త్రములకు; పరిపంథులున్ = శత్రువులు; ఐన = అయినట్టి; వారు = వారు; అవనిని = భూమ్మీద; పాషండులు = పాషండులు; అయ్యెదరు = అగుదురు; అని = అని; శపించె = శపించెను.

భావము:- ఈ లోకంలో ఎవరు శివదీక్షాపరాయణులో, ఎవరు వారిని అనుసరిస్తారో వారంతా శాస్త్రాలకు విరోధులై పాషండులు అగుదురు గాక!

4-51-సీ.

"సకల వర్ణాశ్రమాచార హేతువు, లోక-
మునకు మంగళమార్గమును, సనాత
నముఁ, బూర్వఋషిసమ్మతము, జనార్దనమూల-
మును, నిత్యమును, శుద్ధమును, శివంబు,
నార్యపథానుగం బగు వేదమును విప్ర-
గణము నిందించిన కారణమున
నే శివదీక్ష యందేని మధ్యమ పూజ్యుఁ-
డై భూతపతి దైవ మగుచు నుండు

4-51.1-తే.

నందు మీరలు భస్మ జటాస్థిధార
ణములఁ దగి మూఢబుద్ధులు నష్టశౌచు
లై నశింతురు పాషండు లగుచు"ననుచు
శాప మొనరించె నా ద్విజసత్తముండు.

టీక:- సకల = సమస్తమైన; వర్ణ = వర్ణముల {చాతుర్వర్ణములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర వర్ణములు}; ఆశ్రమ = ఆశ్రమముల {చతురాశ్రమములు - 1బ్రహ్మచర్యము 2గార్హపత్యము 3వానప్రస్థము 4సన్యాసము అనెడి నాలుగు ఆశ్రమములు}; ఆచార = ఆచారముల {ఆచారము - ఆచరించవలెనని నియమింపబడిన విధానములు, 1విధి 2నిషేధములు అని ద్వి విధములు}; హేతువు = కారణమైనది; లోకమున్ = జగమున; కున్ = కు; మంగళ = శుభకరమైన; మార్గమునున్ = విధానము; సనాతనము = శాశ్వతము పురాతనము; పూర్వ = పూర్వకాలపు; ఋషి = ఋషుల; సమ్మతము = అంగీకారము కలది; జనార్దన = విష్ణువే; మూలమును = మూలాధారముగ కలది; నిత్యమును = శాశ్వతమును; శుద్ధమును = పరిశుద్ధమైనదియును; శివంబున్ =

శుభకరమైనదియును; ఆర్య = పూజ్యుల; పథా = మార్గమునకు; అనుగంబున్ = అనుగుణమైనదియును; అగు = అయిన; వేదమునున్ = వేదమును; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; గణమున్ = సమూహమంతటిని; నిందించిన = శపించిన; కారణమున = కారణమువలన; ఏ = ఏ; శివదీక్ష = శివదీక్ష; అందేని = లోనైనా; మధ్యమపూజ్యుడు = మధ్యమ పూజ్యుడు {మధ్యమపూజ్యుడు - 1. ఉత్కృష్టము కాక, అపకృష్టము కాక మధ్యస్థముగా పూజింపబడువాడు, 2. ప్రప్రథమంగా పూజింపబడువాడు కాకుండా మధ్యమముగా పూజిపబడువాడు.}; ఐ = అయ్యి; భూతపతి = శివుడు {భూతపతి - సమస్త భూతములకు నాథుడు, శివుడు}; దైవము = దేవుడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అందున్ = వానిలో;

; మీరలు = మీరు; భస్మ = విభూది; జట = జటలుగట్టినశిరోజములు; అస్థి = ఎముకలు; ధారణములున్ = ధరించుటలుతో; తగి = కలిగి; మూఢ = మూర్ఖపు; బుద్ధులు = బుద్ధులు; నష్టశౌచులు = పోయిన శుచిత్వము కలవారు; ఐ = అయ్యి; నశింతురు = నాశనమైపోతారు; పాషండులు = పాషండులు; అగుచున్ = అవుతూ; అనుచున్ = అంటూ; శాపము = శాపమును; ఒసరించెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; ద్విజ = బ్రాహ్మణులలో {ద్విజుడు - పుట్టుక ఉపనయనము అనెడి ద్వి (రెండు) జుడు (జన్మములు గలవాడు), బ్రాహ్మణుడు}; సత్తముండు = శ్రేష్ఠుడు.

భావము:- సమస్తమైన వర్ణాశ్రమాచారాలను విధించే వేదం లోకాలకు మేలును కలిగిస్తుంది. అది సనాతనమైనది. దానిని పూర్వ ఋషిపుంగవులంతా అంగీకరించారు. వేదం విష్ణువునుండి ఆవిర్భవించింది. అది శాశ్వతమైనది, పరిశుద్ధమైనది, మంగళప్రదమైనది. దానిని ఆర్యులైనవారు అనుసరిస్తారు. అటువంటి వేదాన్నీ బ్రాహ్మణులనూ నీవు నిందించావు. అందుచేత శివదీక్షను స్వీకరించేవారికి మధ్యమ పూజ్య డగుగాక! శివవ్రతులు భస్మాన్నీ, జడలనూ, ఎముకలనూ ధరిస్తారు గాక! మూర్ఖులై శుచిత్వం లేనివారై పాషండులై నశింతురు గాక!" అని భృగుమహర్షి శపించాడు.

4-52-వ.

ఇట్లన్యోన్యంబును శాపంబులం బొందియు భగవదనుగ్రహంబు గల వారలగుటం జేసి నాశంబు నొందరైరి; అట్టి యెడ విమనస్కుం డగుచు ననుచర సమేతుం డై భవుండు చనియె నంత.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; అన్యోన్యంబును = ఒకరినొకరు; శాపంబులన్ = శాపములను; పొందియున్ = పొందినప్పటికిని; భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; అనుగ్రహంబున్ = అనుగ్రహము; కలవారు = కలిగినవారు; అగుటన్ = అవుట; చేతన్ = చేత; నాశంబున్ = నాశనమును; ఒందరు = పొందనివారు; ఐరి = అయిరి; అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయములో; విమనస్కుండు = విరిగిన మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; అనుచర = అనుచరులతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భవుండు = శివుడు {భవుడు - శివుడు, (వ్యు. భూ+అప్ కృ.ప్ర. ప్రపంచము ఈతనినుండి పొడమినది కావున ఈ వ్యవహారము)}; చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:- ఈ విధంగా నందీశ్వరుడు, భృగుమహర్షి ఒకరినొకరు శపించుకున్నారు. దైవానుగ్రహంవల్ల వారు నశింపలేదు. అప్పుడు వ్యాకుల హృదయుడై శివుడు అనుచరులతో అక్కడినుండి వెళ్ళిపోయాడు.

4-53-సీ.

అనఘాత్మ! యే యజ్ఞమందు సర్వశ్రేష్ఠుఁ-
డగు హరి సంపూజ్యుఁడై వెలుంగు
నట్టి యజ్ఞంబు సమ్యగ్విధానమున స-
హస్ర వత్సరములు నజుఁ డొనర్చెఁ
గరమొప్ప నమర గంగాయమునా సంగ-
మావనిఁ గలుగు ప్రయాగ యందు
నవభృథస్నానంబు లతిభక్తిఁ గావించి-
గతకల్మషాత్ములై ఘనత కెక్కి

4-53.1-తే.

తగ నిజాశ్రమభూములఁ దలఁచి వార
లందఱును వేడ్కతోఁ జని రనుచు "విదురు
నకును మైత్రేయుఁ డను మునినాయకుండు
నెఱుఁగ వినిపించి వెండియు నిట్టు లనియె.

టీక:- అనఘాత్మా = పుణ్యాత్మా; ఏ = ఏ; యజ్ఞము = యజ్ఞము; అందున్ = లోనైతే; సర్వ = అందరికంటెను; శ్రేష్ఠుడు = గొప్పవాడు; అగు = అయిన; హరి = విష్ణువు; సంపూజ్యుడు = చక్కగ పూజింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వెలుంగున్ = ప్రకాశించునో; అట్టి = అటువంటి; యజ్ఞంబు = యజ్ఞము; సమ్యక్ = చక్కటి; విధానమునన్ = పద్ధతిలో; సహస్ర = వెయ్యి; వత్సరములున్ = సంవత్సరములు; అజుడున్ = బ్రహ్మదేవుడు {అజుడు - పుట్టుక లేని వాడు, భౌతిక జన్మము లేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు, విష్ణువు, శివుడు, భగవంతుడు}; ఒనర్చెన్ = చేసెను; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పన్ = చక్కటి; అమరన్ = విధముగ; గంగా = గంగ; యమునా = యమునల; సంగమ = సంగమ, కలియు; ఆవనిన్ = స్థలమున; కలుగు = ఉన్న; ప్రయాగ = ప్రయాగ; అందున్ = లో; అవభృథ = పవిత్ర {అవబృథము - యజ్ఞము కడపట న్యూనాతిరిక్తదోష పరిహారార్థము చేసెడి కర్మము}; స్నానంబులన్ = స్నానములను; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; కావించి = చేసి; గత = పోయిన; కల్మషాత్ములు = పాపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఘనత = ప్రసిద్ధి; కిన్ = ని; ఎక్కి = పొంది;
; తగన్ = చక్కగ; నిజ = తమ; ఆశ్రమ = నివాస; భూములన్ = స్థలములను; తలచి = తలచుకొని; వారలు = వారు; అందఱున్ = అందరును; వేడ్క = సంతోషము; తోన్ = తోటి; చనిరి = వెళ్ళిరి; అనుచున్ = అంటూ; విదురున్ = విదురుని; కును = కి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; అను = అనెడి; ముని = మునులకు; నాయకుండు = నాయకుడు; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; వినిపించి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్టుల = ఈవిధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- పుణ్యాత్మా! సర్వశ్రేష్ఠుడైన నారాయణుడు ఏ యజ్ఞంలో పూజనీయుడో అటువంటి యజ్ఞాన్ని బ్రాహ్మణులు వేయి సంవత్సరాలు యథావిధిగా చేశారు. గంగా

యమునలు సంగమించే ప్రయాగక్షేత్రంలో సదస్యులు దీక్షా స్నానాలు చేసి పాపాలు పోగొట్టుకొని తమ తమ ఆశ్రమాలకు వెళ్ళిపోయారు” అని మైత్రేయ మహర్షి విదురునితో చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-54-వ.

“అంత శ్వశురుండగు దక్షునకు జామాత యైన భర్గునకు నన్యోన్య విరోధంబు పెరుఁగుచుండ నతిచిరంబగు కాలం బరిగె; నంత దక్షుండు రుద్రవిహీనంబగు యాగంబు లేనిది యైనను శర్వుతోడి పూర్వ విరోధంబునను బరమేష్ఠి కృతంబైన సకల ప్రజాపతి విభుత్వగర్వంబు ననుం జేసి బ్రహ్మనిష్ఠులగు నీశ్వరాదుల ధిక్కరించి యరుద్రకంబుగా వాజపేయ సవనంబు గావించి తదనంతరంబ బృహస్పతిసవన నామకంబైన మఖంబు చేయ నుపక్రమించిన నచ్చటికిం గ్రమంబున.

టీక:- అంత = అంతట; శ్వశురుండు = మామ, భార్యతండ్రి; దక్షున్ = దక్షుని; కున్ = కి; జామాత = అల్లుడు; ఐన = అయినట్టి; భర్గున్ = శివుని; కున్ = కిని; అన్యోన్య = వారిలోవారికి, మధ్యన; విరోధంబున్ = శత్రుత్వము; పెరుగుచున్ = ఎక్కువవుతూ; ఉండన్ = ఉండగా; అతి = మిక్కిలి; చిరంబు = ఎక్కువైనది; అగు = అయినట్టి; కాలంబున్ = కాలము; అరిగెన్ = గడచెను; అంత = అంతట; దక్షుండు = దక్షుడు; రుద్ర = శివుడు {రుద్రుడు - రౌద్ర రూపము కల వాడు, వ్యుత్పత్తి. రుద్ సాంసార దుఃఖం ద్రావయతి నాశయతీతి రుద్రః. సంసారదుఃఖమును నశింపజేయువాడు, శివుడు}; విహీనంబున్ = లేనిది; అగు = అయినట్టి; యాగంబున్ = యజ్ఞము; లేనిది = లేనిది; ఐనను = అయినను; శర్వు = శివుని; తోడి = తోటి; పూర్వ = పూర్వపు; విరోధంబునన్ = శత్రుత్వముచేతను; పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుడు {పరమేష్టి - అత్యున్నతమైన సంకల్పశక్తుడు, పరమము (ఉత్తమమైన) ఇష్టి (యజ్ఞము) అయినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కృతంబున = నియమింపబడుటచే; ఐన = అయిన; సకల = సమస్తమైన; ప్రజాపతి = ప్రజాపతులపైన; విభుత్వ = విభుడిగానుండు యధికారపు; గర్వంబున్ = గర్వము; జేసి = వలన; బ్రహ్మనిష్ఠులు = వేదములందు నిష్ఠకలవారు; అగు = అయిన; ఈశ్వర = శివుడు {ఈశ్వరుడు - సర్వనియామకుడు, స్వభావము చేతనే ఈశత్వము కలవాడు, పంచకృత్యము లను (1సృష్టి 2స్థితి 3లయ 4తిరోధాన 5అనుగ్రహములు) చేయుటకు కర్తృత్వము కలవాడు,

విష్ణువు, శివుడు, భగవంతుడు}; ఆదులన్ = మొదలైనవారిని; ధిక్కరించి = కాదని; అరుద్రకంబున్ = రుద్రుడు లేనిది; కాన్ = అగునట్లు; వాజపేయ = వాజపేయము అనెడి {వాజపేయము - ఆహారస్వీకార ప్రధానమైన యాగము}; సవనంబున్ = యజ్ఞమును; కావించి = చేసి; తదనంతరంబ = తరవాత; బృహస్పతిసవన = బృహస్పతము అనెడి {బృహస్పతిసవనము - వాగుచ్చారణ ప్రధానమైన యాగము}; నామకంబు = పేరుకలది; ఐన = అయిన; మఖంబున్ = యజ్ఞమును; చేయన్ = చేయుటకు; ఉపక్రమించిన = ప్రారంభించగా; అచ్చటికిన్ = అక్కడకి; క్రమంబునన్ = క్రమముగా.

భావము:- అప్పుడు మామ అయిన దక్షునికి, అల్లుడైన శివునికి పరస్పర వైరం నానాటికీ పెరుగుచుండగా చాలాకాలం గడిచింది. బ్రహ్మ దక్షుణ్ణి ప్రజాపతులందరికీ అధ్యక్షుణ్ణి చేయగా ఆ అధికారగర్వంచేత, పరమేశ్వరునిపై ఉన్న పగచేత దక్షుడు బ్రహ్మవేత్తలను, పరమేశ్వరుణ్ణి ధిక్కరించి, రుద్రహీనమైన వాయపేయం అనే యజ్ఞాన్ని చేసాడు. తరువాత బృహస్పతి సవనం అనే యజ్ఞాన్ని చేయటానికి పూనుకోగా అక్కడికి క్రమంగా....

4-55-చ.

కర మనురక్తి నమ్మఖముఁ గన్గొను వేడుక తొంగలింపఁగాఁ
బరమమునిప్రజాపతి సుపర్వ మహర్షి వరుల్ సభార్యులై
పరువడి వచ్చి యందఱు శుభస్థితి దీవన లిచ్చి దక్షుచేఁ
బొరిఁబొరి నచ్చటన్ విహిత పూజల నొందిరి సమ్మదంబునన్.

టీక:- కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = కూరిమితో; ఆ = ఆ; మఖమున్ = యాగమును; కన్గొను = చూసెడి; వేడుక = కుతూహలము; తొంగలింపగా = తొందరపెట్టగా; పరమ = గొప్ప; ముని = మునులు; ప్రజాపతి = ప్రజాపతులు; సుపర్వ = దేవతలు; మహర్షి = గొప్పఋషులలో; వరుల్ = శ్రేష్ఠులు; సభార్యులు = సదస్యులు {సభార్యులు - సభా (సదస్సునకు) ఆర్యులు (పెద్దలు)}; ఐ = అయ్యి; పరువడిన్ = వరుసగా; వచ్చి = వచ్చి; అందఱున్ = అందరును; శుభస్థితిన్ = శుభమగునట్లు; దీవనలు = ఆశీర్వచనములు; ఇచ్చి = చేసి; దక్షున్ = దక్షుని; చేన్ = చేత; పొరిపొరిన్ = మాటిమాటికిని; విహిత = విధివత్ప్రకారమైన; పూజలన్ = గౌరవములను; ఒందిరి = పొందిరి; సమ్మదంబునన్ = సంతోషముతోకూడి.

భావము:- ఆ యజ్ఞాన్ని చూడాలని వేడుకతో మునులు, ప్రజాపతులు, దేవతలు, మహర్షులు సదస్యులుగా వచ్చి, దక్షుణ్ణి దీవించారు. అతడు చేసిన పూజలను సంతోషంగా అందుకున్నారు.

సతీదేవి దక్షయజ్ఞమున కరుగుట

4-56-తే.

దక్షతనయ సతీదేవి దవిలి యాత్మ
సదనమున నుండి జనకుని సవనమహిమ
గగన చరులు నుతింప నా కలకలంబు
విని కుతూహలిని యయి విన్వీథిఁ జూడ.

టీక:- దక్ష = దక్షుని; తనయ = పుత్రిక; సతీదేవి = సతీదేవి; తవిలి = పూని; ఆత్మ = తన; సదనమున్ = భవనము; నుండి = నుంచి; జనకుని = తండ్రి; సవన = యాగము యొక్క; మహిమన్ = గొప్పదనమును; గగనచరులు = ఆకాశన తిరుగు దేవతలు; నుతింపన్ = స్తుతింపగా; ఆ = ఆ; కలకలంబున్ = శబ్దములను; విని = వినుటచే; కుతూహలిని = కుతూహలము కల ఆమె; అయి = అయ్యి; విన్వీథిన్ = ఆకాశమార్గమును; చూడన్ = చూడగా.

భావము:- దక్షుని కూతురైన సతీదేవి తన ఇంటిలో ఉన్నదై తండ్రి చేస్తున్న యజ్ఞవైభవాన్ని దేవతలు పొగడుతుండగా ఆ కలకలాన్ని విని ఆకాశంవైపు చూడగా...

4-57-వ.

అయ్యవసరంబునఁ దదుత్సవ దర్శన కుతూహలులై సర్వదిక్కుల వారును జనుచుండి; రా సమయంబున.

టీక:- ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; తత్ = ఆ; ఉత్సవము = ఉత్సవమును; దర్శన = చూసెడి; కుతూహలులు = కుతూహలము కలవారు; ఐ = అయ్యి; సర్వ = అన్ని; దిక్కులన్ = దిక్కులందు; వారున్ = ఉండువారు; చనుచుండిరి = వెళ్ళుతూ ఉన్నారు; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:- అప్పుడు ఆ యజ్ఞవైభవాన్ని చూడాలనే కుతూహలంతో అన్నిదిక్కులవారు వెళ్తున్నారు. ఆ సమయంలో…

4-58-సీ.

తనరారు నవరత్న తాటంక రోచులు-
చెక్కుటద్దములతోఁ జెలిమి చేయఁ;
మహనీయ తపనీయమయ పదకద్యుతు-
లంసభాగంబుల నావరింప;
నంచిత చీనిచీనాంబర ప్రభలతో-
మేఖలాకాంతులు మేలమాడఁ;
జంచల సారంగ చారు విలోచన-
ప్రభలు నల్దిక్కులఁ బ్రబ్బికొనఁగ;

4-58.1-తే.

మించు వేడుక భర్తృసమేత లగుచు
మానితంబుగ దివ్య విమానయాన
లగుచు నాకాశపథమున నరుగుచున్న
ఖచర గంధర్వ కిన్నరాంగనలఁ జూచి.

టీక:- తనరారు = అతిశయించిన; నవరత్న = నవరత్నములు పొదిగిన; తాటంక = చెవిదిద్దులు; రోచులు = కాంతులు; చెక్కుడు = చెంపలను; అద్దముల్ = అద్దముల; తోన్ = తోటి; చెలిమి = స్నేహము; చేయన్ = చేస్తుండగ; మహనీయ = గొప్ప; తపనీయ = బంగారముతో; మయ = చేయబడిన; పదక = పతకముల; ద్యుతులు = కాంతులు; అంసభాగములన్ = భుజములపైన; ఆవరింపన్ = పరచుకొనగా; అంచిత = పూజనీయమైన; చీనిచీనాంబర = సన్నని పట్టువస్త్రముల {చీనిచీనాంబరము - చీనీ (చైనా దేశమునుండి వచ్చిన) చీనాంబరము (చైనాగుడ్డ, పట్టువస్త్రము)}; ప్రభల్ = ప్రకాశముల; తోన్ = తోటి; మేఖలా = వడ్డాణపు; కాంతులు = వెలుగులు; మేలము = పరిహాసములు; ఆడన్ = చేస్తుండగ; చంచల = చలిస్తున్న; సారంగ = లేడికన్నులవంటి; చారు = అందమైన;

విలోచన = కన్నుల; ప్రభలు = ప్రకాశములు; నల్దిక్కులన్ = నాలుగు దిక్కులందును {నాలుగుదిక్కులు - 1తూర్పు 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తర దిక్కులు}; ప్రబ్బికొనగ = పరచుకొనగ;

; మించి = అతిశయిచిన; వేడుకన్ = కుతూహలముతో; భర్తృసమేతలు = భర్తతో కూడినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; మానితంబు = స్తుతింపదగినవి; కాన్ = అగునట్లుగ; దివ్య = దివ్యమైన; విమాన = విమానములందు; యానలు = ప్రయాణించువారు; అగుచున్ = అవుతూ; ఆకాశ = ఆకాశ; పథంబునన్ = మార్గమున; అరుగుచున్ = వెళుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఖచర = ఆకాశమున సంచరిస్తున్న; గంధర్వ = గంధర్వ; కిన్నర = కిన్నర; అంగనలన్ = స్త్రీలను {అంగన - చక్కటి అంగ సౌష్టవము కల ఆమె, అందగత్తె, స్త్రీ}; చూచి = చూసి.

భావము:- నవరత్నాలు తాపిన చెవికమ్మల కాంతులు అద్దాలవంటి చెక్కిళ్ళపై పడుతుండగా, మేలిమి బంగారు పతకాల కాంతులు భుజాలపై వ్యాపించగా, చీని చీనాంబరాల కాంతులు మొలనూళ్ళ కాంతులతో కలిసి మెరుస్తుండగా, లేడికన్నుల వెలుగులు నాలుగు దిక్కులా ప్రసరిస్తుండగా ఉరకలు వేసే ఉత్సాహంతో తమ తమ భర్తలతో కూడి దివ్యవిమానాలను అధిరోహించి దేవతాస్త్రీలు ఆకాశంలో వెళ్తుండగా సతీదేవి చూచి...

4-59-క.

సతి దన పతి యగు నా పశు

పతిఁ జూచి సముత్సుకతను భాషించె;"ప్రజా

పతి మీ మామ మఖము సు

వ్రతమతి నొనరించుచున్న వాఁడఁట వింటే;

టీక:- సతి = సతీదేవి; తన = తన యొక్క; పతి = భర్త; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పశుపతిన్ = శివుని {పశుపతి - పశు (పాశబద్ధులు) లకు పతి (ప్రభువు), పాశములచే బంధించబడిన సకల జీవులను పాలించు అధిపతి, శివుడు}; చూచి = చూసి; సముత్సకతను = మంచి; ఉత్సుకతనున్ = ఉత్సాహముతో; భాషించెన్ = మాట్లాడెను; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; మీ = మీ యొక్క; మామ = మావగారు; మఖమున్ = యాగమును; సువ్రత = బాగుగా చేయు; మతిన్ = ఉద్దేశ్యముతో; ఒనరించుచున్ = చేస్తూ; ఉన్నవాడట = ఉన్నాడట; వింటే = విన్నావా.

భావము:- అప్పుడు సతీదేవి అతిశయించిన కుతూహలంతో తన ప్రాణేశ్వరుడైన పరమేశ్వరునితో ఇలా అంటోంది “విన్నారా! మీ మావగారు దక్షప్రజాపతి దీక్షాపరుడై యజ్ఞం చేస్తున్నా డట!

4-60-క.

కావున నయ్యజ్ఞమునకు

నీ విబుధగణంబు లర్థి నేగెద; రదిగో!

దేవ! మన మిప్పు డచటికిఁ

బోవలె నను వేడ్క నాకుఁ బుట్టెడు నభవా!

టీక:- కావునన్ = అందుచేత; ఆ = ఆ; యజ్ఞమున్ = యాగమున; కున్ = కు; ఈ = ఈ; విబుధ = దేవతల; గణంబుల్ = సమూహములు; అర్థిన్ = కోరి; ఏగెదరు = వెళుతున్నారు; అదిగో = అదిగో; దేవ = దేవుడ; మనము = మనము; ఇపుడున్ = ఇప్పుడు; అచటికిన్ = అక్కడకి; పోవలెను = వెళ్ళవలెను; అని = అని; వేడ్క = వేడుక; నాకున్ = నాకు; పుట్టెడున్ = పుడుతున్నది; అభవా = శివుడ {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}.

భావము:- కనుక ఆ యజ్ఞాన్ని చూదాలనే వేడుకతో అదుగో ఆ దెవతలంతా గుంపులుగా వెళ్తున్నారు. స్వామీ! మనం ఇప్పుడే అక్కడికి వెళ్ళాలనే కోరిక నాకు కలుగుతున్నది.

4-61-క.

ఆ యజ్ఞముఁ గనుగొనఁగా

నా యనుజలు భక్తిఁ బ్రాణనాథుల తోడం

బాయక వత్తురు; మనముం

బోయిన నే వారి నచటఁ బొడగనఁ గల్గున్.

టీక:- ఆ = ఆ; యజ్ఞమున్ = యాగమును; కనుగొనగాన్ = చూడవలెనని; నా = నా యొక్క; అనుజలు = చెల్లెళ్ళు {అనుజులు -వ్యు. అనుజ - అను (పశ్చాత్) - జాయతే, తన పిమ్మట పుట్టినది. చెల్లెలు}; భక్తిన్ = భక్తితో; ప్రాణనాథుల = భర్తల; తోడన్ = తోటి; పాయక

= తప్పక; వత్తురు = వస్తారు; మనమున్ = మనముకూడ; పోయినన్ = వెళ్ళినచో; నేన్ = నేను; వారిన్ = వారిని; అచటన్ = అక్కడ; పొడగనగల్లున్ = చూడగలను.

భావము:- ఆ యజ్ఞాన్ని చూడడానికి నా చెల్లెళ్ళు అందరు, తమ తమ భర్తలతో తప్పకుండా వస్తారు. మనమూ వెళ్ళినట్లయితే అక్కడ వాళ్ళనందరినీ చూచే అవకాశం నాకు కలుగుతుంది.

4-62-క.

జనకుని మఖమున కర్థిం
జని నీతోఁ బారిబర్హ సంజ్ఞికతఁ గడుం
దనరిన భూషణములఁ గై
కొన వేడ్క జనించె నీశ! కుజనవినాశా!

టీక:- జనకుని = తండ్రి; మఖమున్ = యాగమున; కున్ = కు; అర్థిన్ = కోరి; చని = వెళ్ళి; నీ = నీ; తోడన్ = తోటి; పారిబర్హ = పరిబర్హమని {పరిబర్హము - వ్యు. (పర్హ - బర్హ - పరిభాషణ హింసాచ్ఛాదనేషు, పరి బర్హ ఘఞ)}; సంజ్ఞికతన్ = పేరుతో; కడున్ = మిక్కిలి; తనరిన = అతిశయించిన; భూషణములన్ = ఆభరణములను; కైకొన్ = తీసుకొనవలెనని; వేడ్క = వేడుక, సరదా; జనించెన్ = పుట్టినది; ఈశా = శివా {ఈశుడు - సైజముచేతనే ఐశ్వర్యములు గలవాడు, ప్రభువు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}; కుజనవినాశ = శివా {కుజనవినాశుడు - కుజనులను (దుష్టులను) వినాశుడు (నాశనము చేయువాడు), శివుడు.}.

భావము:- శంకరా! దుష్టజన నాశంకరా! నా తండ్రి చేసే యజ్ఞానికి నీతో వెళ్ళి అక్కడ పరిబర్హం అనబడే నగలను కానుకలుగా పొందాలనే కోరిక పుట్టింది.

4-63-క.

నాతోడను స్నేహము గల
మాతను దత్సోదరీ సమాజము ఋషి సం
ఘాతకృత మఖసమంచిత
కేతువుఁ గన వేడ్క గగనకేశ! జనించెన్.

టీక:- నా = నా; తోడను = తోటి; స్నేహము = ప్రేమ; కల = ఉన్నట్టి; మాతను = తల్లిని; తత్ = ఆమె; సోదరీ = సోదరిల; సమాజమున్ = సమూహమును; ఋషి = ఋషుల; సంఘాత = సమూహము; కృత = చేసిన; మఖ = యాగయు యొక్క; సమ = చక్కగ; అంచిత = అలంకరింపబడిన; కేతువున్ = ధ్వజమును; కనన్ = చూడవలెనని; వేడ్కన్ = వేడుక; గగనకేశ = శివ {గగనకేశుడు - గగన (ఆకాశమే) కేశుడు (శిరోజములు కలవాడు), శివుడు}; జనించెన్ = పుట్టెను.

భావము:- వ్యోమకేశా! నాపై అనురాగం కల తల్లినీ, అక్కచెల్లెండ్రను, ఋషుల సమూహం నిర్వహించే ఆ మహాయజ్ఞానికి చెందిన ధ్వజాన్ని చూడాలని వేడుక పడుతున్నాను.

4-64-వ.

అదియునుం గాక; దేవా! మహాశ్చర్యకరంబై గుణత్రయాత్మకంబగు ప్రపంచంబు భవదీయ మాయా వినిర్మితం బగుటం జేసి నీకు నాశ్చర్యకరంబు గాదు; ఐనను భవదీయ తత్త్వం బెఱుంగఁ జాలక కామినీ స్వభావంబు గలిగి కృపణురాలనై మదీయ జన్మభూమిఁ గనుంగొన నిచ్ఛగించితి"నని వెండియు నిట్లనియె.

టీక:- అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దేవా = దేవుడా; మహా = గొప్ప; ఆశ్చర్యకరంబు = ఆశ్చర్యకరము; ఐ = అయ్యి; గుణత్రయ = త్రిగుణ {త్రిగుణములు - 1శాంతవృత్తిగల సత్వగుణము 2ఘోరవృత్తిగల రజోగుణము 3మూఢవృత్తిగల తమోగుణము అనెడి; మూడుగుణములు}; ఆత్మకంబు = కూడినది; అగు = అయిన; ప్రపంచంబు = జగము {ప్రపంచము - పంచపంచముల వలన వ్యాపించినది, పంచ (5) పంచములు (1పంచభూతములు 2పంచకర్మేంద్రియములు 3పంచజ్ఞానేంద్రియములు 4పంచతన్మాత్రలు 5పంచవాయువులు)చేత ఏర్పడిన సృష్టి, జగము}; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా = మాయచేత; వినిర్మితంబు = విచిత్రముగ నిర్మింపబడినది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; నీకున్ = నీకు; ఆశ్చర్యకరంబు = ఆశ్చర్యకరము; కాదు = కాదు; ఐనను = అయినను; భవదీయ = నీ యొక్క; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; ఎఱుంగన్ = తెలిసికొన; చాలక = చాలక; కామినీ = స్త్రీ, కోరికలుకోరు; స్వభావంబు = స్వభావము; కలిగి = కలిగినట్టి; కృపణురాలను = దీనురాలను; ఐ = అయ్యి; మదీయ = నా యొక్క; జన్మభూమిన్ =

పుట్టిల్లును; కనుగొనన్ = చూడవలెనని; ఇచ్ఛగించితిని = కోరుతుంటిని; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:- దేవా! అంతేకాక సత్త్వరజస్తమో గుణాత్మకమై మిక్కిలి ఆశ్చర్యకరమైన ఈ ప్రపంచం మీ మాయచేత సృజింపబడింది కనుక మీకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించదు. అయినా మీ తత్త్వాన్ని తెలిసికొనలేక స్త్రీ స్వభావంతో, స్వార్థంతో నా పుట్టిల్లు చూడాలని ఇష్టపడుతున్నాను." అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-65-చ.

"ముదమునఁ దన్మఖోద్భవ విభూతిఁ గనుంగొన నన్యకామినుల్
పదువులు గట్టి భూషణవిభాసితలై నిజనాథయుక్తలై
మదకలహంస పాండురసమంచిత దివ్య విమానయానలై
యదె చనుచున్నవారు గను మభ్రపథంబున నీలకంధరా!

టీక:- ముదమునన్ = సంతోషముతో; తత్ = ఆ; మఖ = యాగమున; ఉద్భవ = కలుగు; విభూతిన్ = వైభవములను; కనుంగొనన్ = చూచుటకు; అన్య = ఇతర; కామినులు = స్త్రీలు {కామిని - ప్రియ సంగము నందు మిక్కిలి ఆశ కలామె, స్త్రీ.}; పదువులుగట్టి = గుంపులుకట్టి; భూషణ = అలంకారములచే; విభాసితలు = మిక్కిలి ప్రకాశిస్తున్నవారు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తమ; నాథ = భర్తలతో; యుక్తలు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; మద = పరవశిస్తున్న; కలహంస = కలహంసల; పాండుర = తెల్లదనముతో; సమ = చక్కగ; అంచిత = అలంకరింపబడిన; దివ్య = దివ్యమైన; విమాన = విమానములలో; యానలు = ప్రయాణిస్తున్నవారు; ఐ = అయ్యి; అదె = అదిగో; చనుచున్నవారు = వెళ్ళున్నారు; కనుము = చూడుము; అభ్ర = ఆకాశ; పథంబునన్ = మార్గములో; నీలకంధర = శివ {నీలకంధరుడు - నీల (నల్లని) కంధర (కంఠము) కలవాడు, శివుడు.}.

భావము:- నీలకంఠా! మా తండ్రి మహావైభవోపేతంగా చేసే యజ్ఞాన్ని సందర్శించే నిమిత్తం సంతోషంతో దేవతాస్త్రీలు గుంపులు గుంపులుగా పలువిధాల ఆభరణాలను అలంకరించుకొని భర్తలతో కలిసి రాజహంసల వలె తెల్లని రెక్కలతో కూడిన దివ్య విమానాలు ఎక్కి అదిగో ఆకాశమార్గంలో వెళ్ళున్నారు. చూడండి.

4-66-క.

అనఘా! విను లోకంబుల
జనకుని గేహమునఁ గలుగు సకల సుఖంబుల్
తనయలు చని సంప్రీతిం
గనుఁగొన కే రీతి నిలుచుఁ గాయము లభవా!

టీక:- అనఘా = పుణ్యుడ; విను = వినుము; లోకంబులన్ = ప్రపంచములో; జనకుని = తండ్రి; గేహమునన్ = గృహమున; కలుగు = జరుగు; సకల = సమస్తమైన; సుఖంబుల్ = సుఖములు, శుభములు; తనయులు = పుత్రికలు; చని = వెళ్ళి; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి యిష్టముతో; కనుగొనకన్ = చూడక; ఏరీతిన్ = ఎలా; నిలుచున్ = నిలబడును; కాయములు = శరీరములు; అభవా = శివ {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}.

భావము:- మహాత్మా! విను. లోకంలో తండ్రి యింట జరిగే శుభకార్యాలను చూడటానికి వెళ్ళకుండా ఏ కుమార్తెల ప్రాణాలు నిలుస్తాయి?

4-67-క.

అనయముఁ బిలువక యుండం
జన ననుచిత మంటివేని జనక గురు సుహృ
జ్జననాయక గేహములకుఁ
జనుచుందురు పిలువకున్న సజ్జను లభవా!"

టీక:- అనయమున్ = అవశ్యము; పిలువక = పిలవకుండ; ఉండన్ = ఉండగ; జనన్ = వెళ్ళుట; అనుచితము = తగనిది; అంటివేని = అంటే; జనక = తండ్రి; గురు = గురువు; సుహృత్ = స్నేహితుడు; జననాయక = రాజు {జననాయక - జనులకు నాయకుడు, రాజు}; గేహముల్ = గృహముల; కున్ = కు; చనుచుందురు = వెళ్తుంటారు; పిలవకున్నన్ = పిలవకపోయినను; సజ్జనులు = మంచివారు; అభవా = శివ.

భావము:- భవమందుటయే లేని శంభుడా! పిలువకుండా వెళ్ళడం తగదని మీరు అనవచ్చు. తండ్రి, గురువు, మిత్రులు, రాజు మొదలైనవారి యిండ్లకు పిలువకపోయినా సజ్జనులైనవారు వెళ్తారు కదా!

4-68-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె "దేవా! నా యందుఁ బ్రసన్నుండవై మదీయ మనోరథంబుం దీర్ప నర్హుండవు; సమధిక జ్ఞానంబు గల నీచేత నేను భవదీయదేహంబు నందర్ధంబున ధరియింపంబడితి; నట్టి నన్ను ననుగ్రహింపవలయు" నని ప్రార్థించిన మందస్మిత వదనారవిందుం డగుచు జగత్స్రష్టల సమక్షంబున దక్షుండు తన్నాడిన మర్మభేదంబు లైన కుహక వాక్యసాయకంబులం దలంచుచు నిట్లనియె.

టీక:- అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; దేవా = దేవుడ; నా = నా; అందున్ = ఎడల; ప్రసన్నుండవు = సుముఖుడవు; ఐ = అయ్యి; మదీయ = నా యొక్క; మనోరథంబున్ = కోరికను {మనోరథము - కోరిక, మనస్సును అటు ఇటు తీసుకుపోయే రథము, మనసున రథ (తిరుగునది),}; తీర్పన్ = తీర్చుటకు; అర్హుండవు = తగినవాడవు; సమ = మిక్కిలి; అధిక = అధికమైన; జ్ఞానంబు = జ్ఞానము; కల = కలిగినట్టి; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; నేను = నేను; భవదీయ = నీ యొక్క; దేహంబునన్ = దేహమందు; అర్ధంబునన్ = సగములో; ధరియింపంబడితిని = ధరింపబడితిని; అట్టి = అటువంటి; నన్నున్ = నన్ను; అనుగ్రహింపవలయును = అనుగ్రహించవలసినది; అని = అని; ప్రార్థించిన = ప్రార్థించగ; మందస్మిత = చిరునవ్వుగల; వదన = మోము యనెడి; అరవిందుండు = పద్మముగలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; జగత్ = లోకములకు; స్రష్టలు = సృష్టికారకుల; సమక్షంబునన్ = ఎదుట; దక్షుండు = దక్షుడు; తన్నున్ = తనను; ఆడిన = అడినట్టి; మర్మభేదంబులు = మనసుకు కష్టము కలిగించునవి; ఐన = అయినట్టి; కుహక = కపట; వాక్య = మాటలు యనెడి; సాయకంబులన్ = బాణములను; తలంచుచున్ = తలచుకొంటూ; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:- అని చెప్పి సతీదేవి మళ్ళీ ఇలా అన్నది "దేవా! నా పట్ల ప్రసన్నబుద్ధితో నా కోరికను తీర్చగలవాడవు నీవు. జ్ఞానవంతుడవైన నీచేత అర్ధశరీరాన్ని పొందినదానను. అటువంటి నన్ను అనుగ్రహించు" అని ప్రార్థించగా శివుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ పూర్వం సృష్టికర్తలైన ప్రజాపతుల సన్నిధిలో దక్షుడు

తనను పలికిన బాణాలవంటి మాటలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని సతీదేవితో ఇలా అన్నాడు.

4-69-సీ.

"కల్యాణి నీ మాట గడు నొప్పు; బంధువుల్-
పిలువకుండిననుఁ సంప్రీతిఁ జనుదు
రంటి; విదియు లెస్స యైనను దేహాభి-
మాన మదము ననమర్షముననుఁ
గడఁగి యారోపిత ఘన కోపదృష్టులు-
గారేనిఁ బోఁదగుఁ గాని వినుము
వినుత విద్యా తపో విత్త వయో రూప-
కులములు సుజనులకును గుణంబు;

4-69.1-తే.

లివియ కుజనులయెడ దోషహేతుకంబు
లై వివేకంబు సెఱుచు; మహాత్ములైన
వారి మాహాత్మ్యమాత్మ గర్వమునఁ జేసి
జడులు పొడగానఁ జాలరు జలజనేత్ర!

టీక:- కల్యాణి = కల్యాణములు కలిగించుదానా; నీ = నీ; మాటన్ = మాటలు; కడున్ = మిక్కిలి; ఒప్పు = సరియైనవి; బంధువుల్ = బంధువులు; పిలవకుండినను = పిలవకపోయినను; సంప్రీతిన్ = ప్రీతితో; చనుదురు = వెళ్ళారు; అంటివి = అన్నావు; ఇదియున్ = ఇదికూడ; లెస్స = సరియైనదే; ఐనను = అయినప్పటికిని; దేహ = దేహమునందలి; అభిమాన = అభిమానమువలని; మదమునన్ = పొగరు; అమర్షముననుు = ఓర్వలేనితనముననుు; కడగి = పూని; ఆరోపిత = ఎక్కింపబడిన; ఘన = అధికమైన; కోప = కోపముతోకూడిన; దృష్టులు = చూపులు కలవారు; కారేని = కాకపోతే; పోన్ = వెళ్ళుటకు; తగున్ = తగును; కాని = కాని; వినుము = వినుము; వినుత = ప్రసిద్ధి చెందిన; విద్యా = విద్యలు; తపస్ = తపోశక్తి; విత్త = ధనము; వయస్ = వయస్సు; రూప = సౌందర్యము;

కులములు = కులములు; సుజనుల్ = మంచివారి; కును = కి యైతే; గుణంబులు = సుగుణములు; ఇవియ = ఇవే;
; కుజనుల = దుష్టుల; ఎడన్ = అందు; దోష = పాపమునకు; హేతుకంబులు = కారణభూతములు; ఐ = అయ్యి; వివేకంబున్ = వివేకమును; చెఱచున్ = చెడగొట్టును; మహాత్ములు = గొప్పవారు; ఐన = అయిన; వారి = వారి; మహాత్మ్యము = గొప్పదనము; ఆత్మ = తమ; గర్వమునన్ = గర్వము; చేసి = వలన; జడులు = తెలివితక్కువవాడు; వొడగనజాలరు = చూడలేరు; జలజనేత్ర = స్త్రీ {జలజనేత్ర - జలజము (పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నామె, స్త్రీ.}.

భావము:- “దేవీ! నీ మాటలు ఎంతో యుక్తంగా ఉన్నాయి. బంధువులు పిలువకపోయినా ప్రాజ్ఞులైనవారు ప్రీతితో వెళ్ళారని నీవు చెప్పింది కూడా బాగుంది. దేహాభిమానం వల్ల కలిగిన మందం చేతనూ, ఆగ్రహావేశం చేతనూ వారు ద్వేష రోషాలను ప్రదర్శించకపోతే వెళ్ళవచ్చు. కాని నీ తండ్రి సరసుడు కాడు. విను. విద్య, తపస్సు, ధనం, వయస్సు, రూపం, కులం అనేవి మంచివారికి సుగుణాలే కాని చెడ్డవారి విషయంలో ఇవే గుణాలు దోషకారణాలై వారి బుద్ధిని పాడు చేస్తాయి. పద్మాక్షీ! మందబుద్ధులు మదోన్మత్తులై మహాత్ముల గొప్పతనాన్ని గుర్తించలేరు.

4-70-క.

విను; మట్టి కుటిలు లగు దు
ర్జనుల గృహంబులకు బంధుసరణిని బోవం
జనదు; వినీతుల కది గడు
ననుచిత మైనట్ల యుండు; నది యెట్లనినన్.

టీక:- వినుము = వినుము; ఇట్టి = ఇటువంటి; కుటిలులు = వంకర బుద్ధి కలవారు; అగు = అయిన; దుర్జనుల = దుష్టుల; గృహంబుల్ = ఇళ్ళ; కున్ = కి; బంధు = బంధుత్వపు; సరణిన్ = వరస చూసి; పోవన్ = పోవుట; చనదు = తగదు; వినీతుల్ = మిక్కిలి నీతిమంతుల; కున్ = కి; అది = అది; కడున్ = మిక్కిలి; అనుచితమున్ = ఉచితముకానిది; ఐనట్లు = అయినవిధముగ; ఉండున్ = ఉండును; అది = అది; ఎట్లు = ఎలా; అనినన్ = అంటే.

భావము:- సతీ! విను. అటువంటి కపట బుద్ధులైన దుర్జనుల ఇండ్లకు చుట్టరికాన్ని పాటించి వెళ్ళడం వివేకవంతులైన వారికి తగని పని. అది ఎలాగంటే...

4-71-ఆ.

కుటిలబుద్ధు లయిన కుజనుల యిండ్లకు
నార్యు లేగ, వా రనాదరమున
బొమలు ముడిపడంగ భూరి రోషాక్షులై
చూతు; రదియుఁ గాక సుదతి! వినుము.

టీక:- కుటిలబుద్ధులు = వంకర బుద్ధి కలవారు; అయిన = అయినట్టి; కుజనుల = చెడ్డవారి; ఇండ్ల = గృహముల; కున్ = కి; ఆర్యులు = పూజనీయులు; ఏగన్ = వెళ్ళగా; వారున్ = వారు; అనాదరమునన్ = తిరస్కారముతో; బొమలు = కనుబొమలు; ముడిపడంగ = చిట్లించి; భూరి = అత్యధికమైన {భూరి - 1. ఒకటి (1) తరువాత 34 సున్నాలు కల సంఖ్య అదే కోట్లైతే తరువాత ఏడు (7) సున్నాలు. 2. చాలా ఎక్కువ, 3. అత్యధికమైన}; రోష = రోషముతో కూడిన; అక్షులు = కన్నులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; చూతురు = చూసెదరు; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; సుదతి = స్త్రీ; వినుము = వినుము.

భావము:- కుటిల స్వభావం కల దుర్జనుల గృహాలకు సుజనులు వెళ్ళరు. అలా వెళ్ళినట్లయితే ఆ దుష్టులు కనుబొమలు చిట్లించి ద్వేషంతో రోషంతో ఉరిమి ఉరిమి చూస్తారు. సతీ! అంతేకాదు, విను.

4-72-చ.

సమద రిపుప్రయుక్త పటుసాయక జర్జరితాంగుఁ డయ్యు దుః
ఖమును దొఱంగి నిద్రఁగనుఁ గాని కృశింపఁడు మానవుండు; నో!
యుమ! విను మిష్ట బాంధవదురుక్తులు మర్మము లంట నాఁటఁ జి
త్తమున నహర్నిశంబుఁ బరితాపము నొంది కృశించు నెప్పుడున్.

టీక:- సమద = మదముతో కూడిన; రిపు = శత్రువుచే; ప్రయుక్త = ప్రయోగింపబడిన; పటు = గట్టి; సాయక = బాణములచేత; జర్జరిత = పెక్కు గాయము లయిన; అంగుడు = దేహము కలవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; దుఃఖమునున్ = దుఃఖమునుండి;

తొలంగి = విడిచిపెట్టి; నిద్రన్ = నిద్రను; కనున్ = పొందును; కాని = కాని; కృశింపడు = కృశించిపోడు; మానవుండు = మానవుడు, మానము కలవాడు; ఓ = ఓ; ఉమ = పార్వతీదేవి; వినుము = వినుము; ఇష్ట = కావలసిన; బాంధవ = బంధువుల; దురుక్తులు = చెడ్డమాటలు; మర్మములన్ = మనసు లోతులను, జీవస్థానమును; అంటనాట = గట్టిగ గుచ్చుకోగా; చిత్తమునన్ = మనసులో; అహర్నిశము = రాత్రింబవళ్లు; పరితాపమున్ = సంతాపమును; ఒంది = పొంది; కృశించున్ = కృశించిపోవును; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడైనాసరే.

భావము:- బలవంతుడైన శత్రువు ప్రయోగించిన బాణాలచేత శరీరం తూట్లు పడినా ఆ బాధను భరించి వ్యక్తి ఎలాగో నిద్రపోతాడు కాని క్రుంగి కృశించిపోడు. సతీ! దగ్గరి చుట్టాల దురహంకారంతో కూడిన దుర్భాషలు గుండెల్లో లోతుగా నాటుకొని మాటిమాటికి బాధ కలిగిస్తూ అహర్నిశం కృశింపజేస్తాయి.

4-73-క.

వినుము లోకోత్కృష్టుఁడు ద

క్షునికిఁ దనూభవలలోనఁ గూరిమిసుతవై

నను నా సంబంధంబున

జనకునిచేఁ బూజఁ బడయఁజాలవు తరుణీ!

టీక:- విను = వినుము; లోకన్ = లోకమునకు; ఉత్కృష్టుడు = శ్రేష్ఠుడు; దక్షుని = దక్షుని; కిన్ = కి; తనూభవలు = సంతానము {తనూభవ - తనువు (దేహము)న భవ పుట్టినది, పుత్రిక}; లోనన్ = అందు; కూరిమి = ఇష్టమైన; సుతవు = కూతురవు; ఐనను = అయినప్పటికిని; నా = నా ఎడలి; సంబంధంబునన్ = సంబంధమువలన; జనకుని = తండ్రి; చేన్ = చేత; పూజన్ = పూజలను; పడయజాలవు = పొందలేవు; తరుణీ = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయసున కలామె, యువతి}.

భావము:- తరుణీ! విను. లోకాలన్నిటికీ గొప్పవాడైన దక్షునికి తన కుమార్తెలందరిలోనూ నీవు మిక్కిలి ప్రియమైన కూతురువైనా నా సంబంధం వల్ల నీ తండ్రి నిన్ను గౌరవించడు.

4-74-వ.

అది యెట్లతనిచేత భవత్సంబంధంబునం జేసి పూజఁబడయుమికి నతనికి నీకు విరోధంబునకు హేతు వెట్టి దని యంటివేని.

టీక:- అది = అది; ఎట్లు = ఏలా; అతని = అతని; చేతన్ = చేత; భవత్ = నీయందలి; సంబంధంబునన్ = సంబంధము; చేసి = వలన; పూజన్ = పూజలను; పడయమి = పొందలేకపోవుట; కిన్ = కి; అతని = అతని; కిన్ = కి; నీకు = నీకు; విరోధంబున్ = శత్రుత్వమున; కున్ = కు; హేతువు = కారణము; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అని = అని; అంటివేని = అంటుంటే.

భావము:- 'అది ఎలా? నీ సంబంధం చేత నాకు గౌరవం లభించక పోవడానికి, నీకూ అతనికి విరోధం కలగడానికి కారణమేమిటి?' అని నీవు అడిగితే...

4-75-మ.

నిరహంకార నిరస్తపాప సుజనానింద్యోల్ల సత్కీర్తిఁ గొం
దఱు కామించి యశక్తులై మనములన్ దందహ్యమానేంద్రియా
తురులై యూరక మచ్చరింతురు; మహాత్ముం డీశ్వరుం డైన యా
హరితోఁ బద్ద విరోధముం దొడరు దైత్యశ్రేణి చందంబునన్.

టీక:- నిరహంకార = అహంకారములేని; నిరస్త = పోగొట్టుకొనిన; పాప = పాపములు కలిగిన; సుజనా = మంచివారి; అనింద్య = నిదింపదగనివారి; ఉల్లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న; కీర్తిన్ = కీర్తిని; కొందఱు = కొంతమంది; కామించి = కోరుకొని; అశక్తులు = శక్తిలేనివారు; ఐ = అయ్యి; మనములన్ = మనసులలో; దందహ్యమాన = దహింపబడుతున్న; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; ఆతురులు = బాధలు గలవారు; ఐ = అయ్యి; ఊరక = ఉట్టినే; మచ్చరింతురు = ఈర్ష్యవహింతురు; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఈశ్వరుడున్ = భగవంతుడును; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; హరి = విష్ణువు; తోన్ = తోటి; బద్ధ = మిక్కిలి; విరోధమున్ = శత్రుత్వమున; తొడరు = పూనుకొను; దైత్య = దానవుల {దైత్యుడు - దితి కశ్యపుల పుత్రుడు, రాక్షసుడు, హిరణ్యాక్షుడు, హిరణ్యకశిపుడు, . . .}; శ్రేణి = సమూహము; చందంబునన్ = వలె.

భావము:- అహంకారం, పాపం లేని సజ్జనులు పొందే కీర్తిని తాముకూడా పొందాలని కోరుకొని కొందరు అసమర్థులై మనసులో కుతకుత ఉడికిపోయి, భగవంతుడైన హరితో వైరం పెంచుకొన్న రాక్షసులవలె ఆ సజ్జనులపై అసూయ పెంచుకుంటారు.

4-76-వ.

అదియునుం గాక, నీ వతనికిం బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావింపకుండుటం జేసి యతండు తిరస్కృతుండయ్యె నంటివేని లోకంబున జను లన్యోన్యంబును బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావింతు; రదియ ప్రాజ్ఞ లయినవారు సర్వభూతాంతర్యామి యైన పరమపురుషుండు నిత్యపరిపూర్ణుండు గావునఁ గాయికవ్యాపారం బయుక్తం బని తదుద్దేశంబుగా మనంబునంద నమస్కారాదికం బులు గావింతురు; గాని దేహాభిమానంబులు గలుగు పురుషు లందుఁ గావింపరు; కాన యేనును వాసుదేవ శబ్దవాచ్యుండు శుద్ధసత్త్వమయుండు నంతఃకరణంబు నందు నావరణ విరహితుండు నయి ప్రకాశించు వాసుదేవునకు నా హృదయంబున నెల్లప్పుడు నమస్కరించుచుండుదు; ఇట్ల నపరాధినైన నన్నుఁ బూర్వంబున బ్రహ్మలు చేయు సత్త్రంబు నందు దురుక్తులం జేసి పరాభవించి మద్ద్వేషి యైన దక్షుండు భవజ్జనకుం డైన నతఁడును దదనువర్తు లయిన వారలును జూడఁ దగరు; కావున మద్వచనాతిక్రమంబునం జేసి యరిగితివేని నచట నీకుఁ బరాభవంబు సంప్రాప్తం బగు; లోకంబున బంధుజనంబులవలనఁ బూజ బడయక తిరస్కారంబు వొందుట చచ్చుటయ కాదే;" యని పలికి మఱియు నభవుండు, వొమ్మని యనుజ్ఞ యిచ్చిన నచ్చట నవమానంబునం జేసి యశుభంబగుననియు; నిచ్చటఁ బొమ్మనక నివారించిన మనోవేదన యగు ననియు మనంబునం దలపోయుచు నూరకుండె; అంత.

టీక:- అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; నీవు = నీవు; అతనికిన్ = అతనికి; ప్రత్యుత్థాన = లేచి ఎదుర్కొనుట; అభివందనంబులున్ = నమస్కారములు; కావింపకుండుటన్ = చేయకపోవుట; చేసి = వలన; అతండు = అతడు; తిరస్కృతుండు = వ్యతిరేక భావము అదినవాడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; అంటివేని = అన్నట్లయితే; లోకంబునన్ = లోకములో; జనులు = ప్రజలు; అన్యోన్యంబును = ఒకరికొకరు; ప్రత్యుత్థాన = లేచి ఎదుర్కొనుట; అభివందనంబులున్ = నమస్కారములు; కావింతురు = చేయుదురు; అదియ = అదే; ప్రాజ్ఞులు = ప్రజ్ఞకలవారు; అయినవారు = అయినవారు; సర్వ = అన్ని; భూత = భూతముల; అంతర్యామి = లోపలనుండువాడు; ఐన = అయిన; పరమపురుషుండు = పరమపురుషుడు; నిత్య = శాశ్వతుడు; పరిపూర్ణుండున్ = పరిపూర్ణుడును; కావునన్ = అగుటచేత; కాయిక = శారీరిక; వ్యాపారంబు = కృత్యము; అయుక్తంబు = తగినదికాదు; అని = అని; తత్ = ఆ; ఉద్దేశంబుగా = భావముతో; మనంబున్ = మనసు; అంద = లోనే; నమస్కార = నమస్కారము; ఆదికంబున్ = మొదలైనవి; కావింతురు = చేసెదరు; కాని = కాని; దేహ = దేహములయందు; అభిమానములు = మమకారములు; కలుగు = కలిగి ఉండు; పురుషుల = పురుషుల; అందున్ = ఎడల; కావింపరు = చేయరు; కాన = కావున; ఏనును = నేనుకూడ; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు అనెడి; శబ్ద = మాటచే; వాచ్యుండు = చెప్పదగినవాడు; శుద్ధ = అమలిన; సత్త్వ = సత్త్వగుణములతో; మయుండు = కూడినవాడు; అంతఃకరణంబు = మనసుల; అందున్ = లో; ఆవరణ = పొరలు; విరహితుండు = పూర్తిగ లేనివాడు; అయి = అయ్యి; ప్రకాశించు = విలసిల్లు; వాసుదేవున్ = వాసుదేవుని; కున్ = కి; నా = నా; హృదయంబునన్ = మనసులో; ఎల్లప్పుడున్ = ఎప్పుడును; నమస్కరించుచున్ = నమస్కరిస్తూ; ఉండుదు = ఉంటాను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనపరాధిని = అపరాధము లేనివాడను; ఐన = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; పూర్వంబునన్ = ఇంతకుముందు; బ్రహ్మలు = బ్రాహ్మనిష్ఠులు; చేయు = చేసెడి; సత్రంబున్ = యాగము; అందున్ = లో; దురుక్తులున్ = చెడుమాటలు, తిట్లు; చేసి = వలన; పరాభవించి = అవమానించి; మత్ = నన్ను; ద్వేషి = ద్వేషించువాడు; ఐన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు; భవత్ = నీ యొక్క; జనకుండు = తండ్రి; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; అతడు = అతడు; తత్ = అతని; అనువర్తులు = అనుసరించి వర్తించువారు; అయిన = అయిన; వారలును = వారుకూడ; చూడన్ = దర్శించుటకు; తగరు = తగినవారుకాదు; కావునన్ = అందుచేత; మత్ = నా యొక్క; వచన = మాటలను; అతిక్రమంబునన్ = ఉల్లంఘించుట; చేసి = చేసి; అరిగితివేని = వెళితే; అచటన్ = అక్కడ; నీకున్ = నీకు; పరాభవంబున్ = అవమానములు; సంప్రాప్తంబు = కలుగుట; అగు =

జరుగును; లోకంబునన్ = లోకములో; బంధుజనంబుల = బంధువులు అయిన జనముల; వలనన్ = వలన; పూజన్ = గౌరవములు; పడయక = పొందక; తిరస్కారంబున్ = వ్యతిరిక్తతను; ఒందుట = పొందుట; చచ్చుటయ = చనిపోవుటయే; కాదే = కాదా; అని = అని; పలికి = చెప్పి; మఱియున్ = మరి; అభవుండు = శివుడు; పొమ్మని = వెళ్ళుటకు; అనుజ్ఞ = అనుమతి; ఇచ్చిన = ఇస్తే; అచ్చటన్ = అక్కడ; అవమానంబునన్ = అవమానములు; చేసి = వలన; అశుభంబున్ = అశుభాలు; అగున్ = అవును; అనియున్ = అని మరి; ఇచ్చటన్ = ఇక్కడ; పొమ్మనక = పోవద్దని; నివారించిన = ఆపిన; మనోవేదన = మానసికవ్యధ; అగును = అవుతుంది; అనియున్ = అని; మనంబునన్ = మనసు; అందల = లోపల; తలపోయుచు = అనుకొనుచు; ఊరకుండె = ఊరుకున్నాడు; అంత = అంతట.

భావము:- అంతే కాక 'నీవు ఆయనను చూచి లేచి ఎదురు వెళ్ళలేదు. అందువల్ల అవమానం భరించలేక పగ పెంచుకున్నాడు' అని నీవు అనవచ్చు. లోకంలో సామాన్యజనులు ఒకరికొకరు ఎదురు వెళ్ళి నమస్కరిస్తారు. ప్రాజ్ఞులైనవారు భగవంతుడు సర్వాంతర్యామి కాబట్టి శరీర నమస్కారం తగదని ఆయనను ఉద్దేశించి మనస్సులోనే నమస్కారం మొదలైనవి చేస్తారు. అంతేకాని, దేహాభిమానం కల పురుషులకు శరీర నమస్కారం చేయరు. అందువల్ల నేను భగవంతుడు, కేవల సత్త్వగుణ సంపన్నుడు, అంతరంగంలో నిరంతరం ఉండేవాడు అయిన వాసుదేవునకు నా హృదయంలోనే నమస్కరిస్తూ ఉంటాను. ఏ పాపమూ ఎరుగని నన్ను పూర్వం ప్రజాపతులు చేసే యజ్ఞంలో నీ తండ్రి నిందించి పరాభవించాడు. అందువల్ల దక్షుడు నాతో విరోధం కొనితెచ్చుకున్నాడు. నన్ను ద్వేషించే దక్షుడు, అతని అనుచరులు నీకు చూడదగినివారు కారు. నా మాట కాదని వెళ్ళినట్లయితే అక్కడ నీకు అవమానం జరిగి తీరుతుంది. లోకంలో బంధువులచేత గౌరవం పొందకుండా అవమానం పొందడం మరణంతో సమానం కదా!" అని చెప్పి శంకరుడు సతీదేవిని పొమ్మని అనుజ్ఞ ఇస్తే అక్కడ అవమానం జరిగి హాని కలుగుతుందని, పోవద్దని అడ్డుపడితే సతీదేవి మనస్సుకు కష్టం కలుగుతుందని తన మనస్సులో భావించి, ఎటూ చెప్పకుండా మౌనం వహించాడు. అప్పుడు...

4-77-సీ.

సతి సుహృద్దర్శనేచ్ఛా ప్రతికూల దుః-

ఖస్వాంత యగుచు నంగములు వడఁక

నందంద తొరఁగెడు నశ్రుపూరంబులు-

గండభాగంబులఁ గడలుకొనఁగ

నున్నత స్తనమండలోపరిహారముల్-

వేఁడి నిట్టూర్పుల వెచ్చఁ గంద

నతిశోకరోషాకులాత్యంత దోదూయ-

మానమై హృదయంబు మలఁగుచుండ

4-77.1-తే.

మఱియుఁ గుపితాత్మయై స్వసమానరహితు

నాత్మదేహంబు సగ మిచ్చి నట్టి భవుని

విడిచి మూఢాత్మ యగుచు న వ్వెలఁది జనియె

జనకుఁ జూచెడు వేడుక సందడింప.

టీక:- సతి = సతీదేవి; సుహృత్ = బంధువులను; దర్శన = చూసే; ఇచ్ఛా = కోరికకు; ప్రతికూల = వ్యతిరేకమువలని; దుఃఖ = దుఃఖముకల; స్వంత = మనసుకలిగినది; అగుచున్ = అవుతూ; అంగములు = అవయవములు; వడకన్ = వణుకుతుండగ; అందంద = అక్కడక్కడ; తొరగెడు = జారెడు; అశ్రుపూరంబులు = కన్నీటిజాళ్ళు; గండభాగంబులన్ = చెక్కిళ్ళపై; కడలుకొనగ = వ్యాపిస్తుండగ; ఉన్నత = ఎత్తైన; స్తన = కుచ; మండల = ప్రాంతము; ఉపరి = పైనున్న; హారముల్ = హారములు; వేడి = వెచ్చటి; నిడు = దీర్ఘమైన; ఊర్పులన్ = ఊపిరులవలన; వెచ్చన్ = వేడిని; అందన్ = చెందగ; అతి = మిక్కిలి; శోక = శోకము; రోషా = రోషములతో; ఆకుల = చీకాకుచేత; అత్యంత = అతిమిక్కిలి; దోదూయమానము = చలించిపోయినది; ఐ = అయ్యి; హృదయంబున్ = మనసు; మలగుచున్ = బాధపడుతుండగ; ; మఱియున్ = ఇంకను; కుపిత = కోపముచెందిన; ఆత్మ = మనలుకలది; ఐ = అయ్యి; స్వ = తనకు; సమాన = సమానమైనవారు; రహితున్ = లేనివాని; ఆత్మ = తన; దేహంబున్ = దేహమును; సగము = అర్థము; ఇచ్చిన = ఇచ్చిన; అట్టి = అటువంటి; భవుని = శివుని; విడిచి = వదలి;

మూఢాత్మ = తెలివిహీన; అగుచున్ = అవుతూ; ఆ = ఆ; వెలది = స్త్రీ; చనియెన్ = వెళ్ళెను; జనకున్ = తండ్రి; చూచెడు = చూసే; వేడుక = కుతూహలము; సందడింపన్ = తొందరపెట్టగ.

భావము:- తన బంధువులను చూడాలనే కుతూహలం సఫలం కాకపోవడం వల్ల సతీదేవి మనస్సులో దుఃఖం పొంగి పొరలింది. అవయవాలు కంపించాయి. కన్నీళ్ళు చెక్కిళ్ళపై జాలువారాయి. వక్షస్థలం మీద హారాలు నిట్టూర్పుల వేడికి కందిపోయాయి. శోకంతో కోపాతిరేకంతో సతీదేవి మనస్సు చలించి కలత చెందింది. ఆ కోపంలో ఆమె వివేకం కోల్పోయింది. తనతో సరిసమానుడు లేని స్వామిని, తన శరీరంలో సగమిచ్చిన తన స్వామిని, పరమేశ్వరుణ్ణి విడిచిపెట్టి తండ్రిని చూడాలనే కుతూహలం అతిశయించగా ఒంటరిగా పుట్టింటికి బయలుదేరింది.

4-78-వ.

ఇ ట్లతి శీఘ్రగమనంబున.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; అతి = మిక్కిలి; శీఘ్ర = వేగమైన; గమనంబున = గమనముతో, పోకతో.

భావము:- ఈవిధంగా మిక్కిలి వేగముగా ప్రయాణం చేసి...

4-79-సీ.

మానిని చనుచుండ మణిమన్మదాది స-
    హస్ర సంఖ్యాత రుద్రానుచరులు
యక్షులు నిర్భయులై వృషభేంద్రుని-
    మున్నిడు కొనుచు నమ్ముదిత దాల్చు
కందుకాంబుజ శారికా తాళవృంత ద-
    ర్పణ ధవళాతపత్రప్రసూన
మాలికా సౌవర్ణమణివిభూషణ ఘన-
    సార కస్తూరికా చందనాది

4-79.1-తే.

వస్తువులు గొంచు నేగి శర్వాణిఁ గదిసి
శంఖ దుందుభి వేణు నిస్స్వనము లొప్పఁ
మానితంబైన వృషభేంద్రయానఁ జేసి
యజ్ఞభూమార్గులై యర్థి నరిగియరిగి.

టీక:- మానిని = స్త్రీ {మానిని - మంచిమానము కలామె, స్త్రీ, మానస్యో ఇతి మానినీ (వ్యుత్పత్తి)}; చనుచుండన్ = వెళ్తుండగ; మణిమత్ = మణిమంతుడు; మద = మదుడు; ఆది = మొదలగువారు; సహస్ర = వేల; సంఖ్యాక = కొలది; రుద్ర = శివుని; అనుచరులు = అనుయాయులు; యక్షులు = యక్షులు; నిర్భయులు = భయము లేనివారు; ఐ = అయ్యి; వృషభేంద్రుని = నందీశ్వరుని; ముందు = ముందట; ఇడుకొనుచు = ఉండుకొని; ఆ = ఆ; ముదిత = స్త్రీ {ముదిత - ముదము (సంతోషమును) ఇచ్చునది, స్త్రీ}; తాల్చు = ధరించు; కందుక = చెండ్లు; అంబుజ = పద్మములు; శారికా = చిలుకలు; తాళవృంత = తాటాకు విసనకఱ్ఱలు; దర్పణ = అద్దము; ధవళ = తెల్లని; అతపత్ర = గొడుగు; ప్రసూన = పూల; మాలిక = మాలలు; సౌవర్ణ = బంగారు; మణి = రత్న; విభూషణ = ఆభరణములు; ఘనసార = పచ్చకర్పూరము; కస్తూరిక = కస్తూరి; చందన = గంధము; ఆది = మొదలైన; ; వస్తువులు = సామాను; కొంచున్ = తీసుకొని; ఏగి = వెళ్ళి; శర్వాణిన్ = సతీదేవిని {శర్వాణి - శర్వుని (శివుని) భార్య, సతి}; కదిసి = చేరి; శంఖ = శంఖము; దుందుభి = దుందుభి; వేణు = వేణువుల; నిస్స్వనములు = శబ్దములు; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; మానితంబు = గౌరవింపదగినది; ఐన = అయిన; వృషభేంద్రుని = నందీశ్వరునిపై; యానన్ = ప్రయాణించుదానిని; చేసి = చేసి; యజ్ఞ = యజ్ఞము జరుగు; భూ = ప్రదేశమునకు వెళ్ళు; మార్గులు = మార్గమున పోవువారు; ఐ = అయ్యి; అర్థిన్ = కోరి; అరిగియరిగి = వెళ్ళి.

భావము:- సతీదేవి వెళ్తుండగా మణిమంతుడు మొదలైన వేలకొలది ప్రమథులు, యక్షులు నందీశ్వరుని ముందు పెట్టుకొని బయలుదేరారు. ఆమెకు కావలసిన పూబంతులు, పద్మాలు, గోరువంకలు, విసనకఱ్ఱలు, అద్దాలు, వెల్లగొడుగు, పూలదండలు, మణులు కూర్చిన బంగారు నగలు, పచ్చకర్పూరం, కస్తూరి, మంచిగంధం మొదలైన వస్తువులను వెంట తీసుకొని వెళ్ళి ఆమెను

కలుసుకున్నారు. సతీదేవిని వృషభవాహనంపై కూర్చుండబెట్టి శంఖాలు, నగారాలు, పిల్లనగ్రోవులు మ్రోగిస్తూ యజ్ఞం జరిగే ప్రదేశంవైపు ప్రయాణం చేసి చేసి...

4-80-వ.

ముందట.

టీక:- ముందటన్ = ఎదుట.

భావము:- ఎదురుగా...

4-81-చ.

మనమున మోదమందుచు నుమాతరుణీమణి గాంచె దారు మృ
త్కనక కుశాజినాయస నికాయ వినిర్మిత పాత్ర సీమము
న్ననుపమ వేదఘోష సుమహత్పశు బంధన కర్మ భూమమున్
మునివిబుధాభిరామము సముజ్జ్వల హోమము యాగధామమున్.

టీక:- మనమునన్ = మనసులో; మోదమున్ = సంతోషమును; అందుచున్ = చెందుతూ; ఉమా = ఉమ అనెడి; తరుణీ = స్త్రీ లలో {తరుణి - తరుణ వయసున కలామె, యువతి}; మణి = రత్నములాంటామె; కాంచెన్ = చూసెను; దారు =కొయ్యతోను; మృత్ = మట్టితోను; కనక = బంగారముతోను; కుశ = దర్భలు; అజిన = లేడిచర్మము; అయస = ఇనుము; నికాయ = సమూహముచే; వినిర్మిత = చక్కగ నిర్మింపబడ్డ; పాత్ర = పాత్రలుగల; సీమమున్ = భూమిని; అనుపమ = గొప్ప {అనుపమ - ఉపమానమునకు అందనిది, గొప్ప}; వేద = వేదముల; ఘోష = శబ్దములు; సు = మంచి; మహత్ = గొప్ప; పశు = యజ్ఞపశువుని; బంధన = బంధించిన; భూమమున్ = స్థలమును; ముని = మునులతోను; విబుధ = దేవతలతోను; అభిరామము = చక్కనైనదానిని; సము = చక్కగా; ఉజ్జ్వల = జ్వలిస్తున్న; హోమము = హోమము కలదానిని; యాగ = యజ్ఞ; ధామమున్ = భూమిని.

భావము:- సతీదేవి మనస్సులో సంతోషిస్తూ యజ్ఞశాలను చూసింది. ఆ యజ్ఞశాలలో కొయ్యతో, మట్టితో, బంగారంతో, లోహంతో చేసిన పాత్రలున్నాయి. దర్భలతో, జింకతోళ్ళతో చేసిన వస్తువులు ఉన్నాయి. వేదఘోషలు మిన్ను ముట్టుతున్నాయి. ఒకచోట యజ్ఞ పశువును బంధించారు. మునులు, దేవతలు తమతమ స్థానాలలో కూర్చుని ఉన్నారు. హోమాలు చేస్తున్నారు. యజ్ఞం వైభవోపేతంగా జరుగుతున్నది.

4-82-వ.

ఇట్లు గనుంగొని యజ్ఞశాలం బ్రవేశించిన.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; కనుంగొని = చూసి; యజ్ఞశాలన్ = యజ్ఞశాలను; ప్రవేశించినన్ = ప్రవేశించగా.

భావము:- ఇదంతా చూస్తూ యజ్ఞశాలలోకి ప్రవేశించగా...

4-83-క.

చనుదెంచిన యమ్మగువను
జననియు సోదరులుఁ దక్క సభఁ గల జను లె
ల్లను దక్షువలని భయమున
ననయము నపు డాదరింపరైరి మహాత్మా!

టీక:- చనుదెంచిన = వచ్చిన; ఆ = ఆ; మగువను = స్త్రీని; జననియు = తల్లి; సోదరులున్ = తోడబుట్టినవారు; తక్క = తప్పించి; సభన్ = సదస్సున; కల = ఉన్న; జనులు = ప్రజలు; ఎల్లను = అందరును; దక్షు = దక్షుని; వలని = అందలి; భయమునన్ = భయముతో; అనయమున్ = మృదుత్వములేక; అపుడు = అప్పుడు; ఆదరింపరు = అదరింపనివారు; ఐరి = అయ్యారు; మహాత్మా = గొప్పవాడ.

భావము:- విదురా! వచ్చిన సతీదేవిని చూడగానే తల్లి, తోబుట్టువులు అనురాగంతో ఆదరించారు. సభలో ఉన్న తక్కినవారు దక్షునికి భయపడి ఆమెను గౌరవించకుండా ఊరకున్నారు.

4-84-క.

నెఱిఁ దల్లియుఁ బినతల్లులుఁ
బరిరంభణ మాచరింపఁ బరితోషాశ్రుల్
దొరఁగఁగ డగ్గుత్తికతో
సరసిజముఖి సేమ మరయ సతి దా నంతన్.

టీక:- నెఱిన్ = నిండుగ; తల్లియున్ = తల్లి; పినతల్లులన్ = పినతల్లులు; పరిరంభణము = కౌగలింతలు; ఆచరింపన్ = చేయగ; పరితోష = ఆనంద; అశ్రుల్ = భాష్పములు; తొరగగ

= కారగా; డగ్గుతిక = గద్గదస్వరము; తోన్ = తో; సరసిజముఖి = సతీదేవి {సరసిజముఖి - సరసిజము (సరసున పుట్టు పద్మము) వంటి ముఖము కలామె, స్త్రీ}; సేమము = క్షేమము; అరయన్ = విచారించగ; సతిన్ = సతీదేవి; తాన్ = తను; అంతన్ = అంతట.

భావము:- తల్లి, పినతల్లులు సతీదేవిని కౌగలించుకొని ఆనంద బాష్పాలు కారుస్తూ గద్గదస్వరంతో కుశలప్రశ్నలు వేయగా, సతీదేవి అప్పుడు...

4-85-క.

జనకుం డవమానించుట

యును సోదరు లర్థిఁ దనకు నుచితక్రియఁ జే

సిన పూజల నందక శో

భన మరసిన మాఱుమాట పలుకక యుండెన్.

టీక:- జనకుండు = తండ్రి; అవమానించుటయునున్ = అవమానము చేయుటచేత; సోదరులు = తోబుట్టువులు; తన్ = తన; కున్ = కు; ఉచిత = తగిన; క్రియన్ = విధముగ; చేసిన = చేసినట్టి; పూజలన్ = గౌరవమర్యాదలను; అందక = చెందక; శోభనము = కుశలము; అరసిన = విచారించగ; మాఱుమాట = సమాధానము; పలుకక = పలక్కుండ; ఉండెన్ = ఉండెను.

భావము:- తండ్రి అవమానించడంతో తోబుట్టువులు చేసిన గౌరవాన్ని సతీదేవి అందుకొనక, వారికి బదులు చెప్పలేక పోయింది.

4-86-వ.

ఇట్లు తండ్రిచే నాదరింపబడనిదై విభుండైన యీశ్వరు నందు నాహ్వాన క్రియాశూన్యత్వరూపంబైన తిరస్కారంబును, నరుద్ర భాగంబైన యజ్ఞంబునుం గనుంగొని నిజరోషానలంబున లోకంబులు భస్మంబు చేయంబూనిన తెఱంగున నుద్రేకించి 'రుద్రద్వేషియుఁ గ్రతుకర్మాభ్యాస గర్విష్ఠుండు నగు దక్షుని వధియింతు' మనుచు లేచిన భూతగణంబుల నివారించి రోషవ్యక్తభాషణంబుల నిట్లనియె; "లోకంబున శరీరధారులైన జీవులకుఁ బ్రియాత్మకుండైన

యీశ్వరునకుఁ బ్రియాప్రియులును నధికులును లే; రట్టి సకల కారణుండును నిర్మత్సరుండును నైన రుద్రు నందు నీవు దక్క నెవ్వండు ప్రతికూలం బాచరించు? నదియునుం గాక మిముబోఁటి వారలు పరులవలని గుణంబు లందు దుర్గుణంబులన యాపాదిం తురు; మఱియుం గొందఱు మధ్యస్థులైన వారలు పరుల దుర్గుణంబుల యందు దోషంబుల నాపాదింపరు; కొందఱు సాధు వర్తనంబు గలవారలు పరుల దోషంబుల నైన గుణంబులుగా ననుగ్రహింతురు; మఱియుం గొందఱుత్తమోత్తములు పరుల యందు దోషంబుల నాపాదింపక తుచ్ఛగుణంబులు గలిగినను సద్గుణంబులుగాఁ గైకొందు; రట్టిమహాత్ముల యందు నీవు పాపబుద్ధి గల్పించితి" వని; వెండియు నిట్లను "మహాత్ములగు వారల పాదధూళిచే నిరస్తప్రభావులై జడ స్వభావంబుగల దేహంబునాత్మ యని పల్కు కుజను లగువారు మహాత్ముల నిందించుట కార్యంబు గా: దదియు వారి కనుచితం బగు" నని వెండియు నిట్లనియె.

టీక:- ఇట్లు = ఇలా; తండ్రి = తండ్రి; చేన్ = చేత; ఆదరిపంబడనిది = మన్ననలు పొందనిది; ఐ = అయ్యి; విభుండు = భర్త; ఐన = అయిన; ఈశ్వరున్ = శివుని; ఆహ్వాన = పిలిచు టనే; క్రియా = కార్యం, ఆచారించుటలు; శూన్యత్వ = లేకపోవుట యొక్క; రూపంబు = విధము; ఐన = అయినట్టి; తిరస్కారంబునున్ = అనాదరము చేయుటను; అరుద్ర = రుద్రుడు లేని; భాగంబు = భాగము; ఐన = అయినట్టి; యఙ్ఞంబున్ = యాగమును; కనుంగొని = చూసి; నిజ = తమ; రోషా = రోషము అనెడి; అనలంబునన్ = అగ్నిలో; లోకంబులున్ = లోకములను; భస్మంబున్ = బూడిద; చేయన్ = చేయుటకు; పూనినన్ = పూనుకొను; తెఱంగునను = విధముగ; ఉద్రేకించి = ఉద్రేకిస్తూ; రుద్ర = శివుని యెడల; ద్వేషియున్ = శత్రుత్వము కలవాడును; కర్మ = వేదవిధికర్మలు; అభ్యాస = చేయుట యందు; గర్విష్టుండున్ = గర్వము కలవాడును; అగు = అయినట్టి; దక్షుని = దక్షుని; వధియింతుము = సంహరించెదము; అనుచున్ = అంటూ; లేచిన = లేచినట్టి;

భూతగణంబులన్ = భూతగణములను; నివారించి = ఆపి; రోష = రోషము; వ్యక్త = వ్యక్తమౌతున్న; భాషణంబులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; లోకంబున = లోకములో; శరీర = దేహమును; ధారులు = ధరించినవారు; ఐన = అయినట్టి; జీవుల్ = ప్రాణుల; కున్ = కి; ప్రియ = ప్రియమైన; ఆత్మకుండు = స్వరూపము కలవాడు; ఐన = అయినట్టి; ఈశ్వరున్ = శివుని; కున్ = కి; ప్రియాప్రియులును = ఇష్టులును అయిష్టులును; అధికులున్ = గొప్పవారును; లేరు = లేరు; అట్టి = అటువంటి; సకల = సమస్తమునకును; కారణుండును = కారణ మైనవాడును; నిర్మత్సరుండును = మాత్సర్యము లేనివాడును; ఐన = అయినట్టి; రుద్రున్ = శివుని; అందున్ = యెడల; నీవున్ = నీవే; తక్క = తప్పించి; ఎవ్వండున్ = ఎవరును; ప్రతికూలంబున్ = వ్యతిరేకమును; ఆచరించు = చేయును; అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; మిమున్ = మీ; వోటి = లాంటి; వారలు = వారు; పరుల = ఇతరుల; వలని = అందలి; గుణంబులు = గుణములు; అందున్ = లో; దుర్గుణంబులన = దుర్గుణములనే; ఆపాదింతురు = ఆరోపించెదరు; మఱియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది; మధ్యస్థులు = మధ్యమ గుణములు కలిగిన; వారలు = వారు; పరుల = ఇతరుల; దుర్గుణంబులన్ = దుర్గుణములు; అందున్ = లో; దోషంబులన్ = దోషములను; ఆపాదింపరు = ఆరోపించరు; కొందఱు = కొంతమంది; సాధు = మంచి; వర్తనంబులు = ప్రవర్తనలు; కల = కలిగిన; వారలు = వారు; పరుల = ఇతరుల; దోషంబులన్ = దోషములను; ఐనన్ = అయినట్టి; గుణంబులు = గుణములు; కాన్ = అగునట్లు; అనుగ్రహింతురు = పరిగ్రహించెదరు; మఱియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొందరు; ఉత్తమ = ఉత్తములలో; ఉత్తములు = ఉత్తములు; పరుల = ఇతరుల; అందున్ = యెడల; దోషంబులన్ = దోషములను; ఆపాదింపక = ఆరోపించక; తుచ్ఛ = నీచమైన; గుణంబులు = గుణములు; కలిగినను = ఉన్నను; సత్ = మంచి; గుణంబులు = గుణములు; కాన్ = అగునట్లు; కైకొందురు = స్వీకరింతురు; అట్టి = అటువంటి; మహాత్ములన్ = గొప్పవారి; అందున్ = యెడల; నీవున్ = నీవు; పాప = పాపపు; బుద్ధిన్ = బుద్ధిని; కల్పించితివి = లేనివి ఆరోపించితివి; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; మహాత్ములు = గొప్పవారు; అగు = అయిన; వారల = వారి; పాదధూళి = పాదధూళి; చేన్ = వలన; నిరస్త = తొలగింపబడిన; ప్రభావులు = ప్రభావము కలవారు; ఐ = అయ్యి; జడ = జడత్వపు; స్వభావంబు = స్వభావము; కల = కలిగినట్టి; దేహంబున్ = శరీరమును; ఆత్మ = తాము; అని = అని; పల్కు = పలికెడి; కుజనులు = చెడ్డ మానవులు; అగు = అయిన; వారు = వారు; మహాత్ములన్ = గొప్పవారిని; నిందించుట = నిందించుట; కార్యంబు = తగినపని; కాదు = కాదు; అదియున్

= అది; వారి = వారి; కిన్ = కి; అనుచితంబు = ఉచితము కానిది; అగును = అవుతుంది; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:- ఈ విధంగా సతీదేవి తన తండ్రి ఆదరాన్ని పొందనిదై, తన భర్తను యజ్ఞానికి ఆహ్వానించకుండా తిరస్కరించడాన్ని, శివునికి భాగం కల్పించకుండా జరుపుతున్న యజ్ఞాన్ని చూసి, తన కోపాగ్ని జ్వాలలతో లోకాలను బూడిద చేయాలన్నంత ఉద్రేకాన్ని పొంది, శివుని ద్వేషించి క్రతువు చేస్తున్నానని గర్వపడుతున్న దక్షుణ్ణి హతమారుస్తామని లేచిన ప్రమథగణాలను నివారించి, రోషావేశంతో ఇలా అన్నది. “లోకంలోని ప్రాణులందరికీ ఇష్టమైన శివునకు ఇష్టమైనవారు అనీ, ఇష్టం లేనివారు అనీ ఎవరూ లేరు. అతనికంటె అధికులు లేరు. సకల విశ్వానికి కారణమైన ఈశ్వరునకు ఎవరియందూ ద్వేషము లేదు. అలాంటి రుద్రుని నీవు తప్ప లోకంలో ఇంకెవరు ద్వేషిస్తారు? అంతేకాక నీవంటివాళ్ళు ఇతరుల గుణాలలో దోషాలను ఆపాదిస్తారు. కొందరు మధ్యస్థులు ఇతరుల గుణాలలో దోషాలను ఆపాదించరు. కొందరు సత్పురుషులు ఇతరుల దోషాలనైనా గుణాలుగా గ్రహిస్తారు. ఇంకా కొందరు ఉత్తమోత్తములు ఇతరులలో దోషాలను ఆరోపించక వారి నీచగుణాలను సైతం సద్గుణాలుగా స్వీకరిస్తారు. అటువంటి మహాత్ములలో నీవు పాపబుద్ధిని కలిగించావు.” అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నది. “మహాత్ముల పాదధూళిముందు వెలవెలబోయిన తేజస్సు కలిగి, జడపదార్థమైన దేహాన్నే ఆత్మ అని వాదించే దుర్జనులు సజ్జనులను నిందించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. అది వారి తగినదే” అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-87-సీ.

"అనయంబు శివ యను నక్షరద్వయ మర్థి-

వాక్కునఁ బలుక భావమునఁ దలఁప

సర్వజీవుల పాపసంఘముల్ చెడు; నట్టి-

మహితాత్మునందు నమంగళుండ

వగు నీవు విద్వేషి వగుట కాశ్చర్యంబు-

నందెద; వినుము; నీ వదియుఁ గాక

చర్చింప నెవ్వని చరణపద్మంబుల-

నరసి బ్రహ్మానంద మను మరంద

4-87.1-తే.

మతుల భక్తిని దమ హృదయంబు లనెడి

తుమ్మెదలచేతఁ గ్రోలి సంతుష్టచిత్తు

లగుదు రత్యంత విజ్ఞాను; లట్టి దేవు

నందు ద్రోహంబు సేసి; తే మందు నిన్ను?

టీక:- అనయంబున్ = అవశ్యమును; శివ = శివ; అను = అనెడి; అక్షర = అక్షరముల; ద్వయము = రెంటిని; అర్థిన్ = కోరి; వాక్కునన్ = నోటితో; పలుకన్ = పలుకుతే; భావముననన్ = భావములో; తలపన్ = తలచుకొన్న; సర్వ = సమస్తమైన; జీవుల్ = ప్రాణుల; పాప = పాపముల; సంఘముల్ = సమూహములు; చెడును = నాశనమగును; అట్టి = అటువంటి; మహితాత్మ = మహిమాన్వితమైనఆత్మ కలవాడు; అందున్ = ఎడల; అమంగళుండవు = అశుభకరమైనవాడవు; అగు = అయిన; నీవున్ = నీవు; విద్వేషివి = శత్రుత్వము కలవాడవు; అగుటన్ = అవుటకు; ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; అందెదన్ = పోయెదను; వినుము = వినుము; నీవున్ = నీవు; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; చర్చింపన్ = చర్చించి చూసినచో; ఎవ్వని = ఎవని; చరణ = పాదములు అనెడి; పద్మంబులన్ = పద్మములను; అరసి = ఎరిగి; బ్రహ్మానందము = బ్రహ్మానందము; అను = అనెడి; మరందము = మధువుని; అతుల = మిక్కిలి;

; భక్తిన్ = భక్తితో; తమ = తమయొక్క; హృదయంబులు = మనసులు; అనెడి = అనెడి; తుమ్మెదలన్ = తుమ్మెదల; చేతన్ = వలన; క్రోలి = త్రాగి; సంతుష్ట = సంతోషించిన; చిత్తులు = చిత్తములు కలవారు; అగుదురు = అవుతారో; అత్యంత = అత్యధికమైన; విజ్ఞానులు = చక్కటి జ్ఞానము కలవారు; అట్టి = అటువంటి; దేవుని = దేవుని; అందున్ = ఎడల; ద్రోహంబు = ద్రోహము; చేసితి = చేసావు; ఏమి = ఏమని; అందున్ = అంటాను; నిన్ను = నిన్ను.

భావము:- “ఎల్లప్పుడూ శివ అనే రెండక్షరాలను ఆసక్తితో నోటితో పలికినా, మనస్సులో తలచినా సమస్త ప్రాణుల పాపలన్నీ నశిస్తాయి. అటువంటి మహాత్ముని

అమంగళుడవైన నీవు ద్వేషించడం చూచి ఆశ్చర్యాన్ని పొందుతున్నాను. తండ్రీ! విను. గొప్ప విజ్ఞానులు అయినవారు ఏ దేవుని పాదారవిందాలను ధ్యానిస్తూ బ్రహ్మానందమనే మకరందాన్ని తమ మనస్సులనే తుమ్మెదల ద్వారా భక్తిపారవశ్యంతో గ్రోలి తృప్తిపొందుతారో అటువంటి దేవునికి ద్రోహం చేశావు. నిన్నేమనాలి?

4-88-క.

మఱియును నమ్మహితాత్ముని
చరణ సరోజాత యుగము సకలజగంబుల్
నెఱిఁ గొలువఁ గోరు కోర్కులు
దరమిడి వర్షించు నతనిఁ దగునే తెగడన్?

టీక:- మఱియును = ఇంకను; ఆ = ఆ; మహితాత్ముని = గొప్పవానిని; చరణ = పాదములు అనెడి; సరోజాత = పద్మముల {సరోజాతము - సరసున జాతము (పుట్టునది), పద్మము}; యుగమున్ = జంటను; సకల = సమస్తమైన; జగంబుల్ = జగముల; నెఱిన్ = నిండుగ; కొలువన్ = పూజించగా; కోరు = కోరుకొనెడి; కోర్కులు = కోరికలు; తరమిడి = వరుసగ; వర్షించు = సఫలమగును; అతనిన్ = అతనిని; తగనే = తగునా ఏమి; తెగడన్ = దూషించగ.

భావము:- అంతేకాక ఆ మహాత్ముని పాదపద్మాలు లోకాలన్నీ కొలివగా కోరిన కోర్కెలన్నింటినీ కురిపిస్తుండగా అతన్ని నిదించడం న్యాయమా?

4-89-చ.

పరగఁ జితాస్థిభస్మ నృకపాలజటాధరుఁడుం బరేత భూ
చరుఁడు పిశాచయుక్తుఁ డని శర్వు నమంగళుగాఁ దలంప రె
వ్వరు; నొకఁ డీవు దక్క, మఱి వాక్పతి ముఖ్యులు నమ్మహాత్ము స
చ్చరణ సరోజ రేణువులు సమ్మతిఁ దాల్తురు మస్తకంబులన్.

టీక:- పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; చితా = చితిపై నున్న; అస్థి = ఎముకలు; భస్మ = భస్మము; నృ = నరుని; కపాల = పుఱ్ఱెలు; జటా = జటలు కట్టిన శిరోజముల; ధరుడు = ధరించువాడు; పరేత = శ్మశాన; భూ = భూమి యందు; చరుడు = తిరుగువాడు; పిశాచ =

పిశాచములతో; యుక్తుడు = కూడి యుండువాడు; అని = అని; శర్వున్ = శివుని; అమంగళున్ = అశుభకరుని; కాన్ = అగునట్లు; తలపరు = అనుకొనరు; ఎవ్వరున్ = ఎవరూ; ఒక్కడ = ఒక్కడివి; ఈవు = నీవు; తక్కన్ = తప్పించి; మఱి = మరి; వాక్పతి = బ్రహ్మదేవుడు {వాక్పతి - వాక్కు (సరస్వతీదేవి)కి భర్త, బ్రహ్మదేవుడు}; ముఖ్యులు = మొదలైన ప్రముఖులు; ఆ = ఆ; మహాత్ము = గొప్పవాని; సత్ = మంచి; చరణ = పాదములు అనెడి; సరోజ = పద్మముల; రేణువులు = ధూళిని; సమ్మతి = అంగీకరించి; తాల్తురు = ధరించెదరు; మస్తకంబులన్ = శిరస్సులందు.

భావము:- చితిలోని ఎముకలను, బూడిదను, మానవకపాలాన్ని ధరించి, పిశాచాలతో కూడి శ్మశానంలో తిరిగినా శివుణ్ణి నీవు తప్ప మరెవ్వరూ అమంగళుడని భావించరు. బ్రహ్మ మొదలైనవారు ఆ మహాత్ముని పాదధూళిని తమ శిరస్సులపై సంతోషంతో ధరిస్తారు.

4-90-చ.

నెలకొని ధర్మపాలన వినిర్మలు భర్గుఁ దిరస్కరించు న
క్కలుషుని జిహ్వఁ గోయఁ దగుఁ; గా కటు చేయఁగ నోపఁడేని దాఁ
బొలియుట యొప్పు; రెంటికిఁ బ్రభుత్వము చాలమిఁ గర్ణరంధ్రముల్
బలువుగ మూసికొంచుఁ జనఁ బాడి యటందురు ధర్మవర్తనుల్.

టీక:- నెలకొని = స్థిరమైన; ధర్మపాలన = ధర్మపరిపాలన చేయువాని; వినిర్మలున్ = మిక్కిలి నిర్మలమైనవాని; భర్గున్ = శివుని; తిరస్కరించు = తెగడునట్టి; ఆ = ఆ; కలుషునిన్ = పాపి యొక్క; జిహ్వన్ = నాలుకను; కోయన్ = కోసివేయుట; తగున్ = సరియైనపని; కాక = కాకుండగ; అటు = అలా; చేయగన్ = చేయుటకు; ఓపడు = శక్తి లేనివాడు; ఏని = అయితే; తాన్ = తనే; పొలియుట = మరణించుట; ఒప్పు = తగినపని; రెంటికిన్ = రెండింటికిని; ప్రభుత్వము = సామర్థ్యము; చాలమిన్ = సరిపోకపోయినచో; కర్ణ = చెవుల; రంధ్రముల్ = కన్నములను; బలువుగన్ = బలముగ; మూసికొంచున్ = మూసికొంటూ; చనన్ = వెళ్ళిపోవుట; పాడి = నీతి; అటన్ = అని; అందురు = అంటారు; ధర్మ = ధర్మము ప్రకారము; వర్తనుల్ = ప్రవర్తించువారు.

భావము:- ధర్మపాలన చేత పవిత్రుడైన శివుణ్ణి తిరస్కరించే పాపాత్ముని నాలుక కోసివేయాలి. అలా చేయలేనప్పుడు చావడం మంచిది. రెండూ చేతకాని పక్షంలో చెవులను మూసికొని అక్కడినుండి వెళ్ళిపోవడం న్యాయమని ధర్మజ్ఞులు చెప్తారు.

4-91-వ.

అది గావున.

టీక:- అదిగావున = అందుచేత.

భావము:- అందువల్ల...

4-92-మ.

జనుఁ డజ్ఞానమునన్ భుజించిన జుగుప్సం బైన యన్నంబు స
య్యన వెళ్ళించి పవిత్రుఁడైన గతి దుష్టాత్ముండవై యీశ్వరున్
ఘను నిందించిన నీ తనూభవ యనం గా నోర్వ, నీ హేయ భా
జన మైనట్టి శరీరమున్ విడిచి భాస్వచ్ఛుద్ధిఁ బాటిల్లెదన్.

టీక:- జనుడు = మనిషి; అజ్ఞానమునన్ = అజ్ఞానముచేత; భుజించిన = తినినటువంటి; జుగుప్సంబు = అసహ్యకరము; ఐన = అయిన; అన్నంబు = అన్నము; సయ్యన = వెంటనే; వెళ్ళించి = కక్కివేసి; పవిత్రుడు = శుద్ధుడు; ఐన = అయిన; గతిన్ = విధముగ; దుష్టాత్ముండవు = దుష్ట స్వభావము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఈశ్వరున్ = శివుని; ఘనున్ = గొప్పవానిని; నిందించిన = దూషించిన; నీ = నీ యొక్క; తనూభవన్ = పుత్రికను {తనూభవ - తనువు (దేహము)న భవ పుట్టినది, పుత్రిక}; అనంగాన్ = అనుటకు; ఓర్వన్ = భరించలేను; ఈ = ఈ; హేయ = ఏవగింపులకు; భాజనము = స్థానము; ఐనట్టి = అయినట్టి; శరీరమున్ = దేహమును; విడిచి = విడిచిపెట్టి; భాస్వత్ = అగ్ని; శుద్ధిన్ = శుద్ధిని; పాటిల్లెదన్ = కలిగించుకొనెదను.

భావము:- తెలియక తిన్న దుష్టాన్నాన్ని మానవుడు కక్కి పవిత్రుడైనట్లు దుష్టుడవై ఈవిధంగా గొప్పవాడైన ఈశ్వరుని నిందించిన నీకు కుమార్తెను అనిపించుకొనడం నాకు ఇష్టం లేదు. నీవల్ల ప్రాప్తమైన ఈ పాడు శరీరాన్ని విడిచి పవిత్రురాలను అవుతాను.

4-93-వ.

అదియునుం గాక, దేవతల కాకాశగమనంబును, మనుష్యులకు భూతల గమనంబును, స్వాభావికంబు లయినట్లు ప్రవృత్తినివృత్తి లక్షణ కర్మంబులు రాగవైరాగ్యాధికారంబులుగా వేదంబులు విధించుటం జేసి రాగయుక్తులై కర్మతంత్రు లయిన సంసారులకు వైరాగ్యయుక్తు లయి యాత్మారాము లయిన యోగిజనులకు విధినిషేధరూపంబు లయిన వైదిక కర్మంబులు గలుగుటయు లేకుండుటయు నైజంబు లగుటం జేసి స్వధర్మ నిష్ఠుండగువాని నిందింపం జన; దా యుభయకర్మ శూన్యుండు బ్రహ్మభూతుండు నయిన సదాశివునిఁ గ్రియా శూన్యుం డని నిందించుట పాపం బగు; దండ్రీ! సంకల్పమాత్ర ప్రభవంబు లగుటం జేసి మహాయోగిజన సేవ్యంబు లయిన యస్మదీయంబు లగు నణిమాద్యష్టైశ్వర్యంబులు నీకు సంభవింపవు; భవదీయంబు లగు నైశ్వర్యంబులు ధూమమార్గ ప్రవృత్తులై యాగాన్నభోక్తలైన వారి చేత యజ్ఞశాలయందె చాల నుతింపంబడి యుండుఁ గాన నీ మనంబున నే నధిక సంపన్నుండ ననియుఁ, జితాభస్మాస్థి ధారణుండైన రుద్రుండు దరిద్రుం డనియును గర్వింపం జన" దని; వెండియు నిట్లనియె.

టీక:- అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దేవతల్ = దేవతల; కున్ = కు; ఆకాశ = ఆకాశ; గమనంబును = యానమును; మనుష్యుల్ = మానవుల; కున్ = కు; భూతల = భూమి యందు; గమనంబును = యానమును; స్వాభావికంబులు = స్వభావసిద్ధమైనవి; అయినట్లు = అయిన విధముగ; ప్రవృత్తి = విధి; నివృత్తి = నిషేధ; లక్షణ = లక్షణములు కలిగిన; కర్మంబులు = కర్మములు; రాగ = రాగము; వైరాగ్య = వైరాగ్యము; అధికారంబులు = అధికారములు; కాన్ = అగునట్లు; వేదంబులు = వేదములు; విధించుటన్ = విధించుట; చేసి = వలన; రాగ = రాగములతో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; కర్మ =

కర్మములతో కూడిన; తంత్రులు = విధానములు కలవారు; అయిన = అయిన; సంసారుల = సంసారుల; కున్ = కు; వైరాగ్య = వైరాగ్యముతో; యుక్తులు = కూడి యుండువారు; అయి = అయ్యి; ఆత్మారాములు = తమ యాత్మనందే ఆనందించువారు; అయిన = అయిన; యోగి = యోగులైన; జనుల్ = జనుల; కున్ = కి; విధి = చేయవలసినవి; నిషేధ = చేయరానివి అనెడి; రూపంబులు = రూపములో ఉండేవి; అయిన = అయిన; వైదిక = వేదములకి సంబంధించిన; కర్మంబులు = కర్మములు; కలుగుటయు = చెందుటయును; లేకుండుటయు = చెందకపోవుటయును; నైజంబులు = సహజములు; అగుటన్ = అయివుండుట; చేసి = వలన; స్వధర్మ = తమ ధర్మమునందు; నిష్ఠుండు = నిష్ఠ కలవాడు; అగు = అయిన; వానిన్ = వానిని; నిందింపన్ = తెగడుట; చనదు = తగదు; ఆ = ఆ; ఉభయ = రెండు విధములైన; కర్మ = కర్మములు; శూన్యుండు = లేనివాడు; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము; భూతుండు = అయినవాడు; అయిన = అయినట్టి; సదాశివునిన్ = శివుని {సదాశివుడు - శాశ్వతమైన శుభము యైనవాడు, శంకరుడు}; క్రియాశూన్యుండు = పని లేనివాడు; అని = అని; నిందించుట = తిట్టుట; పాపంబు = పాపము; అగున్ = అవును; తండ్రీ = తండ్రీ; సంకల్ప = సంకల్పము చేసినంత; మాత్ర = మాత్రముననే; ప్రభవంబులు = ప్రభావము చూపునవి; అగుటన్ = అవుట; చేసి = వలన; మహా = గొప్ప; యోగి = యోగులైన; జన = జనములచే; సేవ్యంబులు = సేవింపబడునవి; అయిన = అయినట్టి; అస్మదీయంబులు = మాకు చెందినవి; అగు = అయిన; అణిమాదష్టైశ్వర్యంబులు = అష్టైశ్వర్యములు {అష్టైశ్వర్యములు - 1అణిమ 2మహిమ 3గరిమ 4లఘిమ 5ప్రాప్తి 6ప్రాకామ్యము 7ఈశత్వము 8వశిత్వము}; నీకున్ = నీకు; సంభవింపవు = కలుగనేరవు; భవదీయంబులు = నీకు చెందినవి; అగు = అయినట్టి; ఐశ్వర్యములు = భాగ్యములు; ధూమ = పొగచూరిన; మార్గ = దారిలో; ప్రవృత్తులు = తిరుగువారు; ఐ = అయ్యి; యాగా = యజ్ఞములలో; అన్న = అన్నమును; భోక్తలు = భుజించువారు; ఐన = అయిన; వారి = వారి; చేత = చేత; యజ్ఞశాల = యజ్ఞశాల; అందే = లోనే; చాలన్ = మిక్కిలి; నుతింపంబడి = స్తుతింపబడి; ఉండున్ = ఉంటాయి; కాన = కావున; నీ = నీ యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; నేను = నేను; అధిక = ఎక్కువ; సంపన్నుండను = ధనవంతుడను; అనియున్ = అనియు; చితా = చితిపై నున్న; భస్మ = భస్మము; అస్థి = ఎముకలు; ధారణుండు = ధరించువాడు; ఐన = అయిన; రుద్రుండు = శివుడు; దరిద్రుండు = దరిద్రుడు; అనియున్ = అనియు; గర్వింపన్ = గర్వించుట; చనదు = చెల్లదు; అని = అని; పెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియున్ = పలికెను.

భావము:- అంతేకాక దేవతలకు ఆకాశయానం, మానవులకు భూతలయానం సహజమైనట్లు, విధి నిషేధ లక్షణాలు కలిగిన కర్మలు రాగ వైరాగ్యాలకు కారణాలుగా వేదాలు విధించడం వలన రాగయుక్తులై కర్మతంత్రులైన సంసారులకూ, వైరాగ్యంతో కూడి ఆత్మారాములైన యోగులకు విధి నిషేధ రూపాలలో ఉన్న వైదికకర్మలు కలిగిఉండడమూ లేకపోవడమూ సహజం. అందువల్ల స్వధర్మపరుడైనవానిని నిందించరాదు. (సంసారులకు అగ్నిహోత్రాలు మొదలైన ప్రవృత్తి కర్మలను, విరక్తులకు శమదమాది నివృత్తి కర్మలను వేదాలు విధించాయి. దేవతలకు ఆకాశయానం, మానవులకు భూతలయానం సహజమైనట్లు సంసారులకు, విరక్తులకు వేరువేరు ధర్మాలు సహజాలు. విధి నిషేధ రూపాలైన వైదిక కర్మలు ధర్మాసక్తులైన సంసారులకే కాని ఆత్మారాములైన యోగులకు కాదు.) ప్రవృత్తి నివృత్తి కర్మలు లేనివాడు, పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు అయిన సదాశివుని నిందించడం పాపం. తండ్రీ! సంకల్పమాత్రం చేతనే మేము పొందగలవీ, యోగిజనులచేత సేవింపబడేవీ అయిన అణిమ మొదలైన అష్టసిద్ధులను నీవు పొందలేవు. నీ ఐశ్వర్యాలను యజ్ఞశాలలో హోమధూపాల మధ్య తిరుగుతూ, యజ్ఞాన్నాన్ని భుజించేవారు ఇక్కడ మాత్రమే స్తుతిస్తారు. కనుకనీవు మిక్కిలి సంపన్నుడవనీ, చితాభస్మాన్నీ ఎముకలను ధరించే రుద్రుడు దరిద్రుడనీ భావించి గర్వించకు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నది.

4-94-ఉ.

"నీలగళాపరాధి యగు నీకుఁ దనూభవ నౌట చాలదా?
చాలుఁ గుమర్త్య! నీదు తనుజాత ననన్ మది సిగ్గు పుట్టెడి
న్నేల ధరన్ మహాత్ములకు నెగ్గొనరించెడి వారి జన్మముల్
గాలుపనే? తలంప జనకా! కుటిలాత్మక! యెన్ని చూడఁగన్.

టీక:- నీలగళా = శివుని యెడల {నీలగళుడు - నీల (నల్లని) గళ (గొంతుక) కలవాడు, శివుడు}; అపరాధి = అపరాధము చేసినవాడు; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; తనూభవన్ = పుత్రికను; అగుటన్ = అవుట; చాలదా = సరిపోదా; చాలున్ = చాలు; కుమర్త్య = చెడుమనిషి; నీదు = నీ యొక్క; తనూజాతన్ = కూతురను; అనన్ = అనగా; మదిన్ = మనసున; సిగ్గు = లజ్జ; పుట్టెడిన్ = పుడుతున్నది; ఏల = ఎందులకు; ధరన్ = భూమిమీద;

మహాత్ముల్ = గొప్పవారి; కిన్ = కి; ఎగ్గు = అపకారము; ఒనరించెడి = చేసెడి; వారి = వారి యొక్క; జన్మముల్ = పుట్టుకలు; కాలుపనే = కాల్చుటకా ఏమి; తలంప = తలచుకొంటే; జనకా = తండ్రీ; కుటిలాత్మకా = వంకర బుద్ధి కలవాడ; ఎన్ని = ఎంచి; చూడగన్ = చూస్తే.

భావము:- "తండ్రీ! లోకకల్యాణంకోసం కాలకూటవిషం తాగి కంఠం నల్లగా చేసుకున్న సర్వలోక శుభంకరుడు కదయ్యా పరమ శివుడు. ఆయన యెడ క్షమింపరాని అపరాధం చేసావు. నా దురదృష్టం కొద్దీ అలాంటి నీకు పుత్రికగా పుట్టాను నీచమానవ! ఇక చాల్లే! నీ కుమార్తె నని తల్చుకుంటేనే సిగ్గు వేస్తోంది. లోకంలో గౌరవనీయులకు కీడు తలపెట్టే నీలాంటి వాళ్ళ పుట్టుకలు ఎందుకయ్యా? కాల్చడానికా? పూడ్చడానికా?

4-95-చ.

వర వృషకేతనుండు భగవంతుఁడు నైన హరుండు నన్ను నా
దరపరిహాస వాక్యముల దక్షతనూభవ యంచుఁ బిల్వ నేఁ
బురపురఁ బొక్కుచున్ ముదముఁ బొందక నర్మవచఃస్మితంబులం
దొలఁగుదు; నీ తనూజ నను దుఃఖముకంటెను జచ్చు టొప్పగున్."

టీక:- వర = శ్రేష్ఠమైన; వృష = వృషభము; కేతనుడు = ధ్వజముగ కలవాడు; భగవంతుడు = భగవంతుడును; ఐన = అయిన; హరుండు = శివుడు {హరుడు - లయకారుడు, ప్రళయకాలమున సర్వమును హరించువాడు, శివుడు}; నన్ను = నన్ను; ఆదర = ప్రీతితో; పరిహాస = నవ్వులాట; వాక్యములన్ = మాటలలో; దక్షతనూభవ = దక్షుని కూతురా {తనూభవ - తనువు (దేహము)న భవ పుట్టినది, పుత్రిక}; అంచున్ = అంటూ; పిల్వ = పిలవగా; నేన్ = నేను; పురపుర = పురపుర మని; బొక్కుచున్ = దుఃఖిస్తూ; ముదమున్ = సంతోషమును; పొందక = పొందకుండ; నర్మవచన్ = చమత్కారపు మాటలు; స్మితంబులు = చిరునవ్వులతో; తొలగుదు = తప్పించుకొందు; నీ = నీ యొక్క; తనూజన్ = కూతురను; అను = అనెడి; దుఃఖము = దుఃఖము; కంటెను = కంటే; చచ్చుట = మరణించుట; ఒప్పు = తగి; అగున్ = ఉండును.

భావము:- వృషభధ్వజుడు, భగవంతుడు అయిన శివుడు నన్ను ఆదరంగానో పరిహాసంగానో 'దక్షతనయా' అని పిలిచినప్పుడు నేను మిక్కిలి దుఃఖిస్తూ

ఆనందాన్ని పొందలేక చమత్కారపు మాటలతోనో, చిరునవ్వుతోనో తొలగిపోతాను. నీ కుమార్తెను అని బాధపడడం కంటె చావడం మేలు.

4-96-వ.

అని యిట్లు యజ్ఞసభా మధ్యంబునం బ్రతికూలుండగు దక్షు నుద్దేశించి పలికి కామక్రోధాది శత్రువిఘాతిని యగు సతీదేవి యుదఙ్ముఖి యయి జలంబుల నాచమనంబు చేసి శుచియై మౌనంబు ధరియించి జితాసనయై భూమియం దాసీన యగుచు యోగమార్గంబునం జేసి శరీరత్యాగంబు చేయం దలంచి.

టీక:- అని = అని; ఇట్ల = ఈ విధముగ; యజ్ఞ = యజ్ఞ; సభా = సదస్సు యొక్క; మధ్యంబున = మధ్యభాగములో; ప్రతికూలుండు = వ్యతిరేకి; అగు = అయిన; దక్షున్ = దక్షుని; ఉద్దేశించి = ఉద్దేశించి; పలికి = పలికి; కామ = కామము {కామక్రోధాదిశత్రువులు - అరిషడ్వర్గములు, 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములు}; క్రోధ = క్రోధము; ఆది = మొదలైన; శత్రు = శత్రువులను; విఘాతిని = నశింపజేయునది; అగు = అయిన; సతీదేవి = సతీదేవి; యదత్ = తూర్పునకు; ముఖి = తిరిగినది; అయి = అయ్యి; జలంబులన్ = నీటిని; ఆచమనంబు = ఆచమనము; చేసి = చేసి; శుచి = శుచి; ఐ = అయ్యి; మౌనంబున్ = మౌనమును; ధరియించి = స్వీకరించి; జిత = జయించిన; ఆసన = ఆసనము కలది; ఐ = అయ్యి; భూమి = నేల; అందు = పైన; ఆసీన = కూర్చున్నది; అగుచు = అవుతూ; యోగ = యోగమునకు చెందిన; మార్గంబునన్ = విధానము; చేసి = అందు; శరీర = దేహమును; త్యాగంబున్ = విడుచుట; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచి = అనుకొని.

భావము:- అని ఈ విధంగా యజ్ఞమండప మధ్యభాగంలో తమకు వ్యతిరేకి అయిన దక్షునితో పలికి, కామక్రోధాదులైన అంతశ్శత్రువులను నాశనం చేసే సతీదేవి తూర్పుదిక్కుకు తిరిగి, జలాలతో ఆచమనం చేసి, శుచియై, మౌనం పూని, నేలపై కూర్చొని యోగమార్గం ద్వారా శరీరాన్ని విడిచిపెట్టాలని నిశ్చయించుకొన్నదై...

4-97-సీ.

వరుసఁ బ్రాణాపాన వాయునిరోధంబు-

గావించి వాని నేకముగ నాభి

తలమునఁ గూర్చి యంతట నుదానము దాఁక-

నెగయించి బుద్ధితో హృదయపద్మ

మున నిల్పి వాని మెల్లన కంఠమార్గము-

నను మఱి భ్రూమధ్యమున వసింపఁ

జేసి శివాంఘ్రి రాజీవ చింతనముచే-

నాథునిఁ దక్క నన్యంబుఁ జూడ

4-97.1-తే.

కమ్మహాత్ముని యంక పీఠమ్మునందు

నాదరంబున నుండు దేహంబు దక్షు

వలని దోషంబునను విడువంగఁ దలఁచి

తాల్చెఁ దనువున ననిలాగ్ని ధారణములు.

టీక:- వరుసన్ = వరుసగా; ప్రాణ = ప్రాణవాయువు; అపాన = అపాన; వాయు = వాయువులను; నిరోధము = ఆపుట; కావించి = చేసి; వానిన్ = వాటిని; ఏకముగ = ఒకటిగ కలిపి; నాభి = బొడ్డు; తలమునన్ = ప్రాంతమున; కూర్చి = చేర్చి; అంతటన్ = అప్పుడు; ఉదానము = ఉదాన స్థానము; దాకన్ = వరకు; ఎగయించి = ఎక్కించి; బుద్ధితో = బుద్ధిపూర్వకముగ; హృదయ = హృదయము అనెడి; పద్మమున = పద్మమున; నిల్పి = నిలబెట్టి; వానిని = వాటిని; మెల్లన = మెల్లగ; కంఠ = కంఠము; మార్గమున = దారి యమ్మటను; మఱి = మరి; భ్రూమధ్యమునన్ = భ్రూమధ్యమునను; వసింపన్ = ఉండునట్లు; చేసి = చేసి; శివ = శివుని యొక్క; అంఘ్రి = పాదములు అనెడి; రాజీవ = పద్మముల; చింతనము = ధ్యానము; చేత = వలన; నాథునిన్ = భర్తను; తక్క = తప్పించి; అన్యంబున్ = ఇతరమును; చూడక = చూడకుండగ; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; అంక = ఒడి అనెడి; పీఠమ్ము = ఆసనము; అందున్ = పైన; ఆదరంబునన్ = ప్రీతిగ; ఉండు

= ఉండెడి; దేహంబున్ = శరీరమును; దక్షున్ = దక్షని; వలని = మూలమున; దోషంబునను = దోషముచేత; విడువంగ = విడిచిపెట్ట; తలచి = నిర్ణయించుకొని; తాల్చెన్ = ధరించెను; తనువునన్ = దేహ మందు; అనిల = వాయువును; అగ్నిన్ = అగ్నుల; ధారణములు = ధారణములు.

భావము:- ప్రాణాపానాలనబడే వాయువులను నిరోధించి, వాటి నొక్కటిగా చేసి బొడ్డుతో కలిపి, ఉదానస్థానం వరకు ఎక్కించి, బుద్ధిపూర్వకంగా హృదయపద్మంలో నిలిపి, మెల్లగా కంఠమార్గంలో భ్రూమధ్య భాగానికి చేర్చి, మనస్సులో శివుని పాదపద్మాలను ధ్యానిస్తూ అతన్ని తప్ప ఇతరములైనవేవీ చూడక అతని ఒడిలో ఆదరంతో ఉండే దేహాన్ని దక్షుని కారణంగా విడిచిపెట్టాలని నిర్ణయించుకొని, యోగాగ్నిని రగుల్కొల్పింది.

4-98-వ.

ఇట్లు ధరియించి గతకల్మషంబైన దేహంబు గల సతీదేవి నిజయోగ సమాధి జనితం బయిన వహ్నిచేఁ దత్క్షణంబ దగ్ధ యయ్యె; అంత.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; ధరియించి = ధరించి; గత = పోయిన; కల్మషంబు = మలములు; ఐన = అయినట్టి; దేహంబున్ = శరీరము; కల = కలిగిన; సతీదేవి = సతీదేవి; నిజ = తన; యోగ = యోగము యొక్క; సమాధిన్ = సమాధిలో; జనితంబున్ = పుట్టినది; అయిన = అయిన; వహ్ని = అగ్ని; చేన్ = చేత; తత్ = ఆ; క్షణంబె = క్షణములోనే; దగ్ద = కాలిపోయినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంత = అంతట.

భావము:- ఈ విధంగా దోషాలను పోగొట్టుకొన్న దేహం కలిగిన ఆ సతీదేవి తన యోగసమాధి నుండి పుట్టిన అగ్నిచేత వెంటనే కాలిపోయింది. అప్పుడు...

4-99-క.

అది గనుఁగొని "హాహా"ధ్వని
వొదలఁగ నిట్లనిరి మానవులుఁ ద్రిదశులు "నీ
మదిరాక్షి యకట దేహము
వదలెఁ గదా! దక్షుతోడి వైరము కతనన్."

టీక:- అది = దానిని; కనుగొని = చూసి; హాహా = హాహాయనెడి; ధ్వని = శబ్దములు; పొదలగన్ = ఉద్భవించగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; మానవులున్ = మానవులును; త్రిదశులున్ = దేవతలును; ఈ = ఈ; మదిరాక్షి = సతీదేవి {మదిరాక్షి - మదము కప్పిన అక్షి (కన్నులు కలది), మత్తిల్లిన కాటుక పిట్ట వంటి కన్నులు గల స్త్రీ, అందగత్తె}; అకట = అయ్యో; దేహమున్ = శరీరమును; వదలెన్ = విడిచినది; కదా = కదా; దక్షున్ = దక్షుని; తోడి = తోటి; వైరము = శత్రుత్వము; కతనన్ = వలన.

భావము:- అది చూచి అక్కడి మానవులు, దేవతలు హాహాకారాలు చేస్తూ “అయ్యో! ఈ సతీదేవి దక్షునిమీద కోపంతో తన శరీరాన్ని విడిచిపట్టింది కదా!” అన్నారు.

4-100-వ.

మఱియు నిట్లనిరి.

టీక:- మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- ఇంకా ఇలా అన్నారు.

4-101-సీ.

"సకల చరాచర జనకుఁ డై నట్టి యీ-
దక్షుండు దన కూర్మి తనయ మాన
వతి పూజనీయ యీ సతి దనచే నవ-
మానంబు నొంది సమక్ష మందుఁ
గాయంబు దొఱఁగంగఁ గనుఁగొను చున్న వాఁ-
డిట్టి దురాత్ముఁ డెందేనిఁ గలఁడె?"
యనుచుఁ జిత్తంబుల నాశ్చర్యములఁ బొంది, -
రదియునుఁ గాక యి ట్లనిరి "యిట్టి

4-101.1-తే.

దుష్టచిత్తుండు బ్రహ్మబంధుండు నయిన
యీతఁ డనయంబుఁ దా నపఖ్యాతిఁ బొందు
నిందఁబడి మీఁద దుర్గతిఁ జెందుగాక!"
యనుచు జనములు పలుకు నయ్యవసరమున.

టీక:- సకల = సమస్తమైన; చర = చలనము కలవాటికి; అచర = చలనరహితమైన వాటికి; జనకుడు = తండ్రి {జనకుడు - జననమునకు కారణమైనవాడు, తండ్రి, జనపథాధిపతి, ఒకానొక రాజు, సీతాదేవి తండ్రి}; ఐనట్టి = అయినట్టి; ఈ = ఈ; దక్షుండు = దక్షుడు; తన = తన యొక్క; కూర్మి = ప్రియ; తనయ = పుత్రిక; మానవతి = అబిమానవతి; పూజనీయ = పూజింపదగినది; ఈ = ఈ; సతి = సతీదేవి; తన = తన; చేన్ = చేత; అవమానంబున్ = అవమానమును; ఒంది = పొంది; సమక్షమందు = ఎదురుగ; కాయంబున్ = శరీరమును; తొఱగంగన్ = విడుచుచుండగ; కనగొనుచున్ = చూస్తూ; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; ఇట్టి = ఇటువంటి; దురాత్ముడు = దుర్మార్గుడు; ఎందేని = ఎక్కడైన; కలడె = ఉన్నాడా; అనుచున్ = అంటూ; చిత్తంబుల్ = మనసులలో; ఆశ్చర్యములన్ = ఆశ్చర్యములను; పొందిరి = పొందారు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; ఇట్టి = ఇటువంటి;
; దుష్టచిత్తుడు = దుర్మార్గపు మనసు కలవాడు; బ్రహ్మబంధుండు = చెడిపోయిన బ్రాహ్మణుడు {బ్రహ్మబంధుడు - భ్రష్టుపట్టిన బ్రాహ్మణునికి వాడే జాతీయము}; ఈతడు = ఇతగాడు; అనయంబున్ = అవశ్యము; తాన్ = తను; అపఖ్యాతిన్ = చెడ్డపేరును; పొందున్ = పొందును; నిందబడి = తిట్టబడి, దూషింపబడి; మీద = తరువాత; దుర్గతిన్ = నరకమునకు; చెందుగాక = పడుగాక; అనుచున్ = అంటూ; జనములు = జనులు; పలుకు = పలికెడి; ఆ = ఆ; అవసరంబున = సమయములో.

భావము:- సకల చరాచరాలను సృష్టించే ఈ దక్షుడు అభిమానవతి, పూజ్యురాలు అయిన తన ప్రియపుత్రిక సతీదేవి తన చేత అవమానింపబడి, తన ఎదుటనే శరీరాన్ని విడవడం చూస్తూ ఉన్నాడు. ఇటువంటి దుర్మార్గుడు ఎక్కడైనా ఉన్నాడా?” అని ఆశ్చర్యపడ్డారు. ఇంకా ఇలా అన్నారు “ఇటువంటి దుష్టుడు పేరుకు

మాత్రమే బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు తప్పక అపకీర్తిని పొంది, నిందల పాలయి, నరకంలో పడతాడు” అని దూషించే సమయంలో...

4-102-క.

దేహము విడిచిన సతిఁ గని

బాహాబల మొప్ప రుద్రపార్షదులును ద

ద్ద్రోహిం ద్రుంచుటకై యు

త్సాహంబున లేచి రసిగదాపాణులునై.

టీక:- దేహమువిడిచిన = మరణించిన; సతిన్ = సతీదేవిని; కని = చూసి; బాహా = బాహువుల యొక్క; బలము = శక్తి; ఒప్పన్ = అతిశయించగ; రుద్ర = శివుని; పార్షదులు = అనుచరులు; తత్ = ఆ; ద్రోహిన్ = ద్రోహిని; త్రుంచుట = సంహరించుట; కై = కోసము; ఉత్సాహంబునన్ = పట్టుదలతో; లేచిరి = లేచిరి; అసి = కత్తులు; గదా = గదలు; పాణులు = చేతులలో ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:- మరణించిన సతీదేవిని చూసి శివుని అనుచరులైన ప్రమథగణాలు అతిశయించిన బాహుబలంతో కత్తులు గదలు చేతుల్లో ధరించి దక్షుని సంహరించడానికి ఉత్సాహంతో లేచారు.

4-103-క.

ఆ రవ మపు డీక్షించి మ

హారోషముతోడ భృగుమహాముని క్రతు సం

హారక మారక మగు ' నభి

చారకహోమం ' బొనర్చె సరభసవృత్తిన్.

టీక:- ఆ = ఆ; రవము = చప్పుళ్ళు; అపుడు = అప్పుడు; ఈక్షించి = చూసి; మహా = గొప్ప; రోషము = రోషము; తోడ = తోటి; భృగు = భృగువు అనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = ముని; క్రతు = యజ్ఞమును; సంహారక = నాశనము చేయుదానికి; మారకము = మృత్యువు; అగు = అయ్యెడి; అభిచారక = చెడు చేయుటకైనట్టి; హోమంబు = కర్మకాండ; ఒనర్చె = చేసెను; సరభస = త్వరతతో కూడిన; వృత్తిన్ = విధముగ.

భావము:- ఆ సందడిని చూసి అధ్వర్యుడైన భృగుమహర్షి మిక్కిలి కోపంతో యజ్ఞనాశకులను సంహరించే అభిచారక హోమాన్ని వెంటనే చేసాడు.

4-104-వ.

ఇట్లు దక్షిణాగ్ని యందు వేల్చిన నందుఁ దపం బొనర్చి సోమలోకంబున నుండు సహస్ర సంఖ్యలు గల 'ఋభు' నామధేయు లైన దేవత లుదయించి బ్రహ్మతేజంబునం జేసి దివ్య విమానులై యుల్ముకంబులు సాధనంబులుగా ధరియించి రుద్రపార్షదులయిన 'ప్రమథ' 'గుహ్యక' గణంబులఁ బాఱందోలిన వారును బరాజితులైరి; తదనంతరంబ నారదు వలన నభవుండు దండ్రిచే నసత్కృతురా లగుటం జేసి భవాని పంచత్వంబునొందుటయుం 'బ్రమథగణంబులు' 'ఋభునామక దేవతల'చేఁ బరాజితు లగుటయు విని.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; దక్షిణాగ్ని = దక్షిణాగ్ని {త్రేతాగ్నులు - 1గార్హపత్యము (గృహస్థునికి సంబంధించినది) 2దక్షిణాగ్ని (పితృదేవతలకి ఉద్దేశించినది) 3ఆహవనీయము (యజ్ఞమున ఇవ్వ యోగ్యమైనది) అను శ్రౌతాగ్నులు మూడు}; అందు = లో; వేల్చినన్ = హోమము చేయగ; అందున్ = దానిలో; తపంబు = తపించుట; ఒనర్చి = చేసి; సోమలోకంబునన్ = సోమలోకమున {సోమలోకము - సోములు అనెడి గంధర్వుల లోకము}; ఉండు = ఉండెడి; సహస్ర = వేల; సంఖ్యలు = కొలది; కల = ఉన్న; ఋభు = ఋభువులు అనెడి {ఋభువులు - దేవతలు, దేవతలకు కూడ యజింపదగిన దేవుళ్ళు, చాక్షుషమన్వంతరమున దేవతలు, వ్యు, ఋ+భూ+డ కృ.ప్ర., స్వర్గమున ఉండువారు.}; నామ = పేరు కలిగినవారు; ఐన = అయిన; దేవతలు = దేవతలు; ఉదయించి = పుట్టి; బ్రహ్మతేజంబునన్ = బ్రాహ్మణతేజస్సు; చేసి = వలన; దివ్య = దివ్యమైన; విమానులు = విమానమెక్కినవారు, విశిష్ట మానములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉల్ముకంబులు = మండుతున్న కొరివిలను; సాధనంబులు = ఆయుధములు; కాన్ = అగునట్లు; ధరియించి = ధరించి; రుద్ర = శివుని; పార్షదులు = అనుచరులు; అయిన = అయిన; ప్రమథ = ప్రమథుల; గుహ్యక = గుహ్యకులను యక్షులు; గణంబులన్ = సమూహములను; పాఱందోలిన = పారదోలిన, తరిమి వేసిన; వారును = వారుకూడ; పరాజితులు = ఓడినవారు; ఐరి = అయిరి; తదనంతరంబ = తరువాత; నారదు = నారదుని; వలనన్ =

ద్వారా; అభవుండు = శివుడు {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}; తండ్రి = తండ్రి (దక్షుడు); చేన్ = చేత; అసత్ కృతురాలు = చెడు మర్యాదలు పొందినామె; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; భవాని = సతీదేవి; పంచత్వంబున్ = మరణము {పంచత్వము - పంచభూతములకు తిరిగి చెందుట, మరణము}; ఒందుటయున్ = పొందుట; ప్రమథగణంబులు = ప్రమథగణములు; ఋభు = ఋభువులు అనెడి; నామకః = పేరు కలిగిన; దేవతల = దేవతల; చేతన్ = వలన; పరాజితులు = ఓడినవారు; అగుటయున్ = అగుట; విని = విని.

భావము:- ఈ విధంగా భృగువు దక్షిణాగ్నిలో ప్రేల్వగా తపస్సు చేసి సోమలోకాన్ని పొందిన ఋభువులు అనే దేవతలు వేలకొలదిగా పుట్టి, బ్రహ్మతేజస్సుతో దివ్యవిమానా లెక్కి, మండుతున్న కొరవులు ఆయుధాలుగా ధరించి, రుద్రుని అనుచరులైన ప్రమథులను, గుహ్యకులను తరిమివేశారు. ఆ తరువాత తండ్రిచేత అవమానింపబడి భవాని మరణించిందని, ప్రమథాదులు ఋభువులచేత ఓడిపోయారని నారదుని వలన శివుడు విన్నాడు.

దక్షాధ్వర ధ్వంసంబు

4-105-శా.

ఆద్యుం డుగ్రుఁడు నీలకంఠుఁ డిభదైత్యారాతి దష్టోష్ఠుఁడై
మాద్యద్భూరి మృగేంద్ర ఘోషమున భీమప్రక్రియన్ నవ్వుచున్
విద్యుద్వహ్ని శిఖాసముచ్చయరుచిన్ వెల్గొందు చంచజ్జటన్
సద్యః క్రోధముతోడఁ బుచ్చివయిచెన్ క్ష్మాచక్ర మధ్యంబునన్.

టీక:- ఆద్యుండు = శివుడు {ఆద్యుడు - ఆది (మొదట) నుండి ఉన్నవాడు, విశ్వ సృష్టి స్థితి లయములకు మూలకారణుడు, విష్ణువు, శివుడు}; ఉగ్రుడు = శివుడు {ఉగ్రుడు - భయంకరుడు, శంకరుడు}; నీలకంఠుడు = శివుడు {నీలకంఠుడు - నల్లని కంఠము కలవాడు, శంకరుడు}; ఇభదైత్యారాతి = శివుడు {ఇభదైత్యారాతి - ఇభ (గజ) దైత్య (అసురుని) సంహరించినవాడు, శంకరుడు}; దష్ట = కరచిన; ఓష్ఠుడు = పెదవి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మాద్యత్ = మధించిన; భూరి = బాగా పెద్ద; మృగ = జంతువులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుని (సింహపు); ఘోషమునన్ = గర్జనముల; భీమ = భయంకర; ప్రక్రియన్ = విధముగ; నవ్వుచున్ = నవ్వుతూ; విద్యుత్ = మెఱపుల; వహ్ని = నిప్పు; శిఖా = మంటలు;

సముచ్చయ = గుంపుల; రుచిన్ = వలె; వెల్గొందు = ప్రకాశిస్తున్న; చంచత్ = చలిస్తున్న; జటన్ = శిరోజముల జటను; సద్యత్ = అప్పటికప్పుడు పుట్టిన; క్రోధము = కోపము; తోడన్ = తోటి; పుచ్చి = పెఱికి; వయిచెన్ = వైచెను, విసిరెను; క్ష్మాచక్ర = భూమి, నేల; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో.

భావము:- ఆదిదేవుడు, ఉగ్ర రూపుడు, నీలగ్రీవుడు, గజాసుర సంహారి అయిన శివుడు పెదవి కరచుకొని, మదించిన సింహంవలె గర్జించి, భయంకరంగా నవ్వుతూ మెరుపువలె అగ్నిజ్వాల వలె ప్రకాశించే జటను మహాకోపంతో పెరికి భూమిపైన విసరికొట్టాడు.

4-106-వ.

ఇట్లు పెఱికి వైచిన రుద్రుని జట యందు.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; పెఱికి = పీకి; వైచినని = పడవేయగ; రుద్రుని = శివుని; జట = జట; అందు = నుండి.

భావము:- ఈవిధంగా పెరికివేసిన శివుని జటనుండి...

4-107-సీ.

అభ్రంలిహోదభ్ర విభ్ర మాభ్రభ్రమ-
    కృన్నీలదీర్ఘ శరీర మమరఁ
బ్రజ్వలజ్జ్వలన దీప్తజ్వాలికా జాల-
    జాజ్వల్యమాన కేశములు మెఱయఁ
జండ దిగ్వేదండ శుండాభ దోర్దండ-
    సాహస్ర ధృత హేతిసంఘ మొప్ప
వీక్షణత్రయ లోకవీక్షణ ద్యుతి లోక-
    వీక్షణతతి దుర్నిరీక్ష్యముగను

4-107.1-తే.

గ్రకచ కఠిన కరాళ దంష్ట్రలు వెలుంగ
ఘన కపాలాస్థి వనమాలికలును దనర
నఖిలలోక భయంకరుఁ డగుచు వీర
భద్రుఁ డుదయించె మాఱట రుద్రుఁ డగుచు.

టీక:- అభ్రంలిహ = ఆకాశమును నాకుచున్న; అదభ్ర = మహావిస్తారమై; విభ్రమ = పరిభ్రమిస్తున్న; అభ్ర = మేఘముల వంటి; భ్రమకృత్ = సుడులు తిరుగుచున్న; నీల = నల్లని; దీర్ఘ = పొడవైన; శరీరము = దేహము; అమరన్ = అమరి యుండగ; ప్రజ్వల = బాగా మండుతున్న; జ్వలన = మంటల; దీప్త = వెలుగుతున్న; జ్వాలికా = మంటల; జాల = సమూహముల వలె; జాజ్వల్యమాన = మండిపోతున్నట్టున్న; కేశములు = శిరోజములు; మెఱయన్ = మెరుస్తుండగ; చండ = భయంకరమైన; దిగ్వేదండ = దిగ్గజముల యొక్క; శుండా = తొండములు; అభ = వంటి; దోర్దండ = చేతులు; సాహస్ర = వేనవేలు; ధృత = ధరింపబడిన; హేతి = ఆయుధముల; సంఘము = సమూహము; ఒప్ప = ఒప్పుతుండగ; వీక్షణ = కన్నుల; త్రయ = మూడింటి; లోక = లోకములను; వీక్షణ = చూసెడి చూపుల; ద్యుతిన్ = కాంతి; లోక = లోకము లందలి; వీక్షణ = చూసేవారి; తతి = సమూహమునకు; దుర్నిరీక్ష్యముగను = చూడ శక్యము కాకుండగ;

క్రకచ = ఱంపము వలె; కఠిన = కరుకైన; కరాళ = వంకర్లు తిరిగిన; దంష్ట్రలు = కోరలు; వెలుంగ = ప్రకాశిస్తుండగ; ఘన = పెద్ద; కపాల = పుఱ్ఱెలు; అస్థి = ఎముకలు కూర్చిన; వనమాలికలు = ఆకులు పూలు కూర్చిన; మాలికలు = దండలు; తనరన్ = అతిశయించగ; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు; భయంకరుడు = భీకరుడు; అగుచున్ = అవుతూ; వీరభద్రుడు = వీరభద్రుడు; ఉదయించెన్ = పుట్టెను; మాఱట = కలహాల; రుద్రుడు = భయంకరుడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:- సకల లోకాలకూ భయం కలిగించే రెండవ రుద్రుని వలె వీరభద్రుడు ఉదయించాడు. ఆయన సుదీర్ఘమైన నల్లని శరీరం ఆకాశాన్ని అంటుతూ కాలమేఘ మేమో అనే భ్రాంతి కలిగిస్తున్నది. తల వెంట్రుకలు భగభగమండే మంటల ప్రజ్వలనంలా ప్రకాశిస్తున్నాయి. దిగ్గజాల తొండాల వంటి వెయ్యి బాహుదండాలలో అసంఖ్యాకాలైన ఆయుధాలు మెరుస్తున్నాయి. ఆయన మూడు కన్నులు

చండప్రచండ మార్తాండుల వంటి ప్రకాశంతో కళ్ళెత్తి తేరి చూడరాకుండా ఉన్నాడు. మెడనిండా కపాలమాలలు ప్రేలాడుతుండగా. వంకర్లు తిరిగి రంపాల్లా కరకు దేలిన కోరలుతో మిక్కిలి భయంకరంగా ఉన్నాడు.

దక్షయజ్ఞంలో ఉమాదేవి యోగాగ్ని యందు దగ్ధమయింది. పరమశివుడు మహాకోపంతో తన జటాజూటం నుంచి ఒక జట పెరికి భూమి మీద విసిరి కొట్టాడు. ఆ మహారుద్రుని జట నుంచి వీరభద్రుడు దక్షయజ్ఞ ధ్వంసార్థమై ఉదయించాడు. ఈ సందర్భంలో పదౌచిత్యం వృత్తౌచిత్యం భావౌచిత్యం శబ్దాడంబరం అర్థగాంభీర్యాలతో అలవోకగా అలరించే మన సహజకవి ఈ పోతనామాత్యల సీసపద్యం వీరభద్రుని బహుదీర్ఘదేహాన్ని సూచిస్తున్న మణిరత్నం.

4-108-తే.

వీరభద్రుండు విహత విద్వేషి భద్రుఁ
డగుచుఁ దన వేయి చేతులు మొగిచి వినయ
మెసఁగ "నే నేమి సేయుదు? నెఱుఁగ నాకు
నానతి"మ్మన్న నతని కయ్యభవుఁ డనియె.

టీక:- వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; విహత = చంపబడిన; విద్వేషి = శత్రువులను కూర్చుట వలన; భద్రుడు = క్షేమము కలిగించువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వేయి = వెయ్యి (1000); చేతులు = చేతులు; మొగిచి = ముడిచి; వినయుము = వినయము; ఎసగ = అతిశయించగ; నేను = నేను; ఏమి = ఏమి; చేయుదున్ = చేయవలెను; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; నాకు = నాకు; ఆనతిమ్ము = ఆజ్ఞాపించుము; అన్న = అనగా; అతని = అతని; కినే = కి; ఆ = ఆ; అభవుడు = శివుడు; అనియె = పలికెను.

భావము:- వీరభద్రుడు శత్రు సంహారాన్ని తలపెట్టినవాడై తన వేయి చేతులు మోడ్చి వినయంతో "నేను ఏం చేయాలో ఆజ్ఞాపించండి" అని అడిగాడు. అప్పు డతనితో శివుడు ఇలా అన్నాడు.

4-109-చ.

"గురుభుజశౌర్య! భూరిరణకోవిద! మద్భటకోటి కెల్ల నీ
వరయ వరూధినీవరుఁడవై చని యజ్ఞము గూడ దక్షునిన్
బరువడిఁ ద్రుంపు; మీ వచట బ్రాహ్మణతేజ మజేయమంటివే
నరిది మదంశసంభవుఁడవై తగు నీకు నసాధ్య మెయ్యెడన్?"

టీక:- గురు = మిక్కిలి; భుజ = బాహు; శౌర్య = బల మతిశయించినవాడ; భూరి = బహు మిక్కిలి; రణ = యుద్ధము చేయుటలో; కోవిద = నేర్పరి; మత్ = నా యొక్క; భట = సేనా; కోటి = సమూహము; ఎల్లన్ = అంతటకును; నీవు = నీవు; అరయ = పూని; వరూధినీ = సేనా; వరుడవు = నాయకుడవు; ఐ = అయ్యి; చని = వెళ్ళి; యజ్ఞమున్ = యజ్ఞమున; కూడన్ = తో పాటు; దక్షునిన్ = దక్షని; పరువడిన్ = వెంటనే; త్రుంపుము = సంహరించుము; ఈవు = నీవు; అచటన్ = అక్కడ; బ్రాహ్మణతేజము = బ్రాహ్మణతేజము; అజేయము = జయింప శక్యము కానిది; అంటివేమి = అంటే; అరిదిని = దుర్లభముగ; మత్ = నా యొక్క; అంశ = అంశతో; సంభవుడవు = పుట్టినవాడవు; ఐ = అయ్యి; తగు = తగినవాడవు; నీకున్ = నీకు; అసాధ్యము = అసాధ్యము; ఎయ్యెడన్ = ఎక్కడిది.

భావము:- "యుద్ధవిద్యా విశారదుడవైన భుజపరాక్రమశాలీ! నా ప్రమథగణాల కంతటికీ నీవు సేనానివై వెంటనే వెళ్ళి యజ్ఞాన్ని నాశనం చేసి దక్షుని సంహరించు. బ్రాహ్మణతేజం అజేయమని సందేహించకు. నా అంశతో జన్మించిన నీకు అసాధ్య మెక్కడిది?"

4-110-వ.

అని కుపిత చిత్తుండై యాజ్ఞాపించిన "నట్లకాక"యని.

టీక:- అని = అని; కుపిత = కోపించిన; చిత్తుండు = చిత్తము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆజ్ఞాపించినన్ = ఆజ్ఞాపించగా; అట్లకాక = అలానే అగు గాక; అని = అని.

భావము:- అని కోపంతో ఆజ్ఞాపించగా అలాగే అని...

4-111-చ.

అనఘుఁడు రుద్రుఁ జేరి ముదమారఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి వీ
డ్కొని యనివార్య వేగమునఁ గుంభిని గ్రక్కదలన్ ఝుళంఝుళ
ధ్వని మణినూపురంబులు పదంబుల మ్రోయఁగ భీషణప్రభల్
దనరఁ గృతాంత కాంతకశితస్ఫుట శూలముఁ బూని చెచ్చెరన్.

టీక:- అనఘుడు = పుణ్యుడు; రుద్రున్ = రుద్రుని; చేరి = చేరి; ముదమార = సంతోషపూర్వకముగ; ప్రదక్షిణము = ప్రదక్షిణ {ప్రదక్షిణ - కుడివైపుగా (సవ్యముగ) చుట్టును తిరుగుట}; ఆచరించి = చేసి; వీడ్కొని = సెలవుతీసుకొని; అనివార్య = వారింపరాని; వేగముననన్ = వేగముతో; కుంభిని = భూమి; క్రక్ = మిక్కిలి; కదలన్ = కదిలిపోగా; ఝుళంఝుళ = ఝుళంఝుళ యనెడి; ధ్వని = చప్పుడు; మణినూపురంబులు = మణులు తాపడము చేసిన అందెలు; పదంబులన్ = అడుగులతో; మ్రోయగ = మోగుతుండగ; భీషణ = భయంకరమైన; ప్రభల్ = కాంతులు; తనరన్ = అతిశయించగ; కృతాంతక = యముని సైతం; అంతక = అంతము చేయునట్టి; శిత = వాడితనము; స్ఫుట = స్పష్ట మగుచున్న; శూలమున్ = శూలమును; పూని = ధరించి; చెచ్చెరన్ = అతివేగముగ.

భావము:- పుణ్యాత్ముడైన వీరభద్రుడు శివుని సమీపించి ప్రదక్షిణం చేసి అతని సెలవు తీసుకొని అడ్డులేని మహావేగంతో భూమి అదిరిపోతుండగా, పాదాలకు తొడిగిన మణులు తాపిన అందెలు ఝుళంఝుళమంటూ మ్రోగుతుండగా, యముణ్ణి సైతం అంతం చేయగల్గిన వాడిశూలాన్ని ధరించి వెంటనే…

4-112-చ.

సరభసవృత్తి నట్లరుగు సైన్యపదాహత ధూత ధూళి ధూ
సరిత కుబేరదిక్తటము సభ్యులు దక్షుఁడుఁ జూచి "యెట్టి భీ
కర తమ"మం చనం "దమముగాదు, రజఃపటలం"బటంచు ని
వ్వెఱపడి పల్కి రాత్మల వివేకవిహీనతఁ బొంది వెండియున్.

టీక:- సరభస = తొందరపడుతున్న; వృత్తిన్ = విధముగ; అట్లు = ఆ విధముగ; అరుగు = వెళుతున్న; సైన్య = సైన్యము యొక్క; పదా = అడుగుల; హత = తాకిడిచే; ధూత = ఎగురకొట్టబడిన; ధూళి = దుమ్మువలన; ధూసరిత = దుమ్ముకొట్టుకుపోయిన;

కుబేరదిక్తటము = ఉత్తర దిక్కును {కుబేరదిక్తటము - ఉత్తరపు (దిక్పాలకుడు కుబేరుని దిక్కు) దిక్కు (దిక్కు తటము), ఉత్తరపు దిక్కు}; సభ్యులు = దక్షయజ్ఞ సభలోని వారు; దక్షుఁడున్ = దక్షుడూ; చూచి = చూసి; ఎట్టి = ఎంతటి; భీకర = భయంకరమైన; తమము = కారుచీకటో; అంచు = అని; అనన్ = అనుకొనగా; తమము = కారుచీకటి; కాదు = కాదు; రజఃపటలంబు = ధూళి సమూహము; అటన్ = అని; అంచున్ = అంటూ; నివ్వెఱపడి = భయపడిపోయి; పల్కిరి = అనుకున్నారు; ఆత్మలన్ = మనసులలో; వివేకవిహీనతఁబొంది = వివేకం కోల్పోయి; వెండియున్ = మరల.

భావము:- మహావేగంగా వస్తున్న వీరభద్రుని సైన్యం కాళ్ళ తొక్కిళ్ళచేత రేగిన ధూళికి కమ్మిన ఉత్తరపు దిక్కును, యజ్ఞశాలలోని సభ్యులూ, దక్షుడూ చూసారు; “అబ్బా! ఎంత భయంకరమైన కారుచీకటో” అని అనుకున్నారు; మళ్ళీ “కారుచీకటి కాదు, రేగిన దుమ్ము” అనుకుంటూ భయపడ్డారు; వివేకం కోల్పోయారు; ఇంకా ఇలా అనుకోసాగారు.

4-113-సీ.

ఈ ధూళి పుట్టుట కెయ్యది హేతువో? -
విలయ సమీరమా? పొలయ దిపుడు;
ప్రాచీనబర్హి ధరాపతి మహితోగ్ర-
శాసనుఁ డిపుడు రాజ్యంబు సేయఁ
జోర సంఘములకో రారాదు; మఱి గోగ-
ణాళి రాకకు సమయంబు గాదు;
కావున నిప్పుడు కల్పావసానంబు-
గాఁబోలుఁ; గా దటు గాక యున్న

4-113.1-తే.

నిట్టి యౌత్పాతిక రజ మెందేనిఁ గలదె?'
యనుచు మనముల భయమంది రచటి జనులు
సురలు దక్షుఁడు; నంతఁ బ్రసూతి ముఖ్యు
లయిన భూసురకాంత లిట్లనిరి మఱియు.

టీక:- ఈ = ఈ; ధూళి = ధూళి యొక్క; పుట్టుట = జనించుట; కున్ = కు; ఎయ్యది = ఏది; హేతువో = కారణమో; విలయ = ప్రళయమునకు చెందిన; సమీరమా = వాయువులా; పొలయదు = సమీపించదు; ఇపుడు = ఇప్పుడు; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; ధరాపతి = రాజుగ; మహిత = అత్యంత; ఉగ్ర = గట్టిగ; శాసనుడు = పాలించువాడు; ఇపుడు = ఇప్పుడు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయన్ = చేస్తుండగ; చోర = దొంగల; సంఘముల్ = గుంపుల; కో = కు ఐతే; రారాదు = వచ్చుటకు వీలులేదు; మఱి = మరి; గో = గోవుల; గణాళి = గణముల సమూహములు; రాక = వచ్చుట; కున్ = కు; సమయంబున్ = సమయము; కాదు= కాదు; కావున = అందుచేత; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; కల్ప = కాలకల్పము; అవసానంబున్=అంతము; కాబోలు=అవ్వచ్చు; అటు=అలా; కాక=కాకుండగ; ఉన్న = ఉంటే;

; ఇట్టి = ఇటువంటి; ఔత్పాదిక = జనించిన; రజము = ధూళి; ఎందేని = ఎక్కడేనా; కలదే = ఉందా ఏమి; అనుచున్ = అంటూ; మనముల్ = మనసులలో; భయమున్ = భయమును; అందిరి = చెందిరి; అచటి = అక్కడి; జనులు = మానవులు; సురలు = దేవతలు; దక్షుడు = దక్షుడు; అంతన్ = అంతట; ప్రసూతి = ప్రసూతి; ముఖ్యులు = మొదలైన ప్రముఖులు; అయిన = అయిన; భూసుర = బ్రాహ్మణ {భూసురుడు - భూమికి సురుడు (దేవుడు), బ్రాహ్మణుడు}; కాంతలు = స్త్రీలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; మఱియు = ఇంక.

భావము:- “ఈ దుమ్ము పుట్టడానికి కారణమేమిటి? ప్రళయ వాయువులా? కాని ఇది ప్రళయకాలం కాదు. చండశాసనుడైన ప్రాచీనబర్హి రాజ్యం చేస్తున్నందున దొంగలగుంపు వచ్చే అవకాశం లేదు. ఆవుల మంద వచ్చే సాయంకాల సమయం కాదు. ఇది కల్పాంతమే కావచ్చు. కాకుంటే ఉత్పాతాన్ని సూచించే ఇంతటి ధూళి ఎలా వస్తుంది?” అని అక్కడి జనులు, దేవతలు, దక్షుడు తమ మనస్సులలో భయపడ్డారు. అప్పుడు ప్రసూతి మొదలైన బ్రాహ్మణస్త్రీలు ఇలా అన్నారు.

4-114-క.

"తన కూఁతులు సూడఁగ నిజ
తనయను సతి ననపరాధఁ దగవఱి యిట్లె
గ్గొనరించిన యీ దక్షుని
ఘనపాప విపాక మిదియుఁ గాఁదగు ననుచున్."

టీక:- తన = తన యొక్క; కూతులు = పుత్రికలు; చూడగన్ = చూస్తుండగ; నిజ = తన యొక్క; తనయను = పుత్రికను; సతిన్ = సతీదేవిని; అనపరాధన్ = అపరాధము లేనిది; తగవఱి = న్యాయము తప్పి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఎగ్గు = అవమానము; ఒనరించిన = చేసిన; ఈ = ఈ; దక్షునిన్ = దక్షుని యొక్క; ఘన = అత్యధికమైన; పాప = పాపము యొక్క; విపాకము = గట్టిఫలము; కాదగు = అయ్యుండవచ్చు; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:- ‘‘ఈ విధంగా తన కుమార్తెలు చూస్తుండగా ఏ అపరాధమూ ఎరుగని తన కూతురు సతీదేవిని అన్యాయంగా అవమానించిన ఈ దక్షుని మహాపాపానికి ఫలితం ఈ ధూళి అయి ఉంటుంది” అంటూ...

4-115-వ.

వెండియు నిట్లనిరి "కుపితాత్ముండైన దక్షుండు దన కూఁతుతో విరోధంబు చాలక జగత్సంహార కారణుం డయిన రుద్రునిం గ్రోధింప జేసె; నమ్మహాత్ముం డెంతటివాఁ డన్నం బ్రళయకాలంబున

టీక:- వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; కుపిత = కోపముతో కూడిన; ఆత్ముండు = మనసు కలవాడు; ఐన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు; తన = తన యొక్క; కూతున్ = కూతురు; తోన్ = తోటి; విరోధంబున్ = శత్రుత్వము; చాలక = సరిపోక; జగత్ = భువనము యొక్క; సంహార = లయమునకు; కారణుండు = కారణభూతుడు; అయిన = అయిన; రుద్రునిన్ = శివుని; క్రోధింపన్ = కోపించునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఎంతటివాడు = ఎంతవాడు; అన్నన్ = అనగా; ప్రళయ = విలయ; కాలంబునన్ = సమయములో.

భావము:- ఇంకా ఇలా అన్నారు “దక్షుడు కోపంతో తన కుమార్తెతో వైరం తెచ్చుకోనడమే కాక ప్రళయకారకుడైన రుద్రునకు కోపం తెప్పించాడు. మహాత్ముడైన ఆ శివుడు ఎంతటివాడంటే ప్రళయకాలంలో...

4-116-సీ.

సుమహిత నిశిత త్రిశూలాగ్ర సంప్రోత-

నిఖిల దిక్కరి రాజనివహుఁ డగుచుఁ

జటులోగ్రనిష్ఠుర స్తనిత గంభీరాట్ట-

హాస నిర్భిన్నాఖిలాశుఁ డగుచు

భూరి కరాళవిస్ఫార దంష్ట్రా హతి-

పతిత తారాగణ ప్రచయుఁ డగుచు

వివిధ హేతివ్రాత విపుల ప్రభాపుంజ-

మండిత చండ దోర్దండుఁ డగుచు

4-116.1-తే.

వికట రోష భయంకర భ్రుకుటి దుర్ని

రీక్ష్య దుస్సహ తేజోమహిముఁ దనర్చి

ఘన వికీర్ణ జటాబంధ కలితుఁ డగుచు

నఖిల సంహార కారణుఁ డయి నటించు.

టీక:- సుమహిత = చాలా గొప్పదైన; నిశిత = వాడి యైన; త్రిశూల = త్రిశూలము; అగ్ర = కొన లందు; సంప్రోత = గుచ్చబడిన; నిఖిల = సమస్తమైన; దిక్కరిరాజ = దిగ్గజముల; నివహుడు = గుంపు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; చటుల = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; నిష్ఠుర = వినుటకు కఠినమైన; స్తనిత = ఉరుముల శబ్దములవలె; గంభీర = గంభీరమైన; అట్టహాస = విరగబడి నవ్వుటచేత; నిర్భిన్న = బాగా పగిలిపోయిన; అఖిల = సమస్తమైన; ఆశుడు = దిక్కులు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; భూరి = అతి పెద్దవైన; కరాళ = వంపులు తిరిగిన; విస్ఫార = విప్పారిన; దంష్ట్రా = కోరలచే; హతి = కొట్టబడుటచేత; పతిత = పడిపోయిన; తారా = తారల; గణ = గుంపుల; ప్రచయుడు = సమూహము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వివిధ = రకరకములైన; హేతి = ఆయుధముల; వ్రాత = సమూహము యొక్క; విపుల = విశాలమైన; ప్రభా = కాంతుల; పుంజ = గుంపులచే;

మండిత = అలంకరింపబడిన; చండ = భయంకరమైన; దోర్దండుడు = బాహుదండములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ;

; వికట = వికృతమైన; రోష = రోషము వలన; భయంకర = భయంకరమైన; భ్రుకుటిన్ = కనుబొమముడితో; దుర్నిరీక్ష్య = చూడ శక్యము గాని; దుస్సహ = భరింప శక్యము గాని; తేజస్ = తేజస్సు యొక్క; మహిమన్ = గొప్పదనముచే; తనర్చి = అతిశయించి; ఘన = గొప్ప; వికీర్ణ = విరబోసుకొన్న; జటా = జటల; బంధ = కట్టబడులుతో; కలితుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; అఖిల = సమస్తము; సంహార = సంహరింపబడుటకు; కారణుడు = కారణమైనవాడు; అయి = అయ్యి; నటించున్ = నాట్యము చేయును.

భావము:- మహోగ్రమైన తన త్రిశూలాగ్రాన దిగ్గజాల నన్నిటిని గుది గ్రుచ్చేవాడై, దిక్కులన్నీ దద్దరిల్లి బీటలువారే విధంగా ఉరుమినట్లుగా గంభీరంగా అట్టహాసం చేస్తూ, తన వాడియైన గొప్ప కోరల ఘూతాలతో నక్షత్రమండలాన్ని నేల రాలుస్తూ, తన భయంకరమైన చేతులతో ధగధగ మెరిసే రకరకాల ఆయుధాలను ధరిస్తూ, ప్రచండ కోపంతో కనుబొమలను ముడివేసి, తేరి చూడరాని తేజస్సుతో, జడలను విరబోసుకొని ప్రళయనాట్యం చేస్తూ సర్వాన్ని సంహరిస్తాడు.

4-117-తే.

అట్టి దేవునిఁ ద్రిపుర సంహార కరునిఁ
జంద్రశేఖరు సద్గుణసాంద్రు నభవు
మనము రోషింపఁ జేసిన మంగళములఁ
బొంద వచ్చునె పద్మగర్భునకునైన?"

టీక:- అట్టి = అటువంటి; దేవుని = దేవుని; త్రిపురసంహారకుని = శివుని {త్రిపురసంహారకుడు - త్రిపురములను నాశనము చేసినవాడు, శివుడు}; చంద్రశేఖరు = శివుని {చంద్రశేఖరుడు - చంద్రవంక సిగదండగ కలవాడు, శివుడు}; సత్ = మంచి; గుణ = గుణములు; సాంద్రున్ = మిక్కిలిగా కలవాని; అభవున్ = శివుని {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}; మనమున్ = మానసమును; రోషింపన్ = కోపింపను; చేసిన = చేసినచో; మంగళములన్ = శుభములను; పొంద = పొందుట; వచ్చునె = శక్యమా ఏమి; పద్మగర్భున్ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; ఐనన్ = అయినప్పటికిని.

భావము:- అటువంటి దేవదేవునికి, త్రిపురసంహారికి, చంద్రచూడునకు, సకల సద్గుణ విభవునకు, అభవుని మనస్సుకు ఆగ్రహం తెప్పించి బ్రహ్మదేవుడైనా శుభాలను పొందగలడా?"

4-118-వ.

అని యి వ్విధంబున భయవిహ్వాలలోచనలై పలుకుచున్న సమ యంబున మహాత్ముండైన దక్షునకు భయావహంబులై సహస్ర సంఖ్యాతంబు లైన మహోత్పాతంబులు భూనభోంతరంబులఁ గానం బడుచుండె; నా సమయంబున రుద్రానుచరులు నానావిధాయుధం బులు ధరియించి కపిల పీత వర్ణంబులు గలిగి వామనాకారులు, మకరోదరాననులు నై యజ్ఞశాలాప్రదేశంబునం బరువులుపెట్టుచుఁ గదియం జనుదెంచి దక్షాధ్వర వాటంబులు విటతాటంబులు చేయుచుం, గొందఱు ప్రాగ్వంశంబును, గొందఱు పత్నీశాలయు, కొందఱు సదస్య శాలయుఁ, గొంద ఱాగ్నీధ్ర శాలయు, కొందఱు యజమాన శాలయుఁ, గొందఱు మహానస గృహంబును విధ్వంసం బులు గావించిరి; మఱియుఁ గొందఱు యజ్ఞపాత్రంబుల నగ్నులం జెఱచిరి; వెండియుఁ గొందఱు హోమాగ్ను లార్చిరి; పదంపడి కొందఱు హోమకుండంబుల యందు మూత్రంబులు విడిచిరి; కొంద ఱుత్తరవేదికా మేఖలలు ద్రెంచిరి; కొందఱు మునుల బాధించిరి; కొందఱు తత్పత్నుల వెఱపించిరి; మఱికొందఱు దేవతా నిరోధంబుఁ గావించి; రంత మణిమంతుండు భృగువును, వీరభద్రుండు దక్షునిఁ, జండీశుండు పూషుని, భగుని నందీశ్వరుండును బట్టి; రివ్విధంబున సదస్య దేవ ఋత్విజ్నికాయంబుల శిలల ఱువ్వియు, జానువులఁ బొడిచియు, నఱచేతుల నడచియు, గుల్ఫంబులఁ బొడిచియు వివిధ బాధలు పఱచిన వారు కాందిశీకు లై యెక్కడెక్క డేనిం జనిరి; మఱియును.

టీక:- అని = అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; భయ = భయముచే; విహ్వల = చలిస్తున్న; లోచనులు = కన్నులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; పలుకుచున్ = పలుకుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయములో; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఐన = అయినట్టి; దక్షున్ = దక్షుని; కున్ = కి; భయ = భయమును; ఆవహంబులు = కలిగించునవి; ఐ = అయ్యి; సహస్ర = వేనవేల; సంఖ్యాతంబులు = సంఖ్యలలో ఉన్నవి; ఐన = అయిన; మహా = గొప్ప; ఉత్పాతంబులు = అపశకునములు; భూ = భూమి; నభస్ = ఆకాశముల; అంతరంబులన్ = లోపల; కానంబడుచున్ = కనబడుతూ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో; రుద్ర = రుద్రుని యొక్క; అనుచరులు = అనుచరులు; నానవిధ = రకరకములైన; ఆయుధంబులున్ = ఆయుధములను; ధరియించి = ధరించి; కపిల = గోరోజనమువంటి చామనఛాయ; పీత = పసుపు; వర్ణంబులు = రంగులు; కలిగి = కలిగి ఉండు; వామన = పొట్టి; ఆకారులు = ఆకారములు కలవారు; మకర = మొసలి వంటి; ఉదర = పొట్ట; ఆననులు = ముఖములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; యజ్ఞశాలా = యజ్ఞశాలలు ఉన్న; ప్రదేశంబునన్ = స్థలములలో; పరువులు = పరుగులు; పెట్టుచు = పెడుతూ; కదియన్ = దగ్గరకు; చనుదెంచి = చేరి; దక్షా = దక్షుని; అధ్వర = యజ్ఞము యొక్క; వాటంబులు = వాటికలు; విటతాటంబులు = చెల్లాచెదురు; చేయుచున్ = చేస్తూ; కొందఱు = కొంతమంది; ప్రాగ్వంశంబు = ప్రాగ్వంశమును {ప్రాగ్వంశము - యజ్ఞశాల ప్రాంత గృహము}; కొందఱు = కొంతమంది; పత్నీశాలయు = పత్నీశాలను {పత్నీశాల - యజమాని భార్య యొక్క శాల}; కొందఱు = కొంతమంది; సదస్యశాలయున్ = సభాస్థలి {సదస్యశాల - సభాస్థలిగల శాల, సభ్యులు ఉండు శాల}; కొందఱు = కొంతమంది; అగ్నీధ్రశాలయున్ = అగ్నీధ్రశాల {అగ్నీధ్రశాల - అగ్నిని ధరించు ఋత్విక్కు యొక్క శాల}; కొందఱు = కొంతమంది; యజమానశాలయున్ = యజమానశాల {యజమానశాల - యజమాని (యజ్ఞమును చేయువాని) యొక్క శాల}; కొందఱు = కొంతమంది; మహానసగృహంబును = వంటశాల; విధ్వంసంబు = నాశనము; కావించిరి = చేసిరి; మఱియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది; యజ్ఞపాత్రంబులన్ = యజ్ఞపాత్రలను; అగ్నులన్ = అగ్నికుండములను; చెఱచిరి = పాడుచేసిరి; వెండియున్ = అటుతరువాత; కొందఱు = కొంతమంది; హోమ = హోమములందలి; అగ్నులు = అగ్నులను; ఆర్పిరి = ఆర్పివేసారు; పదంపడి = అటుతరువాత; కొందఱు = కొంతమంది; హోమకుండంబులన్ = హోమకుండముల; అందున్ = లో; మూత్రంబులు = మూత్రములు, నీరుడులు; విడిచిరి = వదిలిరి; కొందఱు = కొంతమంది; ఉత్తర = ఉత్తరపు దిక్కునకల; వేదికా = వేదికల యందలి; మేఖలలు = తోరణములు; త్రెంచిరి = తెంపివేసారు; కొందఱు =

కొంతమంది; మునుల = మునులను; బాధించిరి = బాధపెట్టిరి; కొందఱు = కొంతమంది; తత్ = వారి; పత్నులన్ = భార్యలను; వెఱపించిరి = బెదిరించిరి; మఱికొందఱు = మరికొంతమంది; దేవతా = దేవతలను; నిరోధంబున్ = అడ్డుపెట్టుటలు; కావించిరి = చేసిరి; అంతన్ = అంతట; మణిమంతుండు = మణిమంతుడు; భృగువును = భృగువును; వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; దక్షునిన్ = దక్షుని; చండీశుండు = చండీశుడు; పూషుని = పూషుని; భగుని = భగుని; నందీశ్వరుండును = నందీశ్వరుడును; పట్టిరి = పట్టుకొనిరి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; సదస్య = సభ్యుల; దేవ = దేవతల; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; నికాయంబులన్ = సమూహములను; శిలల్ = రాళ్ళు; ఱువ్వియున్ = విసిరి; జానువుల్ = మోకాళ్ళ; పొడిచియున్ = పొడిచి; అఱచేతులన్ = అరచేతుల; అడచియున్ = నలగ్గొట్టి; గుల్పంబులన్ = చీలమండల; పొడిచియున్ = పొడిచి; వివిధ = రకరకములైన; బాధలు = బాధలు; పఱచిన = పెట్టిన; వారు = వారు; కాందిశీకులు = భయముచేత పారిపోవువారు; ఐ = అయ్యి; ఎక్కడెక్కడేని = ఎక్కెక్కడికో; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:- అని ఈ విధంగా భయంతో వెట్టిచూపులు చూస్తూ పలుకుతుండగా గొప్పవాడైన దక్షునకు భయాన్ని కలిగిస్తూ వేలకొలది అపశకునాలు భూమిపైనా ఆకాశంలోనూ కనిపించసాగాయి. ఆ సమయంలో గోరోజనం వంటి రంగు కలవారు, పసుపుపచ్చని రంగు కలవారు, పొట్టివారు, మొసలిపొట్ట వంటి ముఖాలు కలవారు అయిన ప్రమథగణాలు రకరకాలైన ఆయుధాలను ధరించి పరుగున వచ్చి దక్షుని యజ్ఞశాలను సమీపించి, యజ్ఞవాటికలను చెల్లాచెదరు చేశారు. కొందరు ప్రాగ్వంశాన్ని (యజ్ఞశాల ప్రాంత గృహాన్ని), కొందరు పత్నీశాలను (యజ్ఞ యజమాని భార్య ఉండే శాలను), కొందరు సదస్యశాలను (సభాస్థలి శాలను), కొందరు అగ్నీధ్రశాలను (అగ్నిని ధరించే ఋత్విక్కుల శాలను), కొందరు యజమానశాలను (యజ్ఞ యజమాని అయిన దక్షుని శాలను), కొందరు వంటశాలను నాశనం చేశారు. మరికొందరు యజ్ఞపాత్రలను, అగ్నిగుండాలను ధ్వంసం చేశారు. ఇంకా కొందరు హోమాగ్నులను ఆర్పివేశారు. ఆ తరువాత కొందరు హోమకుండాలలో మూత్రవిసర్జన చేశారు. కొందరు ఉత్తర దిక్కున ఉన్న వేదిక యొక్క తోరణాలను త్రెంచివేశారు. కొందరు మునులను బాధించారు. కొందరు వారి భార్యలను భయపెట్టారు. మరికొందరు దేవతలను అడ్డుకున్నారు. అప్పుడు

మణిమంతుడు భృగువును, వీరభద్రుడు దక్షుని, చండీశుడు పూషుని, నందీశ్వరుడు భగుని పట్టుకొన్నారు. ఈ విధంగా సదస్యులైన దేవతల, ఋత్విక్కుల సమూహాన్ని రాళ్ళతో కొట్టి, మోకాళ్ళతో పొడిచి రకరకాల బాధలు పెట్టగా వాళ్ళంతా కాందిశీకులై ఎక్కడెక్కడికో వెళ్ళిపోయారు. ఇంకా...

4-119-క.

మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁ 'గఁ
గను గీఁటిన' భగునిఁ బట్టి కన్నులు పెకలిం
చెను నందీశ్వరుఁ; డచ్చటి
జనములు హాహారవముల సందడి గొలుపన్.

టీక:- మును = ఇంతకుముందు; దక్షుడు = దక్షుడు; అభవున్ = శివుని; పలుకగ = తిడుతుండగ; కనుగీటిన = కనుగీటినట్టి; భగుని = భగుని యొక్క; కన్నులు = కళ్ళు; పెకలించెను = పీకెను; నందీశ్వరుడు = నందీశ్వరుడు; అచటి = అక్కడి; జనములు = జనులు; హాహా = హాహా అనెడి; రవముల = శబ్దములతో; సందడిగొలుపన్ = గగ్గోలుపెట్టగ.

భావము:- పూర్వం దక్షుడు శివుని నిందించినప్పుడు కన్ను గీటిన భృగుని పట్టుకొని నందీశ్వరుడు అక్కడి జనం హాహాకారాలు చేస్తుండగా అతని కన్నులను పెకలించాడు.

4-120-తే.

కుపితుఁడై నాఁడు భవుని దక్షుఁడు శపింపఁ
'బరిహసించిన' పూషుని పండ్లు డుల్లఁ
గొట్టె బలభద్రుఁ డా కళింగుని రదంబు
లెలమి డులిచిన పగిదిఁ జండీశ్వరుండు.

టీక:- కుపితుడు = కోపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నాడు = ఆవేళ; భవుని = శివుని; దక్షుడు = దక్షుడు; శపింపన్ = శపిస్తుండగ; పరిహసించిన = విపరీతముగ నవ్విన; పూషుని = పూషుని; పండ్లు = దంతములు; డుల్లగొట్టెను = ఊడగొట్టెను; బలభద్రుడు = బలభద్రుడు; ఆ = ఆ; కళింగుని = కళింగుడు అనెడివాని; రదంబులు = పండ్లు; ఎలమిన్ =

పౌరుషముతో; డులిచిన = ఊడగొట్టిన; పగిదిన్ = విధముగ; చండీశ్వరుండు = చండీశ్వరుడు.

భావము:- ఆనాడు దక్షుడు కోపంతో శివుని శపించినప్పుడు పరిహాసం చేసిన పూషుని దంతాలను బలభద్రుడు కళింగుని దంతాలను రాలగొట్టినట్లు చండీశ్వరుడు రాలగొట్టాడు.

4-121-క.

తగవేది దక్షుఁ డా సభ
నగచాపుఁ దిరస్కరించునాఁ డట 'శ్మశ్రుల్
నగుచుం జూపుట' నా భృగు
పగకై శ్మశ్రువులు వీరభద్రుఁడు పెఱికెన్.

టీక:- తగవు = రీతి; ఏది = తప్పి; దక్షుడు = దక్షుడు; ఆ = ఆ; సభన్ = సభలో; నగచాపున్ = శివుని {నగచాపుడు - మేరుపర్వతమును చాపము (ధనుస్సు)గా పట్టినవాడు, శివుడు}; తిరస్కరించు = దూషించు; నాడు = ఆవేళ; అట = అక్కడ; శ్మశ్రువుల్ = మీసములు; నగుచున్ = నవ్వుతూ; చూపుటన్ = చూపించుటచేత; ఆ = ఆ; భృగు = భృగువుపైని; పగ = పగ; కై = కోసము; శ్మశ్రువులు = మీసములు; వీరభద్రుడు = వీరభద్రుడు; పెఱికెన్ = పీకెను.

భావము:- ఆనాడు దక్షుడు అన్యాయంగా శివుని దూషించినప్పుడు నవ్వుతూ మీసాలను చూపించిన భృగువు మీసాలను వీరభద్రుడు పెరికివేశాడు.

4-122-సీ.

అతుల దర్పోద్ధతుండై వీరభద్రుండు-
    గైకొని దక్షు వక్షంబుఁ ద్రొక్కి
ఘనశితధారాసిఁ గొని మేను వొడిచియు-
    మంత్రసమన్విత మహిత శస్త్ర

జాలావినిర్భిన్న చర్మంబు గల దక్షుఁ-
    జంపఁగా లేక విస్మయము నొంది
తద్వధోపాయంబు దన చిత్తమునఁ జూచి-
    కంఠనిష్పీడనగతిఁ దలంచి

4-122.1-తే.

మస్తకముఁ ద్రుంచి యంచితామర్షణమున
దక్షిణాలనమున వేల్చెఁ దదనుచరులు
హర్షమును బొంద; నచటి బ్రాహ్మణజనంబు
లాత్మలను జాల దుఃఖంబు లందుచుండ.

టీక:- అతుల = సాటిలేని; దర్ప = దర్పముతో; ఉద్ధతుండు = చెలరేగినవాడు; ఐ = అయ్యి; వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; కైకొని = చేపట్టి; దక్షు = దక్షుని; వక్షంబున్ = వక్షస్థలమును; త్రొక్కి = తొక్కి; ఘన = గొప్ప; శిత = వాడియైన; ధారా = పదును కలిగిన; అసిన్ = కత్తిని; కొని = తీసుకొని; మేను = చర్మము; ఒడిచియు = ఒలిచినప్పటికిని; మంత్ర = మంత్రశక్తులతో; సమన్విత = కూడినది; మహిత = గొప్ప; శస్త్ర = శస్త్రముల; జాలా = సమూహములముతోనైనా; అవినిర్భిన్న = చినిగిపోనట్టి; చర్మంబున్ = చర్మము; కల = కలిగిన; దక్షున్ = దక్షుని; జంపగాలేక = చంపలేక; విస్మయమున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒంది = పొంది; తత్ = అతనిని; వధ = చంపెడి; ఉపాయంబున్ = ఉపాయమును; తన = తన యొక్క; చిత్తమున = మనసులో; చూచి = కనుగొని; కంఠ = గొంతు; నిష్పీడన్ = నులుము; గతిన్ = విధమును; తలంచి = ఆలోచించుకొని;

; మస్తకమున్ = శిరస్సును; త్రుంచి = త్రెంచి; అంచిత = మించుతున్న; అమర్షణమున = రోషముతో; దక్షిణాలనమున = దక్షిణాగ్నిలో; వేల్చెన్ = హోమము చేసెను; తత్ = అతని; అనుచరులు = అనుచరులు; హర్షమును = సంతోషమును; పొందన్ = పొందగ; అచటి = అక్కడి; బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మణులైన; జనంబులు = జనులు; ఆత్మలనున్ = మనసులలో; చాలన్ = మిక్కిలి; దుఃఖంబులు = దుఃఖములు; అందుచున్ = చెందుతూ; ఉండన్ = ఉండగ.

భావము:- వీరభద్రుడు సాటిలేని దర్పంతో విజృంభించి దక్షుణ్ణి పడవేసి రొమ్ము త్రొక్కిపట్టి వాడి అంచు కలిగిన కత్తితో ఒడలంతా తూట్లు పొడిచాడు. కాని మంత్రపూతాలయిన అనేక శస్త్రాస్త్రాలతో గట్టిపడిన చర్మం కలిగిన దక్షుణ్ణి చంపలేక ఆశ్చర్యపడి, అతణ్ణి చంపే ఉపాయాన్ని ఆలోచించి మెడ నులిమి, శిరస్సు తునిమి దక్షిణాగ్ని కుండంలో వేసి భస్మం చేసాడు. అది చూచి వీరభద్రుని అనుచరులు సంతోషించగా, అక్కడి బ్రాహ్మణులు మనస్సులో ఎంతో బాధపడ్డారు.

4-123-వ.

ఇట్లు వీరభద్రుండు దక్షుని యాగంబు విధ్వంసంబు గావించి నిజ నివాసంబైన కైలసంబునకుఁ జనియె నయ్యవసరంబున.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; దక్షునిన్ = దక్షుని; యాగంబు = యజ్ఞమును; విధ్వంసంబున్ = నాశనము; కావించి = చేసి; నిజ = తన యొక్క; నివాసంబు = నివాసము; ఐన = అయినట్టి; కైలాసంబున్ = కైలాసమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో.

భావము:- ఈవిధంగా వీరభద్రుడు దక్షయజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేసి తన నివాసమైన కైలాసానికి వెళ్ళిపోయాడు. ఆ సమయంలో...

4-124-చ.

హరభటకోటిచేత నిశి తాసి గదా కరవాల శూల ము
ద్గర ముసలాది సాధనవిదారిత జర్జరితాఖిలాంగులై
సురలు భయాకులాత్ము లగుచున్ సరసీరుహజాతుఁ జేరి త
చ్చరణ సరోరుహంబులకు సమ్మతిఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి నమ్రులై.

టీక:- హర = శివుని; భట = భటుల; కోటి = సమూహము; చేతన్ = చేత; నిశిత = వాడియైన; అసి = ఖడ్గములు; గదా = గదలు; కరవాల = పొడవైన కత్తులు; శూల = శూలములు; ముద్గర = ఇనపగుదియలు; ముసల = రోకళ్ళు; ఆది = మొదలగు; సాధన = ఆయుధములచే; విదారిత = చీల్చబడిన; జర్జరిత = పెక్కు తూట్లు పరపబడిన; అఖిల = సమస్తమైన; అంగులు = అవయవములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; సురలు = దేవతలు;

భయ = భయము; ఆకుల = చీకాకుపడిన; ఆత్ములు = మనసులు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; సరసీరుహజాతున్ = బ్రహ్మదేవుని {సరసీరుహజాతుడు - సరసీరుహము (పద్మము)న జాతుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; చేరి = దగ్గరకువెళ్ళి; తత్ = అతని; చరణ = పాదముల; సరోరుహంబుల్ = పద్మములు {సరోరుహము - సరసున రుహము (పుట్టినది), పద్మము}; కున్ = కు; సమ్మతిన్ = కోరి, మనస్ఫూర్తిగ; జాగిలి = నేలకువాలి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; నమ్రులు = వినయముతో వంగినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:- శివభటుల చేతుల్లోని వాడి కత్తులు, గదలు, శూలాలు, ఇనుపగుదియలు, రోకళ్ళు మొదలైన ఆయుధాల దెబ్బలకు అవయవాలన్నీ గాయపడగా దేవతలు భయంతో గుండె చెదరి బ్రహ్మదేవుణ్ణి సమీపించి, అతని పాదపద్మాలకు మనస్ఫూర్తిగా సాష్టాంగ నమస్కారాలు చేసి, వినయంతో....

4-125-క.

తము ధూర్జటి సైనికు లగు
ప్రమథులు దయమాలి పెలుచ బాధించుట స
ర్వముఁ జెప్ప"రనుచు మైత్రే
య మునీంద్రుఁడు విదురుతోడ ననియెన్; మఱియున్.

టీక:- తమున్ = తమను; దూర్జటి = శివుని; సైనికులు = సైనికులు; అగు = అయినట్టి; ప్రమథులు = ప్రమథగణములు; దయమాలి = నిర్దాక్షిణ్యముగ; పెలుచన్ = అతిశయించి; బాధించుట = బాధపెట్టుట; సర్వమున్ = అంతయును; చెప్పిరి = చెప్పారు; అనుచున్ = అంటూ; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అనెడి; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; విదురు = విదురుని; తోడన్ = తోటి; అనియెన్ = పలికెను; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:- శివుని సైనికులైన ప్రమథులు విజృంభించి నిర్దాక్షిణ్యంగా తమను బాధించిన విషయాన్నంతా చెప్పారు” అని మైత్రేయ మునీంద్రుడు విదురునితో చెప్పాడు. ఇంకా...

శివుం డనుగ్రహించుట

4-126-తే.

ఇంతయును మున్ను మనమున నెఱిఁగి యున్న
కతన విశ్వాత్మకుండును గమలలోచ
నుండు నన నొప్పు నారాయణుండు నజుఁడుఁ
జూడ రారైరి మున్ను దక్షుని మఖంబు.

టీక:- ఇంతయును = ఇదంతా; మున్ను = ముందే; మనమునన్ = మనసులలో; ఎఱిగి = తెలిసి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కతన = కారణముచేత; విశ్వాత్మకుండును = విష్ణువు {విశ్వాత్ముడు - విశ్వమునకు ఆత్మ ఐనవాడు, పరమాత్మ, విశ్వమే తానైనవాడు, భగవంతుడు}; కమలలోచనుండును = విష్ణువు {కమలలోచనుడు - కమలములవంటి కన్నులుగలవాడు, విష్ణువు}; అనన్ = అనగా; ఒప్పు = ఒప్పెడి; నారాయణుండున్ = విష్ణువు {నారాయణుడు - 1.నారములందు వసించు వాడు, శ్లో. ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తాః ఆపోవై నరసూనవః, అయనంతస్యతా ప్రోక్తాః స్తేన నారాయణ స్మృత్యః. (విష్ణుపురాణము), 2. నారాయణశబ్ద వాచ్యుడు, వ్యు. నారం విజ్ఞానం తదయనమాశ్రయో యస్యసః నారాయణః, రిష్యతే క్షీయత యితరః రిఙ్క్షయే ధాతుః సనభవతీతి నరః అవినాశ్యాత్మాః, నరసమూహమున నివాసముగలవాడు, విష్ణువు,}; అజుడున్ = బ్రహ్మదేవుడు {అజుడు - పుట్టుక లేని వాడు, భౌతిక జన్మము లేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు, విష్ణువు, శివుడు, భగవంతుడు}; చూడన్ = చూడటానికి; రారు = రానివారు; ఐరి = అయిరి; మున్ను = ముందటి; దక్షునిన్ = దక్షుని; మఖంబున్ = యాగమును.

భావము:- “ఇదంతా ముందే మనస్సులో తెలుసుకొని ఉండడం చేత విశ్వస్వరూపుడు, కమలాక్షుడు అయిన నారాయణుడు, బ్రహ్మదేవుడు దక్షుని యజ్ఞాన్ని చూడటానికి రాలేదు.”

4-127-వ.

అని చెప్పి “సుర లిట్లు విన్నవించినఁ జతుర్ముఖుండు వారల కిట్లనియె.

టీక:- అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; సురలు = దేవతలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; విన్నవించినన్ = చెప్పుకొనగ; చతుర్ముఖుండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతుర్ముఖుడు - చతుః (నాలుగు, 4) ముఖములు కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; వారల = వారి; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:- అని చెప్పి మైత్రేయుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు "దేవతలు ఈ విధంగా విన్నవించగా బ్రహ్మ వారితో ఇలా అన్నాడు.

4-128-క.

"ఘన తేజోనిధి పురుషుం

డనయంబుఁ గృతాపరాధుఁ డయినను దా మ

ల్లన ప్రతికారముఁ గావిం

చిన జనులకు లోకమందు సేమము గలదే?"

టీక:- ఘన = గొప్ప; తేజస్ = తేజస్సునకు; నిధి = నిధివంటివాడు; పురుషుండు = పౌరుషవంతుడు; అనయంబున్ = అవశ్యము; కృత = చేసిన; అపరాధుడు = అపరాధము కలవాడు; అయినను = అయినప్పటికిని; తాము = తాము; అల్లన = మెల్లగ; ప్రతీకారమున్ = ప్రతీకారమును; కావించినన్ = చేసినట్టి; జనుల = జనముల; కున్ = కు; లోకము = ప్రపంచము; అందు = లో; సేమము = క్షేమము; కలదే = ఉన్నదా ఏమి.

భావము:- "మహాతేజస్సంపన్నుడైనవాడు అపరాధం చేసినా తిరిగి అతనికి అపకారం చేసేవారికి ఈ లోకంలో క్షేమం ఉంటుందా?"

4-129-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె.

టీక:- అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-130-క.

"క్రతుభాగార్హుం డగు పశు
పతి నీశ్వరు నభవు శర్వు భర్గుని దూరీ
కృత యజ్ఞభాగుఁ జేసిన
యతి దోషులు దుష్టమతులు నగు మీ రింకన్.

టీక:- క్రతు = యాగములందు; భాగా = భాగమునకు; అర్హుండు = అర్హత కలవాడు; అగు = అయిన; పశుపతిన్ = శివుని {పశుపతి - పశు (పాశబద్ధులు) లకు పతి (ప్రభువు), పాశములచే బంధించబడిన సకల జీవులను పాలించు అధిపతి, శివుడు}; ఈశ్వరున్ = శివుని {ఈశ్వరుడు - సర్వనియామకుడు, స్వభావము చేతనే ఈశత్వము కలవాడు, పంచకృత్యములను (1సృష్టి 2స్థితి 3లయ 4తిరోధాన 5అనుగ్రహములు) చేయుటకు కర్తృత్వము కలవాడు, విష్ణువు, శివుడు, భగవంతుడు}; అభవున్ = శివుని {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}; శర్వున్ = శివుని; భర్గుని = శివుని; దూరీకృత = దూరము చేయబడిన; యజ్ఞ = యజ్ఞము నందలి; భాగున్ = భాగము కలవానిని; చేసిన = చేసినట్టి; అతి = మిక్కిలి; దోషులు = దోషము చేసినవారు; దుష్ట = చెడు; మతులు = బుద్ధులు కలవారు; అగు = అయిన; మీరు = మీరు; ఇంకన్ = ఇంక.

భావము:- యజ్ఞంలో హవిర్భాగం అందుకొనడానికి యోగ్యుడైన పశుపతి, ఈశ్వరుడు, అభవుడు, శర్వుడు, భర్గుడు అయిన పరమేశ్వరుణ్ణి యజ్ఞభాగానికి దూరం చేయడం అనే గొప్ప దోషాన్ని చేసిన దుష్టులు మీరు.

4-131-సీ.

పూని యే దేవుని బొమముడి మాత్రన-
    లోకపాలకులును లోకములును
నాశ మొందుదు; రట్టి యీశుండు ఘన దురు-
    క్తాస్త్ర నికాయ విద్ధాంతరంగుఁ

డును బ్రియా విరహితుండును నైనవాఁ డమ్మ-
హాత్ముని(ద్రిపుర సంహారకరుని
మఖపునస్సంధానమతి నపేక్షించు మీ-
రలు చేరి శుద్ధాంతరంగు లగుచు

4-131.1-తే.

భక్తినిష్ఠలఁ దత్పాద పద్మ యుగళ
ఘన పరిగ్రహ పూర్వంబుగాఁగ నతని
శరణ మొందుఁ డతండు ప్రసన్నుఁ డయినఁ
దివిరి మీ కోర్కి సిద్ధించు దివిజులార!"

టీక:- పూని = పూనుకొని; ఏ = ఏ; దేవుని = దేవుని యొక్క; బొమముడి = కనుబొమలు ముడిపడిన; మాత్రన = మాత్రముచేతనే; లోకపాలకులును = లోకములను పాలించువారును; లోకములును = భువనములును; నాశనము = నాశనమును; ఒందుదురు = పొందుతారో; అట్టి = అటువంటి; ఈశుండు = శివుడు {ఈశుడు - నైజముచేతనే ఐశ్వర్యములు గలవాడు, ప్రభువు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}; ఘన = గొప్ప; దురుక్తి = దుష్టపుమాటలు అనెడి; శస్త్ర = శస్త్రముల; నికాయ = సమూహములచేత; విద్ధ = దెబ్బతిన్న; అంతరంగుండును = మనసుకలవానిని; ప్రియా = ప్రియమైనభావన, భార్య; విరహితుండును = లేనివాడును; ఐనవాడు = అయినవాడు; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; త్రిపురసంహారకరుని = శివుని {త్రిపురసంహారకరుడు - త్రిపురములను నాశనము చేసినవాడు, శివుడు}; మఖ = యజ్ఞమును; పునః = మరల; సంధాన = ఏర్పరచెడి; మతిన్ = విధమును; అపేక్షించు = కోరు; మీరలు = మీరు; చేరి = కూడి; శుద్ధా = పరిశుద్ధమైన; అంతరంగులు = మనసులు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; ; భక్తి = భక్తి; నిష్ఠలన్ = నిష్ఠలతో; తత్ = అతని; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మ = పద్మముల; యుగళ = జంటను; ఘన = గొప్పగా; పరిగ్రహ = పట్టుకొనుటతో; పూర్వకంబు = కూడినది; కాగ = అగునట్లు; అతనిన్ = అతనిని; శరణమున్ = శరణమును; ఒందుడు = పొందండి; అతండు = అతడు; ప్రసన్నుడు = సంతుష్టుడు; అయినన్ = అయినచో; తివిరి = కోరు; మీ = మీ; కోర్కి = కోరిక; సిద్ధించు = సఫలమగును; దివిజులార = దేవతలార.

భావము:- ఏ మహాదేవుడు కోపంతో కనుబొమలు ముడిస్తే లోకాలూ, లోకపాలకులూ నశిస్తారో ఆ మహనీయుని మనస్సు దక్షుని దురుక్తులు అనే బాణాలు గ్రుచ్చుకొని ఇదివరకే నొచ్చింది. ఇప్పుడు ఆ మహాత్మునికి భార్యావియోగం కూడా ప్రాప్తించింది. తిరిగి యజ్ఞాన్ని సక్రమంగా పూర్తి చేయాలనే కోరిక మీకు ఉన్నట్లయితే త్రిపుర సంహారుడైన ఆ హరుని, ఆ మహాదేవుని, ఆ మహానుభావుని నిండుహృదయంతో, నిర్మల భక్తితో ఆశ్రయించండి. ఆయన పాదపద్మాలపై బడి శరణు వేడండి. ఆ దయామయుడు దయ దలిస్తే మీ కోరిక నెరవేరుతుంది. "

4-132-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె;నద్దేవుని డాయం జన వెఱతు మని తలంపకుండు; యతనిఁ జేరు నుపాయం బెఱింగిపుమంటి రేని, నేను నింద్రుండును మునులును మీరలును మఱియు దేహధారు లెవ్వ రేని నమ్మహాత్ముని రూపంబు నతని బలపరాక్రమంబుల కొలఁదియు నెఱుంగజాల; మతండు స్వతంత్రుండు గావునఁ దదుపాయం బెఱింగింప నెవ్వఁడు సమర్థుం డగు; నయిన నిపుడు భక్తపరాధీనుండును శరణాగత రక్షకుండు నగు నీశునిఁ జేరం బోవుద;"మని పలికి పద్మసంభవుండు దేవ పితృగణ ప్రజాపతులం గూడి కైలాసాభిముఖుఁ డై చనిచని.

టీక:- అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ఆ = ఆ; దేవుని = దేవుని; డాయన్ = దగ్గరకు; చనన్ = వెళ్ళుటకు; వెఱతుము = భయపడుతున్నాము; అని = అని; తలంపకుండు = అనుకొనకండి; అతనిన్ = అతనిని; చేరున్ = చేరెడి; ఉపాయంబున్ = ఉపాయములు; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అంటిరేని = అంటే; నేనున్ = నేను; ఇంద్రుండును = ఇంద్రుడు; మునులును = మునులు; మీరలును = మీరు; మఱియున్ = ఇంక; దేహధారులు = శరీరము ధరించినవారు; ఎవ్వరేని = ఎవరైనాసరే; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; రూపంబున్ = స్వరూపము; అతనిన్ = అతని; బల = బలము; పరాక్రమంబుల = పరాక్రమములను; కొలదియున్ = కొంచమైనా,

కొలతను; ఎఱుంగన్ = తెలిసికొనుటకు; చాలము = సరిపోము; అతండు = అతడు; స్వతంత్రుండు = స్వతంత్రుడు {స్వతంత్రుడు - ఇతరుల అదుపులేక తన సంకల్పా నుసారం తను వర్తించువాడు, విష్ణువు}; కావునన్ = కనుక; తత్ = ఆ; ఉపాయంబున్ = ఉపాయములను; ఎఱింగిపన్ = తెలుపుటకు; ఎవ్వడు = ఎవడు; సమర్థుండు = సామర్థ్యము కలవాడు; అగు = అవును; అయినన్ = అయినప్పటికిని; ఇపుడు = ఇప్పుడు; భక్త = భక్తుల; పరాధీనుండును = ఎడల అధీనుడును; శరణు = శరణమునకు; ఆగత = వచ్చువానిని; రక్షకుండున్ = రక్షించువాడును; అగు = అయిన; ఈశునిన్ = శివుని; చేరన్ = దగ్గరకు; పోవుదము = వెళ్ళెదము; అని = అని; పలికి = చెప్పి; పద్మసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {పద్మసంభవుడు - పద్మమున సంభవించిన (పుట్టిన) వాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; దేవ = దేవతలు; పితృగణ = పితృగణములు; ప్రజాపతులన్ = ప్రజాపతులను; కూడి = కలిసి; కైలాస = కైలాసము; అభిముఖుడు = వైపు వెళ్ళువాడు; ఐ = అయ్యి; చనిచని = వెళ్ళి.

భావము:- అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు "మేము ఆయనను సమీపించటానికి భయపడుతున్నాము అని భావించకండి. ఆయన దగ్గరకు పోయే ఉపాయం నన్ను చెప్పమంటారా? నేను, దేవేంద్రుడు, మునులు, మీరు, దేహధారులు ఎవరుకూడా ఆ మహాత్ముని స్వరూపాన్ని, ఆయన బలపరాక్రమాల పరిమాణాన్ని తెలుసుకోలేము. ఆయన సర్వస్వతంత్రుడు. కాబట్టి ఆయనను సమీపించే ఉపాయం చెప్పటానికి ఎవ్వరూ సమర్థులు కారు. అయినా ఆయన భక్తులకు అధీనుడు. శరణు జొచ్చిన వారిని రక్షించేవాడు. అందుచేత ఆయన వద్దకు మనం అందరం కలిసి వెళ్ళటం మంచిది" అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుడు దేవతలను, పితృదేవతలను, ప్రజాపతులను వెంటబెట్టుకొని కైలాసానికి బయలుదేరి పోయి పోయి...

4-133-ఉ.

భాసురలీలఁ గాంచిరి సుపర్వులు భక్తజనైక మానసో
ల్లాసముఁ గిన్నరీజన విలాసము నిత్యవిభూతి మంగళా
వాసము సిద్ధ గుహ్యక నివాసము రాజత భూవికాసి కై
లాసముఁ గాంతి నిర్జిత కులక్షితిభృత్సుమహద్విభాసమున్.

టీక:- భాసుర = ప్రకాశిస్తున్న; లీలన్ = విధమును; కాంచిరి = చూసిరి; సుపర్వులు = దేవతలు; భక్త = భక్తులైన; జన = జనుల; ఏక = ముఖ్యమైన; మనస్ = మనసునకు; ఉల్లాసమున్ = సంతోషమును కలిగించునది; కిన్నరీ = కిన్నరీ; జన = స్త్రీల; విలాసమున్ = విలాసముల నివాసము; నిత్య = శాశ్వతమైన; విభూతి = వైభవములకు; మంగళ = శుభములకు; ఆవాసము = నివాసము; సిద్ధ = సిద్ధులకు; గుహ్యక = గుహ్యకులకు; నివాసము = నివాసము; రాజత = వెండివంటి కాంతులను; భూ = పుట్టించి; వికాసి = వెలుగొందుచున్నది; కైలాసమున్ = కైలాసమును; కాంతి = కాంతిచేత; నిర్జిత = జయింపబడిన; కులక్షితిభృత్ = కులపర్వతముల యొక్క; సుమహత్ = చాలా గొప్ప; విభాసమున్ = ప్రకాశము గలది.

భావము:- ఆ విధంగా వెళ్ళిన దేవతలు భక్తుల మనస్సులకు అమితమైన ఆనందాన్ని కలిగించేదీ, కిన్నరస్త్రీలు విలాసంగా విహరించేదీ, శాశ్వతాలైన ఐశ్వర్యాలకూ శుభాలకూ స్థానమైనదీ, సిద్ధులూ యక్షులూ నివసించేదీ, వెండి వెలుగులతో నిండినదీ, తన అనంతకాంతులతో కులపర్వతాల శోభావైభవాన్ని పరాభూతం చేసేదీ అయిన కైలాస పర్వతాన్ని కనులపండువుగా దర్శించారు.

4-134-సీ.

ధాతు విచిత్రితోదాత్త రత్నప్రభా-
　సంగ తోజ్జ్వల తుంగ శృంగములును;
గిన్నర గంధర్వ కింపురుషాప్సరో-
　జన నికరాకీర్ణ సానువులును;
మానిత నిఖిల వైమానిక మిథున స-
　ద్విహారణైక శుభ ప్రదేశములును;
గమనీయ నవమల్లికా సుమనోవల్లి-
　కా మతల్లీ లసత్కందరములు;

4-134.1-తే.

సమర సిద్ధాంగనా శోభితాశ్రమములు;
విబుధజన యోగ్య సంపన్నివేశములును
గలిగి బహువిధ పుణ్యభోగముల నొప్పు
వినుత సుకృతములకు దండ వెండికొండ.

టీక:- ధాతు = ధాతువులచే; విచిత్రిత = విచిత్రముగా చిత్రింపబడిన; ఉదాత్త = గొప్ప; రత్న = రత్నముల; ప్రభా = కాంతులతో; సంగత = కూడి; ఉజ్వలత్ = ప్రకాశిస్తున్న; తుంగ = ఎత్తైన; శృంగములును = శిఖరములును; కిన్నర = కిన్నర; గంధర్వ = గంధర్వ; కింపురుష = కింపురుష; అప్సరస = అప్సరస; జన = స్త్రీల; నికర = సమూహములతో; ఆకీర్ణ = నిండియున్నట్టి; సానువులును = చరియలును; మానిత = మన్నింపదగిన; నిఖిల = సమస్తమైన; వైమానిక = విమానములలో తిరుగు; మిథున = జంటల; సత్ = చక్కటి; విహరణ = విహరించుటలుకల; ఏక = కలిసి ఉన్న; శుభ = శోభకల; ప్రదేశములును = ప్రదేశములును; కమనీయ = చూడచక్కని; నవమల్లికా = తాజామల్లె; సుమనస్ = పూల; వల్లిక = తీగలఅల్లికలు; కామతల్ = కాడలతో; లీలన్ = లీలగా; లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న; కందరములును = గుహలును; అమరన్ = అమరి యుండగ;

; సిద్ధ = సిద్ధుల; అంగనా = స్త్రీలతో; శోభిత = శోభకలిగిన; ఆశ్రమములు = ఆశ్రమములు; విబుధ = దేవతా; జన = జనులకు; యోగ్య = తగిన; సంపత్ = సంపదలతో కూడిన; నివేశములును = గృహములును; కలిగి = కలిగినట్టి; బహువిధ = రకరకముల; పుణ్య = పవిత్ర; భోగములన్ = భోగములతోను; ఒప్పు = ఒప్పెడి; వినుత = ప్రసిద్ధమైన; సుకృతముల = పుణ్యముల; కున్ = కు; దండ = కూర్పులతో దండవంటిది; వెండికొండ = కైలాసపర్వతము.

భావము:- ధాతుద్రవాలతో పలురంగులు కలిగిన రతనాల కాంతులతో ఆ వెండికొండ ఎత్తైన శిఖరాలు ప్రకాశిస్తున్నాయి. ఆ కొండచరియలు కిన్నరులు, గంధర్వులు, కింపురుషులు, అప్సరసలు మున్నగువారితో నిండి ఉన్నాయి. దేవతలు తమ భార్యలతో కూడి విమానాలపై ఆయా ప్రదేశాలలో విహరిస్తున్నారు. గుహలచుట్టూ చిక్కని విరజాజి పూలతీగలు అల్లుకొని ఉన్నాయి. అక్కడి ఆశ్రమాలలో దేవతాస్త్రీలు, సిద్ధస్త్రీలు ఉంటున్నారు. దేవతలు సంచరించటానికి అక్కడి

చోట్లన్నీ తగి ఉన్నాయి. చేసిన పుణ్యాలకు పెక్కురకాల భోగాలను అక్కడ అనుభవిస్తున్నారు. ఆ వెండికొండ పుణ్యాల పూలదండగా ఉన్నది.

4-135-వ.

అది మఱియును, మందార పారిజాత సరళ తమాల సాల తాల తక్కోల కోవిదార శిరీ షార్జున చూత కదంబ నీప నాగ పున్నాగ చంపక పాట లాశోక వకుళ కుంద కురవక కన కామ్ర శతపత్ర కింశు కైలా లవంగ మాలతీ మధూక మల్లికా పనస మాధవీ కుట జోదుంబు రాశ్వత్థ ప్లక్ష వట హింగుళ భూర్జ పూగ జంబూ ఖర్జూ రామ్రాతక ప్రియాళు నారికే ళేంగుద వేణు కీచక ముఖర తరు శోభితంబును, కలకంఠ కాలకంఠ కలవింక రాజకీర మత్తమధుకర నానా విహంగ కోలాహల నినద బధిరీభూత రోదోంతరాళంబును, సింహ తరక్షు శల్య గవయ శరభ శాఖామృగ వరాహ వ్యాఘ్ర కుర్కుర రురు మహిష వృక సారంగ ప్రముఖ వన్యసత్త్వ సమాశ్రయ విరాజితంబును, కదళీషండ మండిత కమల కహ్లార కైరవ కలిత పులినతల లలిత కమలాకర విహరమాణ కలహంస కారండవ సారస చక్రవాక బక జలకుక్కుటాది జలవిహంగకుల కూజిత సంకులంబును, సలిలకేళీవిహరమాణ సతీరమణీ రమణీయ కుచమండల విలిప్త మృగమద మిళిత హరిచందన గంధ సుగంధి జలపూరిత గంగాతరంగణీ సమావృతం బును నైన కైలాసపర్వతంబు వొడగని, యరవిందసంభవ పురంద రాది దేవగణంబు లత్యద్భుతానందంబులం బొంది ముందటఁ దార హీర హేమమయ విమాన సంకులంబును, పుణ్యజన మానినీ శోభితంబును నైన యలకాపురంబు గడచి; తత్పుర బాహ్యప్రదేశం

బునం దీర్ఘపాదుండైన పుండరీకాక్షు పాదారవిందరజః పావనంబును, రతికేళీ వ్యాసంగ పరిశ్రమ నివారక సలిల కేళీవిలోల దేవకామినీ పీనవక్షోజ విలిప్త కుంకుమపంక సంగత పిశంగవర్ణ వారిపూర విలసితంబు నునై; నందాలకనందాభిధానంబులు గల నదీ ద్వితయంబు దాఁటి తత్పురోభాగంబున వనగజ సంఘృష్ట మలయజ పరిమిళిత మలయపవ నాస్వాదన ముహుర్ముహురు న్మదిత మానస పుణ్యజనకామినీ కదంబంబును, వైదూర్య సోపాన సమంచిత కనకోత్పల వాపీ విభాసితంబును, గింపురుష సంచార యోగ్యంబును నగు సౌగంధిక వన సమీపంబు నందు.

టీక:- అది = అది; మఱియును = ఇంకను; మందార = మందారచెట్లు; పారిజాత = పారిజాతవృక్షములు; సరళ = తెల్లతెగడచెట్లు; తమాల = కానుగచెట్లు; సాల = మద్దిచెట్లు; తాల = తాడిచెట్లు; తక్కోల = తక్కోలచెట్లు; కోవిదార = ఎఱ్ఱకాంచనచెట్లు; శిరీష = శిరీషపూలచెట్లు; అర్జున = తెల్లమద్దిచెట్లు; చూత = తియ్యమామిడిచెట్లు; కదంబ = కడిమిచెట్లు; నీప = మంకెన, కడిమి చెట్లు; నాగ = నాగమల్లి, సర్పగంధి చెట్లు; పున్నాగ = సురపొన్న చెట్లు; చంపక = సంపెంగ చెట్లు; పాటల = కలిగొట్టు చెట్లు; అశోక = అశోకవృక్షములు; వకుళ = పొగడచెట్లు; కుంద = మొల్ల; కురవక = ఎఱ్ఱగోరింట చెట్లు; కనకామ్ర = కనకాంబరము చెట్లు; శతపత్ర = తామర; కింశుక = మోదుగ చెట్లు; ఏలా = ఏలక్కాయ చెట్లు; లవంగ = లవంగచెట్లు; మాలతీ = జాజి; మధూక = ఇప్పచెట్లు; మల్లికా = మల్లెచెట్లు; పనస = పనసచెట్లు; మాధవీ = మాదీఫలచెట్లు, పూలగురివింద; కుటజ = కొండమల్లి; ఉదుంబర = అత్తి, మేడిచెట్లు; అశ్వత్థ = రావిచెట్లు; ప్లక్ష = జువ్విచెట్లు; వట = మఱ్ఱి చెట్లు; హింగుళ = ఇంగువ చెట్లు; భూర్జ = బూజపత్త్ర, కాగితపు చెట్లు; పూగ = పోకచెట్లు; జంబూ = నేరేడుచెట్లు; ఖర్జూర = ఖర్జూర, రాజపూగచెట్లు; ప్రియాళు = మోరటిచెట్లు; నారికేళ = కొబ్బరిచెట్లు; ఇంగుద = అందుగచెట్లు; వేణు = గారివెదురు; కీచక = బొంగువెదురుచెట్లు; ముఖర = మొదలైన; తరు = చెట్లతో; శోభితంబును = శోభిల్లుతున్నది; కలకంఠ = కోకిలలు; కాలకంఠ = నెమళ్ళు; కలవింక = పావురములు; రాజకీర = రామచిలుకలు; మత్తమధుకర = మదించిన తుమ్మెదలు; నానావిధ = రకరకముల; విహంగ = పక్షుల; కోలాహల = కోలాహలము; నినద = అరుపులతో; బధిరీ =

చెవుడు; భూత = కలిగిస్తున్న; రోదస్ = ఆకాశ; అంతరాళంబును = అంతయును {అంతరాళము - 1. ఎల్లదిక్కులకు నడిమి చోటు, 2. నడిమి భాగము}; సింహ = సింహములు; తరక్షు = సివంగి; శల్య = ముళ్ళపందులు; గవయ = అడవిదున్నలు; శరభ = శరభమ-గములు; శాఖామృగ = కోతులు; వరాహ = అడవిపందులు; వ్యాఘ్ర = పెద్దపులులు; కుర్కుర = కుక్కలు; రురు = నల్లచారల దుప్పులు; మహిష = అడవిదున్నలు, ఎనుబోతులు; వృక = తోడేళ్ళు; సారంగ = లేళ్ళు; ప్రముఖ = మొదలైన ప్రసిద్ధమైన; వన్య = అడవి; సత్త్వ = జంతువులకు; సమ = చక్కటి; ఆశ్రయ = ఆశ్రయముగా; విరాజితంబును = విరాజిల్లుతున్నదియును; కదళీ = అరటి; షండ = తోపుల, సమూహములతో; మండిత = అలంకృతమైన; కమల = పద్మములు, తామరపూలు; కహ్లార = తెల్లకలువలు; కైరవ = ఎఱ్ఱకలువలు; కలిత = కూడిన; పులిన = ఇసుక; తల = ప్రదేశములు; లలిత = అందమైన; కమలాకర = సరోవరములు; విహరమాణ = ఎగురుతున్న; కలహంస = రాయంచ; కారండవ = కొక్కిరాలు; సారస = బెగ్గురుపక్షులు; చక్ర = చక్రవాకపక్షులు; బక = కొంగలు; జలకుక్కుట = నీటికోళ్ళు; ఆది = మొదలైన; జలవిహంగ = నీటిపక్షుల; కుల = సమూహముల; కూజిత = కూతలతో; సంకులంబును = కలగలపులుకలదియును; సలిల = జల; కేళీ = క్రీడలలో; విహరమాణ = విహరించుటచేత; సతీరమణీ = అందమైనస్త్రీల, సతీదేవి; రమణీయ = అందమైన; కుచమండల = స్థనప్రదేశముల; విలిప్త = చక్కగా అలదుకొన్న; మృగమద = కస్తూరి; మిళిత = కలిసిన; హరిచందన = గంధము; గంధ = సువాసనతో కూడిన; సుగంధి = పరిమళపు; జల = నీటితో; పూరిత = నిండిన; గంగా = గంగ అనెడి; తరంగిణీ = నదిచేత; సమ = చక్కగా; ఆవృతంబును = అవరింపబడినదియును; ఐన = అయిన; కైలాసపర్వతంబున్ = కైలాసపర్వతమును; పొడగని = గుర్తుపట్టి; అరవిందసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; పురందర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలైన; దేవ = దేవతల; గణంబులు = సమూహములు; అతి = మిక్కిలి; అద్భుత = అద్భుతము; ఆనందంబులన్ = ఆనందములను; పొంది = పొంది; ముందటన్ = ఎదురుగ; తార = తారకలు; హీర = మంచు; హేమ = బంగారము; మయ = తోకూడిన; విమాన = విమానములతో; సంకులంబును = కలిగి యున్నదియును; పుణ్యజన = రాక్షస; మానినీ = స్త్రీలతో; శోభితంబును = శోభిల్లుతున్నది; ఐన = అయిన; అలకాపురంబున్ = అలకాపురమును; కడచి = దాటి; తత్ = ఆ; పుర = పట్టణము; బాహ్య = వెలుపలి; ప్రదేశంబునన్ = ప్రదేశములో; తీర్థపాదుండు = పాదములు అందు పుణ్యనది (గంగానది) కలవాడు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షు = విష్ణుమూర్తి {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకము (తెల్లతామర)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; పాద = పాదములు

అనెడి; అరవింద = పద్మముల యొక్క; రజస్ = ధూళిచేత; పావనంబును = పవిత్రమైనదియును; రతి = శృంగార; కేళీ = క్రీడలలో; వ్యాసంగ = మునిగితేలుట వలని; పరిశ్రమ = అలసటను; నివారక = పోగొట్టునట్టి; సలిల = జల; కేళీ = క్రీడలందు; విలోల = విహరిస్తున్న; దేవ = దేవతా; కామినీ = స్త్రీల; పీన = బలమైన; వక్షోజ = కుచములందు; విలిప్త = చక్కగ పులిమిన; కుంకుమ = కుంకుమ; పంక = ముద్ద; సంగత = కూడిన; పిశంగ = గోరోజనము; వర్ణ = రంగు; వారి = నీటితో; పూర = నిండి; విలసితంబును = విలసిల్లుతున్నవియును; ఐ = అయ్యి; నంద = నంద; అలకనంద = అలకనంద అనెడి; అభిధానంబులు = పేర్లు; కల = కలిగినట్టి; నదీ = నదుల; ద్వితయంబు = యుగళము, రెంటిని; దాటి = దాటి; తత్ = వాటి; పురః = ముందు; భాగంబున = భాగములో; వన = అడవి; గజ = ఏనుగులచే; సంఘృష్ట = మిక్కిలి ఒరసుకొనబడుట వలని; మలయజ = మంచిగంధము; పరిమిళిత = చక్కగా కలిసిన; మలయ = వీచు; పవన = గాలిని; ఆస్వాదన = ఆస్వాదించుటచే; ముహుర్ముహుర్ = మళ్ళీ మళ్ళీ; ముదిత = సంతోషిస్తున్న; మానస = మనసులు కలిగిన; పుణ్యజన = రాక్షస; కామినీ = స్త్రీల; కదంబంబును = గుంపులు కలిగినదియును; వైదూర్య = పచ్చలు పొదిగిన; సోపాన = మెట్లుతో; సమ = చక్కగ; అంచిత = అలంకరించబడిన; కనక = బంగారపురంగు; ఉత్పల = కలువపూలు కలిగిన; వాపీ = బావులతోను; విభాసితంబును = విలసిల్లుతున్నది; కిపురుష = కింపురుషులతో; సంచార = విహారమునకు; యోగ్యంబును = తగినది; అగు = అయిన; సౌగంధిక = సౌగంధికము అనెడి; వన = వనము; సమీపంబున్ = దగ్గర; అందు = లో.

భావము:- ఇంకా ఆ వెండికొండ మందారం, పారిజాతం, తెల్లతెగడ, కానుగు, మద్ది, తాడి, తక్కోలం, ఎఱ్ఱకాంచనం, దిరిసెనం, తెల్లమద్ది, తియ్యమామిడి, కడిమి, మంకెన, నాగవల్లి, సురపొన్న, సంపెంగ, కలిగొట్టు, అశోకం, పొగడ, మొల్ల, ఎఱ్ఱగోరింట, కనకాంబరం, తామర, మోదుగ, ఏలకి, లవంగం, జాజి, ఇప్ప, మల్లె, పనస, పూల గురివెంద, కొండమల్లె, మేడి, రావి, జువ్వి, మఱ్ఱి, ఇంగువ, బుజపత్తిరి, పోక, రాజపూగం, నేరేడు, ఖర్జూరం, ఆమ్రాతకం, మోరటి, కొబ్బరి, అందుగ, గారవెదురు, బొంగువెదురు మొదలైన చెట్లతో శోభిల్లుతున్నది. కోయిలలు, నెమళ్ళు, పావురములు, రామచిలుకలు, గండుతుమ్మెదలు, మొదలైన రకరకాల పక్షుల కలకలంతో భూమ్యాకాశాల మధ్యప్రదేశం ప్రతిధ్వనిస్తున్నది. సింహాలు, సివంగులు, ముళ్ళపందులు, అడవిదున్నలు, శరభమృగాలు, కోతులు, అడవిపందులు, పెద్దపులులు, కుక్కలు, నల్లచారల దుప్పులు, ఎనుబోతులు, తోడేళ్ళు, లేళ్ళు

మొదలైన గొప్ప అడవి జంతువులకు ఆశ్రయంగా ఉన్నది. అరటితోపులతోను, తామరపూలతోను, తెల్లకలువలతోను, ఎఱ్ఱకలువలతోను కూడిన ఇసుక ప్రదేశాలతో అందంగా ఉన్న సరోవరాలలో విహరిస్తున్న రాజహంసలు, కొక్కిరాళ్ళు, బెగ్గురుపక్షులు, జక్కవలు, కొంగలు, నీటికోళ్ళు మొదలైన నీటిపక్షుల కూతలతో కలకలంగా ఉంది. జలక్రీడలతో విహరిస్తున్న అందమైన స్త్రీల చనుదోయికి అలదుకొన్న కస్తూరి కలిపిన మంచిగంధపు సువాసనలు కలిగిన గంగానది చేత ఆవరింపబడి ఉన్నది. అటువంటి కైలాసపర్వతాన్ని చూచి బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలందరు ఆశ్చర్యాన్ని, ఆనందాన్ని పొంది, ఎదురుగా అలకాపురాన్ని చూచారు. అది చుక్కలతో, మంచుతో, బంగారంతో కూడిన విమానాలతో, పుణ్యస్త్రీ సమూహంతో శోభిల్లుతున్నది. ఆ నగరం వెలుపల పూజ్యపాదుడైన విష్ణువు యొక్క పాదపద్మాల ధూళిచేత పవిత్రమై, రతికేళిచేత కలిగిన శ్రమను తొలగించే జలక్రీడలో మునిగిన దేవతాస్త్రీల ఎత్తైన స్తనాలకు అలదుకున్న కుంకుమతో కూడిన గోరోజనం రంగును పొందిన నంద, అలకనంద అనే రెండు నదులున్నాయి. వాటిని దాటి ఎదుట సౌగంధికవనాన్ని చూశారు. ఆ వనంలో ఏనుగులు రాచుకొనడం వల్ల మంచి గంధపుచెట్లనుండి వెలువడే సువాసనలతో కలిసిన గాలిని ఆస్వాదిస్తూ యక్షకన్యలు మాటిమాటికి సంతోషిస్తున్నారు. పచ్చలు పొదిగిన మెట్లు కల దిగుడు బావుల్లో బంగారు కలువలు ప్రకాశిస్తున్నాయి. కింపురుషులు సంచరించడానికి అనువైన ఆ సౌగంధికవనంలో...

4-136-సీ.

ఉజ్జ్వలంబయి శతయోజనంబుల పొడ-
 వును(బంచసప్తతి యోజనముల
పఱపును గల్గి యే పట్టున(దఱుగని-
 నీడ శోభిల్ల నిర్ణీత మగుచు(
బర్ణశాఖా సమాకీర్ణమై మాణిక్య-
 ములఁ బోలఁగల ఫలములఁ దనర్చి

కమనీయ సిద్ధయోగక్రియామయ మయి-

యనఘ ముముక్షు జనాశ్రయంబు

4-136.1-తే.

భూరిసంసార తాప నివారకంబు

నగుచుఁ దరురాజ మనఁగఁ బెంపగ్గలించి

భక్తజనులకు నిచ్చలుఁ బ్రమద మెసఁగ

వలయు సంపద లందు నావటము వటము.

టీక:- ఉజ్జ్వలంబు = ప్రకాశిస్తున్నది; అయి = అయ్యి; శత = వంద (100); యోజనంబుల = యోజనముల; పొడవును = పొడవు; పంచసప్తతి = డెబ్బై ఐదు (75); యోజనంబుల = యోజనముల; పఱపును = వెడల్పును; కల్గి = కలిగి ఉండి; ఏపట్టున = ఎక్కడైన; తఱుగని = తగ్గని; నీడ = నీడ; శోభిల్లన్ = శోభిల్లుట; నిర్ణీతము = నిశ్చయము; అగుచున్ = అవుతూ; పర్ణ = ఆకులతోను; శాఖా = కొమ్మలతోను; సమ = చక్కగా; ఆకీర్ణము = వ్యాపించినది; అగున్ = అవుతూ; మాణిక్యములన్ = మాణిక్యములను; పోలన్ = పోల్చుటకు; కల = తగిన; ఫలములన్ = పండ్లతో; తనర్చి = అతిశయించి; కమనీయ = మనోహరమైన; సిద్ధ = సిద్ధుల; యోగ = యోగమునకు చెందిన; క్రియా = క్రియలతో; మయ = కూడినట్టిది; అయి = అయిన; అనఘ = పుణ్యులైన; ముముక్షు = మోక్షముకోరెడి; జన = వారికి; ఆశ్రయంబును = ఆస్థానమైనదియును; ; భూరి = అత్యధికమైన; సంసార = సంసారమునకు చెందిన; తాప = బాధలను; నివారకంబును = పోగొట్టునది; అగుచున్ = అవుతూ; తరు = వృక్షములలో; రాజము = శ్రేష్ఠమైనది, పెద్దది; అనగన్ = అనగా; పెంపగ్గలించి = అతిశయించి; భక్త = భక్తులైనట్టి; జనుల్ = వారి; కున్ = కి; నిచ్చలున్ = నిత్యము; ప్రమదము = సంతోషము; ఎసగ = అతిశయించుటకు; వలయు = కావలసిన; సంపదలన్ = సంపదలను; అందు = కలిగి ఉండుటలో, అందించుటకు; ఆవటము = నివాసము; వటము = మఱ్ఱిచెట్టు.

భావము:- వందయోజనాల పొడవు, డెబ్బైయైదు యోజనాల వెడల్పు కలిగిన ఒక మఱ్ఱిచెట్టును దేవతలు చూచారు. ఆ చెట్టు నీడ సందులేకుండా అంతటా నిండి ఉంది. ఆ చెట్టు ఆకులతో, కొమ్మలతో అలరారుతూ మాణిక్యాలకు సాటివచ్చే పండ్లతో

నిండి ఉన్నది. అది సిద్ధయోగ క్రియలకు ఆలవాలమై దోషరహితమై మోక్షం కోరేవారికి ఆశ్రయమై అలరారుతున్నది. అది సంసారతాపాన్ని తొలగిస్తుంది. ఆ మేటిమ్రాను భక్తులకు ఆనందం కలిగించే ఐశ్వర్యాలకు పుట్టినిల్లు.

4-137-వ.

ఆ వృక్షమూలతలంబున.

టీక:- ఆ = ఆ; వృక్ష = వృక్షము యొక్క; మూల = మొదలు దగ్గరి; తలంబున = ప్రదేశమునందు.

భావము:- ఆ మఱ్ఱిచెట్టు క్రింద...

4-138-సీ.

ఇద్ధ సనందాది సిద్ధ సంసేవితు-
శాంతవిగ్రహుని వాత్సల్యగుణునిఁ
గమనీయ లోకమంగళదాయకుని శివు-
విశ్వబంధుని జగద్విసుత యశుని
గుహ్యక సాధ్య రక్షో యక్షనాథ కు-
బేర సేవితుని దుర్వారబలుని
నుదిత విద్యాతపోయోగ యుక్తుని బాల-
చంద్రభూషణుని మునీంద్రనుతునిఁ

4-138.1-తే.

దాపసాభీష్టకరు భస్మదండలింగ
ఘనజటాజిన ధరుని భక్తప్రసన్ను
వితత సంధ్యాభ్రరుచి విడంబిత వినూత్న
రక్తవర్ణు సనాతను బ్రహ్మమయుని.

టీక:- ఇద్ధసనందాదిసిద్ధసంసేవితు = శివుని {ఇద్ధసనందాదిసిద్ధసంసేవితుడు - ఇద్ధ (ప్రసిద్ధులైన) సనంద (సనందుడు) ఆది (మొదలైన) సిద్ధ (సిద్ధులచే) సంసేవితుడు (చక్కగా సేవించబడుతున్నవాడు), శివుడు}; శాంతవిగ్రహుని = శివుని {శాంతవిగ్రహుని - శాంతమైన స్వరూపము కలవానిని, శివుని}; వాత్సల్యగుణునిఁ = శివుని {వాత్సల్యగుణుడు - వాత్యల్య(సంతానము యెడనుండు స్నేహభావము) పూరితమైన గుణములు కలవాడు, శివుని}; కమనీయలోకమంగళదాయకుని = శివుని {కమనీయలోకమంగళదాయకుడు - కమనీయ (మనోహరమైన) లోక (విశ్వజనీన) మంగళ (శుభములను) దాయకుడు (ఇచ్చువాడు), శివుడు}; శివు = శివుని; విశ్వబంధుని = శివుని {విశ్వబంధువు - లోకమునకు మంచి కోరువాడు, శివుడు}; జగద్వినుతయశుని = శివుని {జగద్వినుతయశుడు - విశ్వమున వినుత (ప్రసిద్ధమైన) యశస్సు కలవాడు, శివుడు}; గుహ్యకసాధ్యరక్షోయక్షనాథకుబేరసేవితుని = శివుని {గుహ్యక సాధ్య రక్షో యక్షనాథ కుబేర సేవితుడు - గుహ్యకసాధ్యరక్షోయక్షలకునాయకుడైన కుబేరునిచే సేవింపబడువాడు, శివుడు}; దుర్వారబలుని = శివుని {దుర్వారబలుడు - వారింపశక్యముకాని బలము కలవాడు, శివుడు}; ఉదితవిద్యాతపోయోగయుక్తుని = శివుని {ఉదితవిద్యాతపో యోగయుక్తుడు - ఉద్భవించిన విద్యలు తపస్సు యోగములుతో కూడినవాడు, శివుడు}; బాలచంద్రభూషణుని = శివుని {బాలచంద్రభూషణుడు - బాలచంద్రుడు (చంద్రవంక) భూషణముగ కలవాడు, శివుడు}; మునీంద్రనుతుని = శివుని {మునీంద్రనుతుడు - మునులలో శ్రేష్ఠులచే నుతింపబడువాడు, శివుడు}; తాపసాభీష్టకరున్ = శివుని {తాపసాభీష్టకరుడు - తాపసుల అభీష్టము (కోరికలు) కరుడు (తీర్చువాడు), శివుడు}; ; భస్మదండలింగఘనజటాజినధరుని = శివుని {భస్మదండలింగఘనజటాజినధరుడు - భస్మము (విభూతి) దండము లింగము ఘన (గొప్ప)జటలు అజిన(లేడిచర్మము) ధరించినవాడు, శివుడు}; భక్తప్రసన్ను = శివుని {భక్తప్రసన్నుడు - భక్తుల యెడ ప్రసన్నముగ యుండువాడు, శివుడు}; వితతసంధ్యాభ్రరుచివిడంబితవినూత్నరక్తవర్ణు = శివుని {వితతసంధ్యాభ్రరుచివిడంబితవినూత్నరక్తవర్ణుడు - వితత (విస్తారమైన) సంధ్యాకాల అభ్ర (మేఘము) ని పోలిన వినూత్న (ప్రశస్తమైన) రక్త(ఎఱ్ఱని) వర్ణుడు (రంగువాడు), శివుడు}; సనాతను = శివుని {సనాతనుడు - శాశ్వతుడు, పురాతనుడు, శివుడు, విష్ణువు}; బ్రహ్మమయుని = శివుని {బ్రహ్మమయుడు - బ్రహ్మ స్వరూపుడు, శివుని.}.

భావము:- ప్రసిద్ధులైన సనందుడు మొదలైన సిద్ధులచేత సేవింపబడేవాడు, శాంతమూర్తి, దయాగుణం కలవాడు, లోకాలకు శుభాలను కలిగించేవాడు, శివుడు,

విశ్వానికి బంధువైనవాడు, లోకాలు పొగడే కీర్తి కలవాడు, గుహ్యకులూ సాధ్యులూ రాక్షసులూ యక్షులకు రాజైన కుబేరుడూ మున్నగువారిచే సేవింపబడేవాడు, ఎదురులేని బలం కలవాడు, విద్యతో తపస్సుతో యోగంతో కూడినవాడు, నెలవంకను అలంకరించుకున్నవాడు, మునీంద్రులచేత స్తుతింపబడేవాడు, తాపసుల కోరికలను తీర్చేవాడు, విభూతినీ దండాన్నీ జడలనూ గజచర్మాన్నీ ధరించినవాడు, భక్తులను అనుగ్రహించేవాడు, సంధ్యాకాలంలోని మేఘాల కాంతిని పోలిన క్రొత్త ఎఱ్ఱని కాంతులతో వెలిగేవాడు, శాశ్వతుడు, బ్రహ్మస్వరూపుడు అయిన శివుణ్ణి చూశారు.

4-139-వ.

మఱియును.

టీక:- మఱియును = ఇంకను.

భావము:- ఇంకా...

4-140-సీ.

అంచిత వామపాదాంభోరుహము దక్షి-
    ణోరుతలంబున నొయ్య నునిచి
సవ్యజానువుమీఁద భవ్యబాహువు సాఁచి-
    వలపలి ముంజేత సలలితాక్ష
మాలిక ధరియించి మహనీయ తర్కము-
    ద్రాయుక్తుఁ డగుచుఁ జిత్తంబులోన
నవ్యయం బయిన బ్రహ్మానందకలిత స-
    మాధి నిష్ఠుఁడు వీతమత్సరుండు

4-140.1-తే.

యోగపట్టాభిరాముఁడై యుచిత వృత్తి
రోషసంగతిఁ బాసి కూర్చున్న జముని
యనువునను దర్భరచిత బ్రుస్యాసనమున
నున్న మునిముఖ్యు నంచిత యోగనిరతు.

టీక:- అంచిత = ఒప్పుతున్న; వామ = ఎడమ; పాద = పాదము అనెడి; అంభోరుహమున్ = పద్మమును {అంభోరుహము - అంభః (నీరు) యందు రుహము (పెరుగునది), పద్మము}; దక్షిణ = కుడి; ఊరు = తొడ; తలంబునన్ = ప్రదేశమునందు; ఒయ్యన = తీర్పుగ; ఉనిచి = ఉంచి; సవ్య = ఎడమ; జానువు = మోకాలి; మీద = పైన; భవ్య = శుభమైన; బాహువు = హస్తమును; సాచి = చాచి; వలపలి = కుడి; ముంజేత = మంజేతి యందు; సలలిత = అందమైన; అక్షమాలిక = జపమాల; ధరియించి = ధరించి; మహనీయ = గొప్ప; తర్కముద్రా = ధ్యానముద్రతో; యుక్తుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; చిత్తంబు = మనసు; లోనన్ = అందు; అవ్యయంబు = తరుగని; బ్రహ్మానంద = బ్రహ్మానందముతో; సంకలిత = కూడిన; సమాధి = సమాధి; నిష్ఠుడు = నిష్ఠకలవాడు; వీత = తొలగిన; మత్సరుండు = మాత్సర్యముకలవాడు;

; యోగ = యోగము; పట్టాభిరాముడు = అందుఒప్పుతున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉచిత = తగిన; వృత్తి = విధముగ; రోష = రోషముఎడల; సంగతిన్ = సంగమునుండి; పాసి = దూరమై; కూర్చున్న = కూర్చుని ఉన్న; జముని = యముని; అనువునను = వలె; దర్భ = దర్భలతో; రచిత = కూర్చిన; బ్రుసి = వ్రతాభ్యాసమునకైన; ఆసనమున = ఆసనము; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ముని = మునులలో; ముఖ్యు = ప్రముఖుని; అంచిత = పూజయనీయమైన; యోగ = యోగమునందు; నిరతున్ = నిష్ఠ కలవాని.

భావము:- ఆ మహేశ్వరుడు కుడితొడపై ఎడమకాలును మోపి, ఎడమ మోకాలిపై ఎడమచేతిని చాచి కూర్చున్నాడు. కుడి ముంజేతిలో జపమాలను ధరించాడు. మహనీయమైన ధ్యానముద్రను ధరించి బ్రహ్మానందంతో నిండిన మనస్సు కలవాడై సమాధి నిష్ఠలో ఉన్నాడు. అతడు మాత్సర్యం లేనివాడు. యోగపట్టంతో ఒప్పుతూ కోపం విడిచిపెట్టి కూర్చున్న యమునివలె దర్భాసనం మీద యోగనిమగ్నుడై ఉన్నాడు.

4-141-క.

అలఘుని నభవుని యోగీం

ద్రులు వినుచుండంగ నారదునితోఁ బ్రియ భా

షలు జరుపుచున్న రుద్రుని

సలలిత పన్నగ విభూషు సజ్జనపోషున్.

టీక:- అలఘుని = గొప్పవాని; అభవుని = శివుని; యోగ = యోగులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; వినుచున్ = వింటూ; ఉండగ = ఉండగా; నారదుని = నారదుని; తోన్ = తోటి; ప్రియ = ప్రియకరమైన; భాషలు = మాటలు; జరుపుతున్ = చేస్తూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; రుద్రునిన్ = శివుని; సలలిత = అందము కలిగిన; పన్నగ = నాగేంద్రునిచే; విభూషు = చక్కగా అలంకరితుని; సత్ = మంచి; జన = వారిని; పోషున్ = పోషించువానిని.

భావము:- ఆద్యుడు, అభవుడు, నాగభూషణుడు, సజ్జన పోషకుడు, యోగీంద్రులు వింటూ ఉండగా నారదునితో ఇష్టసంభాషణం చేస్తున్న ఆ శివుణ్ణి....

4-142-క.

కని లోకపాలురును ముని

జనులును సద్భక్తి నతని చరణంబులకున్

వినతు లయి, రప్పు డబ్జా

సనుఁ గని యయ్యభవుఁ డధిక సంభ్రమ మొప్పన్.

టీక:- కని = చూసి; లోకపాలురును = లోకపాలకులును; ముని = ముని; జనులును = జనములును; సత్ = మంచి; భక్తిన్ = భక్తితో; అతని = అతని; చరణంబుల = పాదముల; కున్ = కి; వినతులు = నమస్కరించినవారు; అయిరి = అయ్యారు; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; అబ్జాసనుని = బ్రహ్మదేవుని {అబ్జాసనుడు - అబ్జము (పద్మము) ఆసనముగా కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కని = చూసి; ఆ = ఆ; అభవుడు = శివుడు; అధిక = మిక్కిలి; సంభ్రమము = సంతోషము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు.

భావము:- లోకపాలకులూ, మునులూ సద్భక్తితో అతని పాదాలకు నమస్కరించారు. అప్పుడు బ్రహ్మను చూచి ఆ శివుడు సంభ్రమంతో...

4-143-క.

"అనఘ! మహాత్ముం డగు వా
మనుఁ డా కశ్యపునకొగి నమస్కారము చే
సినగతి నజునకు నభివం
దన మొగిఁ గావించె హరుఁడు దద్దయుఁ బ్రీతిన్.

టీక:- అనఘ = పుణ్యుడు; మహాత్ముండు = మహాత్ముడు; అగు = అయిన; వామనుడు = వామనుడు; ఆ = ఆ; కశ్యపున్ = కశ్యపుని; కున్ = కి; ఒగిన్ = చక్కగ; నమస్కారము = నమస్కారము; చేసిన = చేసిన; గతిన్ = విధముగ; అజున్ = బ్రహ్మదేవునికిన్; అభివందనము = నమస్కారము; ఒగిన్ = చక్కగ; కావించెన్ = చేసెను; హరుడు = శివుడు; దద్దయున్ = మిక్కిలి; ప్రీతిన్ = ప్రీతితో.

భావము:- పుణ్యాత్ముడవైన ఓ విదురా! మహాత్ముడైన వామనుడు కశ్యపునకు నమస్కరించినట్లుగా శివుడు బ్రహ్మకు ఎంతో ఇష్టంతో నమస్కారం చేసాడు.

4-144-తే.

అంత రుద్రానువర్తు లైనట్టి సిద్ధ
గణ మహర్షి జనంబులు గని పయోజ
గర్భునకు మ్రొక్కి; రంత నా కమలభవుఁడు
శర్వుఁ గని పల్కె మందహాసంబుతోడ.

టీక:- అంత = అంతట; రుద్ర = రుద్రుని; అనువర్తులు = అనుచరులు; ఐనట్టి = అయినట్టి; సిద్ధ = సిద్ధుల; గణ = సమూహము; మహర్షి = మహర్షులైన; జనంబులు = వారు; కని = చూసి; పయోజగర్భున్ = బ్రహ్మదేవుని {పయోజగర్భుడు - పయోజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కున్ = కి; మ్రొక్కిరి = నమస్కరించిరి; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; కమలభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు {కమలభవుడు - కమలము (పద్మము)న భవుడు

(పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; శర్వున్ = శివుని; కని = చూసి; పల్కె = పలికెను; మందహాసంబు = చిరునవ్వు; తోడన్ = తోటి.

భావము:- అప్పుడు శివుని అనుచరులైన సిద్ధగణాలు, మునులు బ్రహ్మను చూచి నమస్కరించారు. ఆ తరువాత బ్రహ్మ శివుణ్ణి చూచి చిరునవ్వుతో ఇలా అన్నాడు.

4-145-తే.

జగములకు నెల్ల యోనిబీజంబు లైన
శక్తి శివకారణుండవై జగతి నిర్వి
కార బ్రహ్మంబ వగు నిన్నుఁ గడఁగి విశ్వ
నాథుఁ గా నెఱిఁగెద నా మనమున నభవ!

టీక:- జగముల్ = లోకముల; కున్ = కి; ఎల్లన్ = అన్నిటికిని; యోని = గర్భము; బీజంబులు = విత్తనములు; ఐన = అయిన; శక్తి = శక్తితత్త్వము; శివ = శివతత్త్వములకు; కారణుండవు = ప్రాప్తిస్థానమునవు; ఐ = అయ్యి; జగతిన్ = లోకముల; నిర్వికారబ్రహ్మంబవు = నిర్వికారబ్రహ్మవు; అగు = అయ్యేడి; నిన్నున్ = నిన్ను; విశ్వనాథున్ = విశ్వనాథుని; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱిగెదన్ = తెలియుదును; నా = నా యొక్క; మనమునన్ = మనసులో.

భావము:- “ఓ పరమేశ్వరా! లోకాల కన్నింటికి ఉత్పత్తిస్థానం అయిన శక్తివి నీవే. జగత్తుల కన్నింటికీ బీజమైన శివుడు నీవే. నీవు నిర్వికార పరబ్రహ్మవు. నిన్ను విశ్వనాథునిగా నా మనస్సులో తెలుసుకున్నాను.

4-146-తే.

సమత నది గాక తావకాంశంబు లైన
శక్తి శివరూపములఁ గ్రీడ సలుపు దూర్ణ
నాభి గతి విశ్వ జనన వినాశ వృద్ధి
హేతుభూతుండ వగుచుందు వీశ! రుద్ర!

టీక:- సమతన్ = చక్కగా; అది = అంతే; కాక = కాకుండగ; తావక = నీ యొక్క; అంశంబులు = అంశలు; ఐన = అయిన; శక్తి = శక్తి; శివ = శివ; రూపములన్ = రూపములతో; క్రీడన్ = ఆటలాగ; సలుపు = చేసెడి; తూర్ణనాభి = సాలీడు; గతిన్ = వలె; విశ్వ = జగము యొక్క; జనన = సృష్టి; వినాశ = లయ; వృద్ధిన్ = పోషణలకు; హేతుభూతుండవు = కారణమాత్ర్ముడవు; అగుచున్ = అవుతూ; ఉందువు = ఉంటావు; ఈశ = శివుడ; రుద్ర = శివుడ.

భావము:- ఓ ఈశ్వరా! రుద్రా! నీవు నీ సమాంశాలైన శివ శక్తి స్వరూపాలతో క్రీడిస్తావు. సాలెపురుగు వలె విశ్వసృష్టికీ, వృద్ధికీ వినాశానికీ నీవే హేతువు అవుతుంటావు.

4-147-సీ.

అనఘ! లోకంబుల యందు వర్ణాశ్రమ-
సేతువు లనఁగఁ బ్రఖ్యాతి నొంది
బలసి మహాజన పరిగృహీతంబులై-
యఖిల ధర్మార్థదాయకము లైన
వేదంబులను మఱి వృద్ధి నొందించుట-
కొఱకునై నీవ దక్షుని నిమిత్త
మాత్రునిఁ జేసి యమ్మఖముఁ గావించితి-
వటుగాన శుభమూర్తివైన నీవు

4-147.1-తే.

గడఁగి జనముల మంగళకర్ము లయిన
వారి ముక్తి, నమంగళాచారు లయిన
వారి నరకంబు, నొందింతు భూరిమహిమ
భక్తజనపోష! రాజితఫణివిభూష!

టీక:- అనఘ = పుణ్యుడ; లోకంబుల = లోకములు; అందున్ = లో; వర్ణ = వర్ణ ధర్మములకు {వర్ణధర్మములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర అనెడి చతుర్వర్ణముల ధర్మములు}; ఆశ్రమ = ఆశ్రమ ధర్మములకు {ఆశ్రమధర్మములు - 1బ్రహ్మచర్య 2గార్హస్త్య 3వానప్రస్థ 4సన్యాస అనెడి చతురాశ్రమముల ధర్మములు}; సేతువులు = చెరువు కట్టలా కాపాడునవి; అనగన్ = అని; ప్రఖ్యాతిని = ప్రసిద్ధిని; ఒంది = పొంది; బలసి = వృద్ధిపొంది; మహా = గొప్ప; జన = వారిచే; పరిగృహీతంబులు = స్వీకరింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; అఖిల = సమస్తమైన; ధర్మ = ధర్మములు; అర్థ = సంపదలను; దాయకంబులు = ఇచ్చునవి; ఐన = అయిన; వేదంబులను = వేదములను; మఱి = ఇంకా; వృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని; ఒందించుట = పొందించుట; కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; నీవ = నీవే; దక్షుని = దక్షుని; నిమిత్తమాత్రునిన్ = కారణమగుట మాత్రమైన వానిగా; చేసి = నియమించి; ఆ = ఆ; ముఖమున్ = పేరుతో; కావించితివి = చేసితివి; అటుగాన = అందుచేత; శుభమూర్తివి = శుభమేస్వరూపము; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; కడగి = పూని;

; జనముల = జనులలో; మంగళ = శుభకరమైన; కర్ములు = పనులుచేసెడివారు; అయిన = అయినట్టి; వారిన్ = వారికి; ముక్తిన్ = ముక్తిని; అమంగళ = అశుభములను; ఆచారులకు = చేయువారు; అయిన = అయినట్టి; వారిన్ = వారికి; నరకంబున్ = నరకమును; ఒందింతు = పొందింతువు; భూరి = అత్యధికమైన; మహిమన్ = మహిమతో; భక్తజనపోష = శివ {భక్తజనపోషుడు - భక్తులయినవారిని కాపాడువాడ, శివుడు}; రాజితఫణివిభూష = శివ {రాజితఫణివిభూషణుడ - విరాజిల్లుతున్న నాగులతో చక్కగ అలంకరింపబడినవాడు, శివుడు.}.

భావము:- ఓ భక్తజన పోషణా! పన్నగ భూషణా! లోకాలలో వర్ణాశ్రమాచారాలను వేదాలు నిర్ణయిస్తాయి. గొప్పవారు వేదాలను గౌరవిస్తారు. వేదాలు సర్వ ధర్మార్థాలను ప్రసాదిస్తాయి. ఆ వేదాలను వృద్ధి చేయటం కోసం నీవు దక్షుణ్ణి నిమిత్తమాత్రునిగా చేసి ఆ యజ్ఞం చేయించావు. నీవు మంగళ స్వరూపుడవు. నీవు న్ మహిమచేత శుభకర్మలు చేసేవారికి ముక్తిని, అశుభకర్మలు చేసేవారికి నరకాన్ని కలిగిస్తావు.

4-148-వ.

అట్లగుటం దత్కర్మంబు లొకానొకనికి విపర్యాసంబు నొందుటకుఁ గారణం బెయ్యదియో? భవదీయ రోషంబు హేతువని తలంచితినేనిఁ ద్వదీయ పాదారవింద నిహిత చిత్తులై సమస్తభూతంబుల యందు నినుం గనుంగొనుచు భూతంబుల నాత్మయందు వేఱుగాఁ జూడక వర్తించు మహాత్ముల యందు నజ్ఞులైనవారి యందుఁబోలె రోషంబు దఱచు వొరయ దఁట; నీకుఁ గ్రోధంబు గలదే?"యని.

టీక:- అట్లు = ఆవిధముగ; అగుటన్ = అవుట; చేసి = వలన; తత్ = ఆ; కర్మంబులు = పనులు; ఒకానొకనికి = ఏవరో ఒకనికి; విపర్యాయంబు = వ్యత్యాసము; ఒందుట = కలుగుట; కున్ = కి; కారణంబున్ = హేతువు; ఎయ్యదియో = ఏదో; భవదీయ = నీ యొక్క; రోషంబు = కోపము; హేతువు = కారణము; అని = అని; తలంచితిన్ = అనుకొందము; ఏనిన్ = అంటే; త్వదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మములందు; నిహిత = లగ్నమైన; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; సమస్త = సమస్తమైన; భూతంబుల = భూతములు; అందున్ = లోను; నినున్ = నిన్నే; కనుంగొనుచున్ = దర్శిస్తూ; భూతంబులన్ = భూతములను; ఆత్మ = తమ; అందున్ = లో; వేఱు = వేరు; కాన్ = అగునట్లు; చూడక = చూడకుండగ; వర్తించు = ప్రవర్తించు; మహాత్ముల = గొప్పవారి; అదున్ = లో; అజ్ఞులు = జ్ఞానము లేనివారు; ఐన = అయిన; వారిన్ = వారి; అందున్ = లో; పోలెన్ = వలె; రోషంబున్ = కోపము; తఱచు = తరచుగా; ఒరయదట = కలుగదట; నీకున్ = నీకు; క్రోధంబున్ = కోపము; కలదే = ఉందా ఏమి; అని = అని.

భావము:- అయినప్పుడు ఒకరి విషయంలో ఆ కర్మలు తల్లక్రిందులుగా కావటానికి నీ కోపం కారణం అని అనుకుందామా? నీ పాదపద్మాలపై మనస్సు నిల్పి సమస్త ప్రాణులలోను నిన్ను చూస్తూ ఇతర ప్రాణులను తనకంటే వేరుగా ఉండకుండా మహాత్ములు ప్రవర్తిస్తారు. అటువంటి మహాత్ములకు మూర్ఖులకు కలిగినట్లు కోపం కలుగదు కదా! మహానుభావుడవైన నీకు కోపం ఎక్కడిది?

4-149-సీ.

"మఱి భేదబుద్ధిఁ గర్మప్రవర్తనముల-

మదయుతు లయి దుష్టహృదయు లగుచుఁ

బరవిభవాసహ్య భవ మనో వ్యాధులఁ-

దగిలి మర్మాత్మ భేదకము లయిన

బహు దురుక్తుల చేతఁ బరులఁ బీడించుచు-

నుండు మూఢులను దైవోపహతులఁ

గాఁ దలపోసి య క్కపటచిత్తులకు నీ-

వంటి సత్పురుషుఁ డేవలన నైన

4-149.1-తే.

హింసఁ గావింపకుండు సమిద్ధచరిత!

నీలలోహిత! మహితగుణాలవాల!

లోకపాలనకలిత! గంగాకలాప!

హర! జగన్నుతచారిత్ర! యదియుఁ గాక.

టీక:- మఱి = మరి; భేద = వైమనస్యమైన; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; కర్మ = కర్మలందు; ప్రవర్తనముల = నడచుటలలో; మద = మదముతో; యుతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; దుష్ట = దుర్మార్గపు; హృదయులు = హృదయములు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; పర = ఇతరుల; విభవ = వైభవములవలన; అసహ్య = సహించలేకపోవుటచే; భవ = కలిగిన; మనస్ = మానసిక; వ్యాధులన్ = వ్యాధులకు; తగిలి = తగుల్కొని; మర్మా = ప్రాణముల; ఆత్మ = మూలముల; భేదకములు = బద్దలుకొట్టునవి; అయిన = అయినట్టి; బహు = అనేకమైన; దురుక్తుల్ = చెడుమాటల; చేతన్ = తోటి; పరులన్ = ఇతరులను; పీడించుచున్ = బాధిస్తూ; ఉండు = ఉండెడి; మూఢులను = మూర్ఖులను; దైవోపహతులు = మాయోవిమోహితులు; కాన్ = అగనట్లు; తలపోసి = అనుకొని; ఆ = ఆ; కపట = మోసపూరిత; చిత్తులు = మనసులుకలవారి; కున్ = కి; నీ = నీ; వంటి = లాంటి; సత్ = మంచి; పురుషుడు = పురుషుడు; ఏవలనన్ = ఏవిధముగ; ఐన = అయిన;

; హింస = హింసించుట; కావింపకుండు = చేయకుండును; సమ = చక్కటి; ఇద్ధ = ప్రసిద్ధ; చరిత = వర్తనకలవాడ; నీలలోహిత = శివ {నీలలోహితుడు - నీలము ఎరుపు రంగులు కలసి ఉన్నవాడు, రుద్రుడు, పరమ శివుడు}; మహితగుణాలవాల = శివ {మహితగుణాలవాలుడు - మహిత (గొప్ప) గుణాల (గుణముల)అలవాల (పాదువంటివాడు), శివుడు}; లోకపాలనకలిత = శివ {లోకపాలనకలితుడు - లోకములను పాలించువాడు, శివుడు}; గంగాకలాప = శివ {గంగాకలాపుడు - గంగ (గంగదేవి)ని కలాపుడు (భూషణముగ కలవాడు), శివుడు}; హర = శివ {హరుడు - లయకారుడు, ప్రళయకాలమున సర్వమును హరించువాడు, శివుడు}; జగన్నుతచారిత్ర = శివ {జగన్నుతచారిత్రుడు - జగత్ (లోకములచే) నుత (కీర్తింపబడు) చారిత్రుడు (చరిత్ర కల వాడు), శివుడు}; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:- ఓ భవ్యచరితా! నీలలోహితా! పావన గుణ భరితా! లోక పరిపాలా! గంగాధరా! హరా! సకల లోక స్తుత చరిత్రా! మూర్ఖులు మదించి, దుష్టచిత్తులై భేదబుద్ధితో ప్రవర్తిస్తారు. పరుల సంపదను చూచి ఓర్వలేరు. మనోవ్యాధితో క్రుంగిపోతారు. మర్మస్థానాలను భేదించే పరుషవాక్కులతో ఇతరులను బాధిస్తారు. నీవు వారిని దైవానుగ్రహానికి దూరమైన వారినిగా భావిస్తావు. ఆ కపటాత్ములకు నీవంటి సత్పురుషుడు ఏ విధంగానూ హింస కావించడు.

4-150-సీ.

అమర సమస్త దేశము లందు నఖిల కా-
    లములందుఁ దలఁప దుర్లంఘ్య మహిముఁ
డగు పద్మనాభు మాయా మోహితాత్మకు-
    లై భేదదర్శను లైనవారి
వలనను ద్రోహంబు గలిగిన నైనను-
    నది దైవకృత మని యన్యదుఃఖ
ముల కోర్వలేక సత్పురుషుండు దయచేయు-
    గాని హింసింపఁడు గాన నీవు

4-150.1-తే.

నచ్యుతుని మాయమోహము నందకుంటఁ
జేసి సర్వజ్ఞుఁడవు; మాయచేత మోహి
తాత్ములై కర్మవర్తను లయినవారి
వలన ద్రోహంబుగలిగిన వలయుఁ బ్రోవ.

టీక:- అమరన్ = అమరునట్లు; సమస్త = సమస్తమైన; దేశములు = ప్రదేశములు; అందున్ = లోను; అఖిల = సమస్తమైన; కాలముల్ = కాలముల; అందున్ = లోను; తలంప = తలచిన; దుర్లంఘ్య = దాటరాని; మహిముడు = మహిమకలవాడు; అగు = అయిన; పద్మనాభు = విష్ణువు యొక్క {పద్మనాభుడు - పద్మము నాభి (బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు}; మాయా = మాయచేత; మోహిత = మోహింపబడిన; ఆత్మకులు = ఆత్మలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; భేద = వైమనస్యముతో; దర్శనులు = చూసెడివారు; ఐన = అయినట్టి; వారి = వారి; వలనను = మూలమున; ద్రోహంబున్ = ద్రోహము; కలిగిన = కలిగినది; ఐనను = అయినప్పటికి; అది = అది; దైవకృతము = దేవునిచేత చేయబడినది; అని = అని; అన్య = ఇతరుల; దుఃఖములు = దుఃఖములు; కున్ = కు; ఓర్వ = ఓర్వ; లేక = లేక; సత్పురుషుండు = మంచివాడు; దయచేయు = వెళ్ళిపోవును; కాని = కాని; హింసింపడు = బాధించడు; కాన = కావున; నీవున్ = నీవు కూడ; అచ్యుతుని = విష్ణుదేవుని {అచ్యుతుడు - చ్యుతము లేనివాడు, పతనము, నాశము లేనివాడు, స్థిరుడు, విష్ణువు, కృష్ణుడు};

; మాయ = మాయచేత; మోహమునన్ = మోహమును; అందకుంట = చెందకుండుట; చేసి = వలన; సర్వజ్ఞుడవు = సర్వముతెలిసినవాడవు; మాయ = మాయ; చేతన్ = చేత; మోహిత = మోహింపబడిన; ఆత్ములు = ఆత్మలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; కర్మ = కర్మలందు; వర్తనులు = తిరుగువారు; అయిన = అయిన; వారి = వారి; వలన = వలన; ద్రోహంబున్ = ద్రోహములు; కలిగినన్ = కలిగినప్పటికిని; వలయున్ = వలసినది; ప్రోవన్ = కాపాడగ.

భావము:- సమస్త దేశాలలోను, సర్వ కాలాలలోను ఉల్లంగించరాని మహిమ కల విష్ణువు యొక్క మాయకు చిక్కినవారు భేదదృష్టితో ప్రవర్తిస్తారు. వారు ద్రోహం చేసినట్లైతే సత్పురుషుడు అది దైవకృతంగా భావిస్తాడు. ఆ మహితాత్ముడు ఇతరుల

దుఃఖం చూచి ఓర్చుకోలేడు. వారిమీద జాలి పడతాడు. అంతేకాని వారిని హింసింపడు. నీవు విష్ణుమాయకు అతీతుడవు. అందుచేత నీవు సర్వజ్ఞుడవు. విష్ణుమాయకు వశులై కర్మలు ఆచరించేవారు అపరాధం చేసినట్లైతే నీవు క్షమించి వారిని కాపాడాలి.

4-151-వ.

అది గావున యజ్ఞభాగార్హుండ వయిన నీకు సవనభాగంబు సమర్పింపని కతన నీచేత విధ్వంస్తంబయి పరిసమాప్తి నొందని దక్షాధ్వరంబు మరల నుద్ధరించి దక్షునిఁ బునర్జీవితుం జేయుము; భగుని నేత్రంబులును, భృగుముని శ్మశ్రువులును, బూషుని దంతంబులును, గృపఁజేయుము; భగ్నాంగు లయిన దేవ ఋత్విఙ్నికాయంబులకు నారోగ్యంబు గావింపు; మీ మఖావశిష్టంబు యజ్ఞ పరిపూర్తి హేతుభూతం బయిన భవదీయభాగం బగుం గాక."

టీక:- అదిగావున = ఆకారణముచేత; యజ్ఞ = యజ్ఞములందలి హవ్యములలో; భాగ = భాగమునకు; అర్హుండవు = అర్హత కలవాడవు; అయిన = అయిన; నీకు = నీకు; సవన = యజ్ఞములందలి హవ్యములలో; భాగంబున్ = భాగమును; సమర్పింపని = ఇవ్వని; కతన = కారణమువలన; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; విధ్వస్తంబు = విధ్వంసము చేయబడిన; పరిసమాప్తి = పూర్తి; ఒందని = పొందని; దక్ష = దక్షుని; అధ్వరంబున్ = యజ్ఞమును; మరలన్ = మళ్ళీ; ఉద్ధరించి = ఉద్ధరించి; దక్షునిన్ = దక్షుని; పునర్జీవుతున్ = మరల జీవించువానిగ; చేయుము = చేయుము; భగుని = భగుని యొక్క; నేత్రంబులును = కన్నులు; భృగుముని = భృగుముని యొక్క; శ్మశ్రువులును = మీసములు; పూషుని = పూషుని; దంతంబులును = పండ్లు; కృపజేయుము = దయచేయుము; భగ్నాంగులు = విరిగిన అవయవములు కలవారు; అయిన = అయిన; దేవ = దేవతలు; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కులు; నికాయంబుల = సమూహముల; కున్ = కు; ఆరోగ్యంబున్ = ఆరోగ్యమును; కావింపుము = కలిగించుము; ఈ = ఈ; మఖ = యజ్ఞము యొక్క; అవశిష్టంబు = మిగిలిన భాగము; యజ్ఞ = యజ్ఞము; పరిపూర్తి = సంపూర్తికి; హేతు = కారణ; భూతంబున్ =

భూతము; అయిన = అయిన; భవదీయ = నీ యొక్క; భాగంబున్ = భాగము; అగుంగాక = అవుగాక.

భావము:- అందువల్ల యజ్ఞభాగానికి అర్హుడవైన నీకు యజ్ఞభాగాన్ని ఇవ్వకపోవడం వల్ల నీవు దక్షుని యజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేశావు. అది అసంపూర్ణంగా మధ్యలో ఆగిపోయింది. అటువంటి దక్షయజ్ఞాన్ని నీవు పునరుద్ధరించు. దక్షుని బ్రతికించు. భగునికి కన్నులను, భృగుమహర్షికి మీసాలను, పూషునికి దంతాలను అనుగ్రహించు. అవయవాలు తుత్తునియలైన దేవతలకు, ఋత్విక్కులకు ఆరోగ్యం ప్రసాదించు. మిగిలిన యజ్ఞకార్యం సమస్తం పూర్తి కావించి ఈ యాగాన్ని నీ భాగంగా స్వీకరించు."

4-152-చ.

అని చతురాననుండు వినయంబున వేఁడిన నిందుమౌళి స
య్యనఁ బరితుష్టిఁ బొంది దరహాసము మోమునఁ దొంగలింప ని
ట్లను "హరిమాయచేత ననయంబును బామరు లైనవారు చే
సిన యపరాధ దోషములు చిత్తములో గణియింప నెన్నఁడున్.

టీక:- అని = అని; చతురాననుండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతురాననుడు - చతుర్ముఖబ్రహ్మ, వ్యు. చత్వారి ఆననాని అస్య, బ.వ్రీ. నాలుగు ముఖములు కలవాడు,}; వినయంబునన్ = వినయముగ; వేడినన్ = వేడికొనగ; ఇందుమౌళి = శివుడు {ఇందుమౌళి - ఇందు (చంద్రుడు)ని మౌళి (సిగ)లో కలవాడు, శివుడు}; సయ్యన = గబుక్కున; పరితుష్టి = సంతుష్టి; పొంది = పొంది; దరహాసము = చిరునవ్వు; మోమున = ముఖమున; తొంగిలింపన్ = తొంగిచూడగ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = అనెను; హరి = విష్ణువు యొక్క; మాయ = మాయ; చేతన్ = వలన; అనయంబున్ = అవశ్యము; పామరులు = పామరులు; ఐన = అయిన; వారు = వారు; చేసిన = చేసిన; అపరాధ = తప్పులు; దోషములు = పాపములు; చిత్తము = మనసు; లోన్ = లో; గణియింపన్ = ఎంచను; ఎన్నడును = ఎప్పుడును.

భావము:- అని బ్రహ్మదేవుడు వినయంతో వేడుకొనగా శివుడు వెంటనే తృప్తిపడి చిరునవ్వుతో దయతో ఇలా అన్నాడు. ‘విష్ణుమాయకు వశులై పామరులు చేసిన దోషాలను నేను మనస్సులో ఎప్పుడూ లెక్కచేయను.

4-153-వ.

అట్లయ్యును.

టీక:- అట్లు = ఆవిధముగ; అయ్యును = అయినప్పటికిని.

భావము:- అయినా...

4-154-క.

బలియుర దండించుట దు
ర్బలజన రక్షణము ధర్మపద్ధతి యగుటం
గలుషాత్ముల నపరాధము
కొలఁదిని దండించుచుందుఁ గొనకొని యేనున్."

టీక:- బలియురన్ = బలవంతులను; దండించుట = దండించుట; దుర్బల = దుర్బలులు అయిన; జన = వారిని; రక్షణము = రక్షించుట; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; పద్ధతి = విధానము; అగుటన్ = అవుటచేత; కలుషాత్ములన్ = దుష్టులను; అపరాధము = తప్పుల; కొలదిని = ప్రకారము; దండించుచున్ = దండిస్తూ; ఉందున్ = ఉంటాను; కొనకొని = పూనుకొని; ఏనున్ = నేను.

భావము:- బలవంతులను శిక్షించడం, దుర్బలులను రక్షించడం ధర్మమార్గం కనుక నేను దుష్టులను వారు చేసిన దోషాలకు తగినట్లుగా శిక్షిస్తూ ఉంటాను.”

4-155-వ.

అని "దగ్ధశీర్షుం డయిన దక్షుం డజముఖుం డగు; భగుండు బర్హి స్సంబంధ భాగంబులు గలిగి మిత్రనామధేయ చక్షుస్సునం బొడగాంచు; పూషుండు పిష్టభుక్కగుచు యజమాన దంతంబులచే భక్షించు; దేవతలు యజ్ఞావశిష్టంబు నాకొసగుటంజేసి సర్వావయవ పూర్ణులై వర్తింతురు; ఖండితాంగులైన ఋత్విగాది జనంబు లశ్వనీదేవతల బాహువులచేతను బూషుని హస్తంబులచేతను లబ్ధబాహు హస్తులై జీవింతురు; భృగువు బస్తశ్మశ్రువులు గలిగి వర్తించు;"నని శివుండా నతిచ్చిన సమస్తభూతంబులును సంతుష్టాంతరంగంబులై “తండ్రీ లెస్సయ్యె” నని సాధువాదంబుల నభినందించిరి. నంతనా శంభుని యామంత్రణంబు వడసి సునాసీర ప్రముఖులగు దేవతలు ఋషులతోడం గూడి రా నజుండును రుద్రునిం బురస్కరించుకొని దక్షాధ్వర వాటంబుకుం జనియె; నంత.

టీక:- అని = అని; దగ్ధ = కాలిపోయిన; శీర్షుండు = తల కలవాడు; అయిన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు; అజ = గొఱ్ఱె; ముఖుండు = తల కలవాడు; అగు = అగును; భగుండు = భగుడు; బర్హి = దర్భలకి; సంబంధ = సంబంధించిన; భాగములు = భాగములు; కలిగి = పొంది; మిత్ర = మిత్ర అనెడి; నామధేయ = పేరుగల; చక్షుస్సునన్ = చక్షుస్సులో; పొడగాంచు = పొందును; పూషుండు = పూషుడు; పిష్టభుక్కు = పిండములను తినువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; యజమాన = యజమాని యొక్క; దంతంబులున్ = దంతములు; చేన్ = చేత; భక్షించు = తినును; దేవతలు = దేవతలు; యజ్ఞ = యజ్ఞము యొక్క; అవశిష్టంబు = మిగిలిన భాగము; నాకున్ = నాకు; ఒసగుటన్ = ఇచ్చుట; చేసి = వలన; సర్వ = సమస్తమైన; అవయవ = అవయవములు; పూర్ణులు = నిండుగ ఉన్నవారు; ఐ = అయ్యి; వర్తింతురు = నడచెదరు; ఖండితాంగులు = విరిగిన అవయవములు కలవారు; ఐన = అయిన; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కులు; ఆది = మొదలైన; జనంబులు = వారు; అశ్వనీదేవతల = అశ్వనీదేవతల; బాహువుల = చేతుల; చేతను = చేతను; పూషుని =

పూషుని; హస్తంబుల = అరిచేతుల; చేతను = చేతను; లబ్ధ = పొందిన; బాహుహస్తులు = బాహు హస్తములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; జీవింతురు = జీవించెదరు; భృగువు = భృగువు; బస్త = మేక; శ్మశ్రువులు = మీసములు; కలిగి = పొంది; వర్తించు = నడచును; అని = అని; శివుండు = శివుడు; ఆనతిచ్చిన = అనుగ్రహించగ; సమస్త = సమస్తమైన; భూతంబులును = జీవులును; సంతుష్టాంతరంగులు = సంతుష్టి చెందిన మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తండ్రీ = అయ్యా; లెస్స = సరిగ; అయ్యెన్ = అయినది; అని = అని; సాధువాదంబులన్ = మంచిది మంచిది అనెడి పలుకులతో; అభినందించిరి = అభినందించిరి; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; శంభుని = శివుని; ఆమంత్రణంబు = అనుమతి; పడసి = పొంది; సునాసీర = ఇంద్రుడు; ప్రముఖులు = మొదలగు ముఖ్యులు; అగు = అయిన; దేవతలు = దేవతలు; ఋషులన్ = ఋషులను; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; రాన్ = రాగా; అజుండును = బ్రహ్మదేవుడును; రుద్రునిన్ = శివుని; పురస్కరించుకొని = ముందిడుకొని; దక్ష = దక్షుని; అధ్వర = యజ్ఞముయొక్క; వాటంబు = వాటిక; కున్ = కి; చనియె = వెళ్ళెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:- అని చెప్పి "శిరస్సు దహింపబడిన దక్షుడు గొఱ్ఱెముఖం కలవాడు అవుతాడు. భగుడు దర్భలతో సంబంధించిన యజ్ఞభాగాన్ని పొంది మిత్రనామకమైన నేత్రాలతో చూస్తాడు. పూషుడు పిండములను యజమాని దంతాల ద్వారా భుజిస్తాడు. దేవతలు యజ్ఞశేషాన్ని నాకు సమర్పించడం వల్ల మునుపటి వలె అన్ని అవయవాలు కలిగి సంచరిస్తారు. అవయవాలు ఖండింపబడిన ఋత్విక్కులు మొదలైనవారు అశ్వినీ దేవతల బాహువుల చేతను, పూషుని హస్తాల చేతను తమ తమ బాహువులను, హస్తాలను పొంది బ్రతుకుతారు. భృగువు చింబోతు మీసాలు, గడ్డాము పొందుతాడు" అని శివుడు ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. అప్పుడు సమస్త ప్రాణులు సంతోషించి "తండ్రీ! బాగు బాగు" అని మెచ్చుకున్నారు. అప్పుడు ఆ శివుని దగ్గర సెలవు తీసుకొని ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలు ఋషులతో కూడి బయలుదేరారు. బ్రహ్మ శివుణ్ణిముందుంచుకొని దక్షయజ్ఞంజరిగినప్రదేశానికివెళ్ళాడు. అప్పుడు....

4-156-క.

శర్వుని యోగక్రమమున
సర్వావయవములుఁ గలిగి సన్ముని ఋత్వి
గ్గీర్వాణముఖ్యు లొప్పిరి
పూర్వతనుశ్రీల నార్యభూషణ! యంతన్.

టీక:- శర్వు = శివుని; నియోగ = నియమించిన; క్రమమున = ప్రకారము; సర్వ = సమస్తమైన; అవయవములున్ = అవయవములును; కలిగి = పొంది; సత్ = మంచి; ముని = మునులు; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కులు; గీర్వాణ = దేవతల; ముఖ్యులు = ప్రముఖులు; ఒప్పిరి = చక్కగ ఉండిరి; పూర్వ = పూర్వపు; తను = దేహ; శ్రీలన్ = సంపదలతో; ఆర్యభూషణా = విదురా, గొప్పవారిచే మన్నిపబడేవాడ; అంతన్ = అంతట.

భావము:- ఓ విదురా! గొప్పవారిచే మన్నిపబడేవాడ! శివుని ఆజ్ఞానుసారంగా మునులు, ఋత్విక్కులు, దేవతలు మొదలైన వారంతా తమ తమ పూర్వశరీరాలను పొంది చక్కగా ప్రకాశించారు. అప్పుడు...

4-157-క.

విను దక్షు నంత మేషము
ఖునిఁ జేసిన నిద్ర మేలుకొని లేచిన పో
ల్కిని నిలిచె దక్షుఁ, డభవుఁడు
కనుఁగొనుచుండంగ నాత్మఁ గౌతుక మొప్పన్.

టీక:- విను = వినుము; దక్షున్ = దక్షుని; అంత = అప్పుడు; మేష = గొఱ్ఱె; ముఖునిన్ = తల కలవానిగ; చేసినన్ = చేయగా; నిద్రన్ = నిద్రనుండి; మేలుకొని = మేల్కొని; లేచిన = లేచిన; పోల్కిని = విధముగ; నిలిచెన్ = నిలబడెను; దక్షుడు = దక్షుడు; అభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు; కనుగొనుచుండగన్ = చూస్తుండగా; ఆత్మన్ = మనసున; కౌతుకము = కుతూహలము; ఒప్పన్ = ఒప్పగ.

భావము:- విదురా! విను. శివుడు దక్షుని గొఱ్ఱెతల కలవానిగా చేసి చూస్తుండగా అతడు నిద్రనుండి మేలుకొన్న విధంగా సంతోషంగా లేచాడు.

4-158-వ.

ఇట్లు లేచి నిలిచి ముందఱ నున్న శివునిం గనుంగొనిన మాత్రన శరత్కాలంబున నకల్మషంబైన సరస్సునుంబోలెఁ బూర్వ రుద్రవిద్వేష జనితంబు లైన కల్మషంబులం బాసి నిర్మలుండై యభవుని నుతియింపం దొడంగి మృతిఁ బొందిన సతీ తనయం దలంచి యనురా గోత్కంఠ బాష్పపూరిత లోచనుండును, గద్గదకంఠుండును నై పలుకం జాలక యెట్టకేలకు దుఃఖంబు సంస్తంభించుకొని ప్రేమాతిరేక విహ్వలుం డగుచు సర్వేశ్వరుం డగు హరున కిట్లనియె.

టీక:- ఇట్లు = ఈ విధముగ; లేచి = లేచి; నిలిచి = నిలబడి; ముందఱ = ఎదుట; ఉన్న = ఉన్నట్టి; శివునిన్ = శివుని; కనుగొనిన = చూసి; మాత్రన = మాత్రముచేతనే; శరత్కాలంబునన్ = శరత్కాలమునందు; అకల్మషంబున్ = నిర్మలము; ఐన = అయిన; సరస్సునున్ = సరోవరము; పోలెన్ = వలె; పూర్వ = పాతకాలపు; రుద్ర = శివ; విద్వేష = ద్వేషించుటచేత; జనితంబులు = పుట్టినవి; ఐన = అయిన; కల్మషంబులన్ = దోషములను; పాసి = తొలగి; నిర్మలుండు = అమలినుడు; ఐ = అయ్యి; అభవుని = శివుని; నుతియింపన్ = స్తోత్రముచేయ; తొడగి = మొదలు పెట్టి; మృతి = మరణము; పొందిన = పొందిన; సతీ = సతి అనెడి; తనయన్ = పుత్రికను; తలంచి = తలచుకొని; అనురాగ = ప్రేమ; ఉత్కంఠలన్ = వేగిరిపాటులవలన; బాష్ప = కన్నీటితో; పూరిత = నిండిన; లోచనుండును = కన్నులు కలవాడును; గద్గద = గద్గదమైన; కంఠుండును = కంఠము కలవాడును; ఐ = అయ్యి; పలుకన్ = పలుక; చాలక = లేక; ఎట్టకేలకు = ఆఖరికి; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; సంస్తంభించుకొని = చక్కగ ఆపుకొని; ప్రేమా = ప్రేమ; అతిరేక = అతిశయముచే; విహ్వలుడు = విహ్వలుడు; అగచున్ = అవుతూ; సర్వేశ్వరుండు = సమస్తమునకు ప్రభువు; అగు = అయిన; హరున్ = శివుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:- అలా లేచి నిలిచిన దక్షుడు శివుని చూచినంత మాత్రాన శరత్కాలంలో బురద లేని సరస్సు వలె పూర్వం రుద్రుని ద్వేషించడం వలన కలిగిన దోషాలను పోగొట్టుకొని నిర్మలుడై ఆ శివుణ్ణి స్తుతించాలకున్నాడు. కాని మరణించిన తన కూతురును తలచుకొని ప్రేమతో, తహతహపాటుతో కన్నులలో నీరు నిండగా, డగ్గుత్తిక పడిన కంఠంతో మాట్లాడలేక, ఎట్టకేలకు దుఃఖాన్ని దిగమ్రింగుకొని ప్రేమాతిరేకంతో ఒడలు మరచి ఆ శివునితో ఇలా అన్నాడు.

4-159-క.

"విను; నీ కపరాధుఁడ నగు

నను దండించు టది దండనము గాదు మది

న్నను రక్షించుటగా మన

మునఁ దలఁతును దేవ! యభవ! పురహర! రుద్రా!

టీక:- విను = వినుము; నీకున్ = నీ ఎడల; అపరాధుడను = అపరాధము చేసినవాడను; అగు = అయిన; నను = నన్ను; దండించుట = శిక్షించుట; అది = అది; దండనము = దండనము; కాదు = కాదు; మదిన్ = అది; నను = నన్ను; రక్షించుట = రక్షించుట; కాన్ = అగునట్లు; మనమునన్ = మనసులో; తలంతును = తలుస్తాను; దేవ = దేవుడ {దేవ - దివికి సంబంధించిన వాడు, స్వయం ప్రకాశకుడు, స్వతంత్రుడు, భగవంతుడు, దేవుడు, విష్ణువు, శివుడు}; అభవ = శివుడ {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}; పురహర = శివుడ {పురహరుడు - త్రిపురములను కూల్చినవాడు, శివుడు}; రుద్రా = శివుడ {రుద్రుడు - రౌద్ర రూపము కల వాడు, వ్యుత్పత్తి. రుద్ సంసార దుఃఖం ద్రావయతి నాశయతీతి రుద్రః. సంసారదుఃఖమును నశింపజేయువాడు, శివుడు}.

భావము:- "దేవా! అభవా! పురాంతకా! రుద్రా! విను. నీకు అపరాధం చేసిన నన్ను నీవు శిక్షించడం నాకు అది శిక్ష కాదు. అది నన్ను రక్షించడంగానే భావిస్తాను.

4-160-సీ.

అనఘాత్మ! తగ నీవు నబ్జనాభుండును-
  బరికింపఁ బ్రాహ్మణాభాసు లయిన
వారల యెడల నెవ్వలన నుపేక్షింప-
  రఁట! దృఢవ్రతచర్యు లైనవారి
యెడ నీకుపేక్ష యెక్కడిది? సర్గాదిని-
  నామ్నాయ సంప్రదాయప్రవర్త
నము నెఱింగించుట కమర విద్యాతపో-
  వ్రత పరాయణులైన బ్రాహ్మణులను

4-160.1-తే.

వరుసఁ బుట్టించితివి; కాన వారి నెపుడుఁ
గేల దండంబుఁ బూని గోపాలకుండు
బలసి గోవుల రక్షించు పగిది నీవు
నరసి రక్షించుచుందు గదయ్య రుద్ర!

టీక:- అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మ; తగన్ = తగ; నీవున్ = నీవును; అబ్జనాభుండును = విష్ణువు {అబ్జనాభుడు - అబ్జము (పద్మము) నాబిన కలవాడు, విష్ణువు}; పరికింప = సరిగచూసిన; బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మణులలో; అభాసులు = బ్రష్టులు; అయిన = అయిన; వారల = వారి; ఎడ = అందు; ఎవ్వలనను = ఏవిధముగ; ఉపేక్షింపరట = నిర్లక్ష్యముచేయరట; దృఢ = గట్టి; వ్రతచర్యులు = విధముగ చరించువారు; ఐన = అయిన; వారి = వారి; ఎడ = అందు; నీకున్ = నీకు; ఉపేక్ష = అశ్రద్ధ; ఎక్కడిది = ఎక్కడిది; సర్గ = సృష్టి; ఆదిని = మొదటిలో; ఆమ్నాయ = వేదముల; సంప్రదాయమున్ = సంప్రదాయమును; ప్రవర్తనమున్ = విధానమును; ఎఱింగించుట = తెలుపుట; కున్ = కు; అమర = దేవతలను; విద్యా = విద్య; తపస్ = తపస్సు; వ్రత = వ్రతములందు; పరాయణులు = నిష్ఠకలవారు; ఐన = అయిన; బ్రాహ్మణులను = బ్రహ్మణులను; ; వరుసన్ = వరుసగా; పుట్టించితివి = పుట్టించితివి; కాన = కావున; వారినిన్ = వారిని; ఎపుడున్ = ఎప్పుడును; కేలన్ = చేతితో;

దండంబున్ = కఱ్ఱ; పూని = ధరించి; గోపాలకుండు = గోవులుకాచెడివాడు; బలిసి = అతిశయించి; గోవులన్ = ఆవులను; రక్షించు = కాపాడు; పగిది = విధముగ; నీవున్ = నీవును; అరసి = చక్కగచూసి; రక్షించుచుందు = కాపాడుతుంటావు; కదు = కదా; అయ్య = తండ్రి; రుద్రా = శివ.

భావము:- పుణ్యాత్మా! నీవు, విష్ణువు కపట బ్రాహ్మణులను క్షమింపరు. దృఢమైన వ్రతం కల బ్రాహ్మణులను నిర్లక్ష్యం చేయరు. సృష్టి ఆరంభంలో వేదసంప్రదాయాలను ప్రవర్తింపజేయడానికి నీవు బ్రాహ్మణులను సృజించావు. విద్య, తపస్సు, వ్రతం బ్రాహ్మణుల ధర్మాలు. కాబట్టి కఱ్ఱ చేత పట్టుకొని గోపాలుడు గోవులను కాపాడే విధంగా నీవు బ్రాహ్మణులను నిత్యం శ్రద్ధగా కాపాడుతూ ఉంటావు.

4-161-సీ.

తలపోయ నవిదిత తత్త్వవిజ్ఞానుండ-
    నైన నాచేత సభాంతరమున
నతి దురుక్త్యంబక క్షతుఁడ వయ్యును మత్కృ-
    తాపరాధము హృదయంబు నందుఁ
దలఁపక సుజన నిందాదోషమున నధో-
    గతిఁ బొందుచున్న దుష్కర్ము నన్నుఁ
గరుణఁ గాచిన నీకుఁ గడఁగి ప్రత్యుపకార-
    మెఱిఁగి కావింప నే నెంతవాఁడ?

4-161.1-తే.

నుతచరిత్ర! భవత్పరానుగ్రహాను
రూప కార్యంబుచేత నిరూఢమైన
తుష్టి నీ చిత్తమందు నొందుదువు గాక;
క్షుద్రసంహార! కరుణాసముద్ర! రుద్ర!"

టీక:- తలపోయన్ = ఆలోచించినచో; అవిదిత = తెలియని; తత్త్వవిజ్ఞానుండను = తత్త్వవిజ్ఞానము కలవాడను; ఐన = అయిన; నా = నా; చేతన్ = చేత; సభా = సభ; అంతరమున = లోన; అతి = మిక్కిలి; దుర్యుక్త = దుష్టవాక్యములు అనెడి; అంబక = బాణములవలన; క్షతుండవు = గాయపడినవాడవు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; మత్ = నాచేత; కృత = చేయబడిన; అపరాధమున్ = తప్పును; హృదయంబున్ = మనసు; అందున్ = లోన; తలపక = తలచక; సు = మంచి; జన = వారిని; నిందా = నిందించిన; దోషమున = పాపమువలన; అధోగతి = దిగజారుటను; పొందుచున్న = పొందుతున్న; దుష్కర్మున్ = పాపిని; నన్నున్ = నన్ను; కరుణన్ = దయతో; కాచిన = కాపాడిన; నీకున్ = నీకు; కడగి = పూని; ప్రత్యుపకారము = ప్రత్యుపకారము; ఎఱిగి = తెలిసి; కావింపన్ = చేయుటకు; నేను = నేను; ఎంతవాడ = ఎంతవాడను;

; నుతచరిత్ర = స్తుతింపబడిన వర్తన కలవాడ; భవత్ = నీ యొక్క; పర = ఇతరులను; అనుగ్రహ = అనుగ్రహిచుంట; అను = అనెడి; రూపంబు = రూపముకల; కార్యంబు = పనుల; చేతన్ = చేత; నిరూఢమైన = ప్రసిద్ధమైన; తుష్టిన్ = సంతుష్టిని; నీ = నీ యొక్క; చిత్తము = మనసు; అందున్ = లో; అందుదువుగాక = పొందుదువుగాక; క్షుద్రసంహార = శివ {క్షుద్రసంహారుడు - క్షుద్రులను సంహరించువాడు, శివుడు}; కరుణాసముద్ర = శివ {కరుణాసముద్రుడు - సముద్రము అంత దయ కలవాడ, శివుడు}; రుద్రా = శివ.

భావము:- క్షుద్రులను సంహరించే రుద్రా! దయా సముద్రా! నేను తత్త్వజ్ఞానం తెలియని మూర్ఖుడను. మహాసభలో నేను పలికిన చెడ్డ పలుకులు అనే ములుకులచేత నీవు గాయపడ్డావు. అయినా నేను చేసిన నేరాన్ని నీవు మనస్సులో పెట్టుకోలేదు. మహానుభావుణ్ణి నిందించిన పాపంచేత అధోగతికి పోవలసిన పాపాత్ముణ్ణి నన్ను దయతో కాపాడావు. నీకు తిరిగి ఉపకారం చేయటానికి నే నెంతవాణ్ణి? ఓ సచ్చరిత్రా! త్రినేత్రా! ఇతరులను అనుగ్రహించే కార్యాల మూలంగా కలిగే ఆనందాన్ని నీవు పొందుదువు గాక!”

4-162-వ.

అని యిట్లు రుద్రక్షమాపణంబు గావించి పద్మసంభవుచేత ననుజ్ఞాతుండై దక్షుం డుపాధ్యాయ ఋత్విగ్గణ సమేతుం డగుచుఁ గ్రతుకర్మంబు నిర్వర్తించు సమయంబున, బ్రాహ్మణజనంబులు యజ్ఞంబులు నిర్విఘ్నంబులై సాగుటకుఁ బ్రమథాది వీర సంసర్గ కృత దోష నివృత్త్యర్థంబుగా విష్ణుదేవతాకంబును ద్రికపాలపురోడాశ ద్రవ్యకంబును నైన కర్మంబుఁ గావింప నధ్వర్యుకృత్య ప్రవిష్టుం డగు భృగువు తోడం గూడి నిర్మలాంతఃకరణుం డగుచు దక్షుఁడు ద్రవ్యత్యాగంబుఁ గావింపఁ బ్రసన్నుండై సర్వేశ్వరుండు.

టీక:- అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; రుద్ర = రుద్రునికి; క్షమాపణ = క్షమాపణకోరుట; కావించి = చేసి; పద్మసంభవు = బ్రహ్మదేవుని; చేతన్ = చేత; అనుజ్ఞాతుండు = అనుజ్ఞ పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి; దక్షుండు = దక్షుడు; ఉపాధ్యాయ = గురువులు; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; గణ = సమూహముతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; క్రతు = యజ్ఞ; కర్మంబున్ = కర్మలను; నిర్వర్తించు = చేసెడి; సమయంబున = సమయములో; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణ; జనంబులు = జనులు; యజ్ఞంబులు = యజ్ఞములు; నిర్విఘ్నంబులు = ఆటంకములులేనివి; ఐ = అయ్యి; సాగుట = జరుగుట; కున్ = కు; ప్రమథ = ప్రమథగణములు; ఆది = మొదలైన; వీర = వీరత్వముగల; సంసర్గ = గుంపులు; కృత = చేసిన; దోష = దోషముల; నివృత్తి = పోగొట్టుట; అర్థంబుగా = కోసము; విష్ణు = విష్ణువు; దేవతాకంబును = దేవతగా కలది; త్రికపాల = మూడు గిన్నెల; పురోడాశ = యజ్ఞార్థమైన అపూపములకైన {పురోడాశము - యాగార్థమైన అపూపము (పిండితో చేసిన పిడచలు లేదా ముద్దలు)}; ద్రవ్యకంబును = పదార్థముతో కూడినది; ఐన = అయిన; కర్మంబున్ = యజ్ఞకర్మమును; కావింపన్ = చేయుటకు; అధ్వర్యు = అధ్వర్యుడు అనెడి {అధ్వర్యుడు - అధ్వర్యుడు, ఉద్గాత, బ్రహ్మ, హోత. అను నాలుగు విధముల ఋత్విజులు యందు ఒకడు (ఆంధ్రవాచస్పతం), యజ్ఞమునందు అధర్వణవేదతంత్రము నడపు ఋత్విక్కు (ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరం)}; కృత్య = చేయుట; ప్రవిష్టుండు = ప్రవేశము కలవాడు; అగు = అయిన; భృగువు = భృగువు; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; నిర్మల = పరిశుద్ధమైన; అంతఃకరణుండు = అంతఃకరణము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దక్షుడు

= దక్షుడు; ద్రవ్య = ద్రవ్యములను; త్యాగంబున్ = త్యజించుట; కావింపన్ = చేయగా; ప్రసన్నుండు = ప్రసన్నుడు; ఐ = అయ్యి; సర్వేశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి {సర్వేశ్వరుడు - సమస్తమునకు అధిపతి, భగవంతుడు, విష్ణువు, కృష్ణుడు}.

భావము:- అని ఈ విధంగా దక్షుడు క్షమింపుమని రుద్రుణ్ణి వేడుకున్నాడు. తరువాత బ్రహ్మదేవుడు ఆజ్ఞాపించగా ఉపాధ్యాయులతోను, ఋత్విక్కులతోను కూడి యజ్ఞం చేయడం ప్రారంభించాడు. అప్పుడు బ్రాహ్మణులు యజ్ఞం నిర్విఘ్నంగా కొనసాగడానికి, ప్రమథ వీరుల సంబంధంవల్ల కలిగిన దోషం నివారించడానికి విష్ణుమూర్తి దేవతగా కలిగినదీ, పురోడాశ ద్రవ్యం కలిగినదీ అయిన కర్మను నిర్వర్తించారు. అధ్వర్యుకార్యాన్ని స్వీకరించిన భృగువుతో కూడి నిర్మలమైన మనస్సు కలవాడై దక్షుడు ద్రవ్యత్యాగం చేసాడు. అప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుడు అనుగ్రహించి (సాక్షాత్కరించాడు).

4-163-సీ.

మానిత శ్యామాయమాన శరీర దీ-
    ధితులు నల్దిక్కుల దీటుకొనఁగఁ
గాంచన మేఖలా కాంతులతోఁడఁ గౌ-
    శేయ చేలద్యుతుల్ చెలిమి చేయ
లక్ష్మీసమాయుక్త లలిత వక్షంబున-
    వైజయంతీ ప్రభల్ వన్నెచూప
హాటకరత్న కిరీట కోటిప్రభల్-
    బాలార్క రుచులతో మేలమాడ

4-163.1-తే.

లలితనీలాభ్రరుచిఁ గుంతలములు దనరఁ
బ్రవిమలాత్మీయ దేహజప్రభ సరోజ
భవ భవామర ముఖ్యుల ప్రభలు మాప
నఖిలలోకైక గురుఁడు నారాయణుండు.

టీక:- మానిత = మన్నింపదగు; శ్యామాయమాన = నల్లనిదైన; శరీర = దేహ; దీధితులు = కాంతులు; నల్దిక్కులన్ = నాలుగు (4) దిక్కులను {నాలుగుదిక్కులు - 1తూర్పు 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తర దిక్కులు}; దీటుకొనగ = పరచుకొనగ; కాంచన = బంగారపు; మేఖలా = మొలనూలు యొక్క; కాంతుల = ప్రకాశముల; తోడన్ = తోటి; కౌశేయచేల = పట్టుబట్ట; ద్యుతుల్ = మెరుపులు; చెలిమి = స్నేహము; చేయన్ = చేస్తుండగ; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవితో; సమాయుక్త = కూడిఉన్న; లలిత = అందమైన; వక్షంబున = వక్షస్థలమున; వైజయంతీ = వైజయంతిమాల; ప్రభల్ = కాంతులు; వన్నెచూప = ప్రకాశిస్తుండగ; హాటక = బంగారపు; రత్న = రత్నములు తాపిన; కిరీట = కిరీటము యొక్క; కోటి = అతిశయిస్తున్న; ప్రభల్ = కాంతులు; బాల = ఉదయిస్తున్న; అర్క = సూర్యుని; రుచుల = కాంతుల; తోన్ = తో; మేలమాడ = పరిహాసమాడ;

; లలిత = అందమైన; నీల = నల్లని; అభ్ర = మేఘముల; రుచిన్ = కాంతులతో; కుంతలములు = ముంగురులు; తనరన్ = అతిశయించ; ప్రవిమల = మిక్కిలినిర్మలమైన; ఆత్మీయ = స్వంత; దేహజ = శరీరమునుండి జనించు; ప్రభ = కాంతి; సరోజభవ = బ్రహ్మదేవుడు {సరోజభవుడు - సరోజ (పద్మమున) భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; భవా = శివుడు మొదలగు; అమర = దేవ; ముఖ్యుల = ప్రముఖుల; ప్రభలు = కాంతులు; మాపన్ = తగ్గింపజేయగ; అఖిలలోకైకగురుడు = విష్ణువు {అఖిలలోకైకగురుడు - సమస్తమైన లోకములకు ఒకేఒకడు యైన (అనితరమైన) పెద్ద, హరి}; నారయణుండు = విష్ణువు {నారాయణుడు - 1.నారములందు వసించు వాడు, శ్లో. ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తాః ఆపోవై నరసూనవః, అయనంతస్యతా ప్రోక్తాః స్తేన నారాయణ స్మృత్యః. (విష్ణుపురాణము), 2. నారాయణశబ్ద వాచ్యుడు, వ్యు. నారం విజ్ఞానం తదయనమాశ్రయో యస్యసః నారాయణః, రిష్యతే క్షీయత యితరః రిజ్‌క్షయే ధాతుః సనభవతీతి నరః అవినాశ్యాత్మః, నరసమూహమున నివాసముగలవాడు, విష్ణువు,}.

భావము:- నల్లని మేని కాంతులు నాలుగు దిక్కుల్లో వ్యాపిస్తుండగా, బంగారు మొలత్రాడు కాంతులతో పట్టుబట్టల కాంతులు కలిసిపోగా, లక్ష్మికి కాపురమైన వక్షఃస్థలంపై వైజయంతీమాల కాంతులను ప్రసరిస్తుండగా, రత్నాలు పొదిగిన బంగారు కిరీటం కాంతులు బాలసూర్యుని వెలుగులతో అతిశయించగా, శిరోజాలు నీలమేఘ కాంతులతో ఒప్పుతుండగా, తన దేహంనుండి వెలువడే దివ్యకాంతులు బ్రహ్మ, శివుడు మొదలైన దేవతాశ్రేష్ఠుల దేహకాంతులను క్రిందుపరుస్తూ సమస్త లోకాలకు గురువైన నారాయణుడు (సాక్షాత్కరించాడు).

4-164-చ.

సలలిత శంఖ చక్ర జలజాత గదా శర చాప ఖడ్గ ని
ర్మల రుచులున్ సువర్ణ రుచిమన్మణి కంకణ ముద్రికా ప్రభా
వళులును దేజరిల్లు భుజవర్గ మనర్గళ కాంతియుక్తమై
విలసిత కర్ణికార పృథివీరుహముం బురుడింపఁ బిట్టుగన్.

టీక:- సలలిత = అందమైన; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; జలజాత = పద్మము; గదా = గద; శర = విల్లు; చాప = బాణము; ఖడ్గ = ఖడ్గముల యొక్క; నిర్మల = నిర్మలమైన; రుచులున్ = కాంతులు; సువర్ణ = బంగారు; రుచిమత్ = ప్రకాశవంతమైన; మణి = రత్నములు తాపిన; కంకణ = చేతికి ధరించు కంకణములు; ముద్రికా = ఉంగరముల; ప్రభా = కాంతుల; ఆవళులును = పుంజములు; తేజరిల్లు = విలసిల్లు; భుజ = భుజముల; వర్గము = సమూహము; అనర్గళ = సాటిలేని; కాంతి = కాంతులతో; యుక్తము = కూడినది; ఐ = అయ్యి; విలసిత = అందమగు, పుష్పించిన; కర్ణికార = కొండగోగు; పృథివీరుహమున్ = చెట్టును; పురుడింపన్ = పోలియుండెను; బిట్టుగన్ = అధికముగ.

భావము:- అందమైన శంఖం, చక్రం, పద్మం, గద, విల్లమ్ములు, ఖడ్గం మొదలైనవాటి నిర్మల కాంతులతోను, మణులు పొదిగిన బంగారు కంకణం, ఉంగరాల కాంతులతోను ప్రకాశించే భుజసమూహంతో తన శరీరం పూచిన కొండగోగుచెట్టు వలె అలరారుతుండగా (విష్ణువు సాక్షాత్కరించాడు).

4-165-క.

సరసోదార సమంచిత
దరహాస విలోకనములఁ దగ లోకములం
బరితోషము నొందించుచుఁ
బరమోత్సవ మొప్ప విశ్వబంధుం డగుచున్.

టీక:- సరస = సరసమైన; ఉదార = ఔదార్యముతో; సమంచిత = చక్కగకూడిన; దరహాస = చిరునవ్వుల; విలోకనములన్ = చూపులు; తగన్ = తగి; లోకములన్ = లోకములను; పరితోషమున్ = సంతోషమును; ఒందించుచున్ = కలిగిస్తూ; పరమ = అత్యధికమైన;

ఉత్సవము = వైభవము; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండగ; విశ్వబంధుండు = విశ్వమునకు బంధువు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:- సరసమైన ఔదార్యంతో కూడిన చిరునవ్వుతో, చూపులతో లోకాలకు సంతోషాన్ని కలిగిస్తూ కన్నుల పండుగగా లోకబంధువౌతూ (విష్ణువు సాక్షాత్కరించాడు).

4-166-చ.

మఱియును రాజహంస రుచిమద్భ్రమణీకృత తాలవృంత చా
మరములు వీవఁగా దివిజమానిను లచ్ఛసుధామరీచి వి
స్ఫురణ సితాతపత్ర రుచిపుంజము దిక్కులఁ బిక్కటిల్లఁగాఁ
గరివరదుండు వచ్చె సుభగస్తుతి వర్ణ సుపర్ణయానుఁడై.

టీక:- మఱియును = ఇంకనూ; రాజహంస = రాజహంస వలె; రుచిమత్ = మెరుస్తూ; భ్రమణీకృత = తిరుగుతున్న; తాలవృంత = తాటియాకు; చామరములు = విసనకఱ్ఱలు; వీవగా = వీస్తుండగ; దివిజ = దేవతా; మానినులు = స్త్రీలు; అచ్ఛ = స్వచ్ఛమైన; సుధా = చంద్రుని; మరీచి = వెన్నెలలా; విస్ఫురణన్ = మెరుస్తున్న; సిత = తెల్లని; అతపత్ర = గొడుగు; రుచి = కాంతుల; పుంజము = సమూహము; దిక్కులన్ = దిక్కులమ్మట; పిక్కటిల్లగ = నిండగ; కరివరదుండు = విష్ణుమూర్తి {కరివరదుడు - కరి (గజేంద్రుని)కి వరదుడు (వరము ప్రసాదించినవాడు), హరి}; వచ్చెన్ = వచ్చెను; సుభగ = సౌభాగ్యకరమైన; స్తుతి = స్తుతుల, చక్కటి; వర్ణ = వర్ణింపబడు, రంగుకల; సుపర్ణ = గరుత్మంతునిపై {సుపర్ణుడు - సు (మంచి) పర్ణుడు (రెక్కలుకలవాడు) గరుత్మంతుడు}; యానుడు = విహరించువాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:- ఇంకా దేవతాస్త్రీలు రాజహంసలవలె తెల్లనైన విసనకఱ్ఱలతో, వింజామరలతో వీస్తూ ఉండగా, పున్నమనాటి చంద్రబింబం వంటి తెల్లని గొడుగు కాంతులు దిక్కులందు వ్యాపించగా కరివరదుడైన హరి గరుడవాహన మెక్కి అక్కడికి వచ్చాడు.

దక్షాదుల శ్రీహరి స్తవంబు

4-167-చ.

ఘనరుచి నట్లు వచ్చిన వికారవిదూరు ముకుందుఁ జూచి బో
రన నరవిందనందన పురందర చంద్రకళాధ రామృతా
శనముఖు లర్థి లేచి యతి సంభ్రమ మొప్ప నమో నమో దయా
వననిధయే యటంచు ననివారణ మ్రొక్కిరి భక్తియుక్తులై.

టీక:- ఘన = గొప్ప; రుచిన్ = కాంతితో; అట్లు = అలా; వచ్చిన = రాగా; వికారవిదూరున్ = నారాయణునిని {వికారవిదూరుడు - వికారములకు (షోడశాది) మిక్కిలి దూరముగ ఉండువాడు, విష్ణువు}; ముకుందున్ = నారాయణుని; చూచి = చూసి; బోరన = వేగముగ; అరవిందనందన = బ్రహ్మదేవుడు {అరవిందనందనుడు - అరవిందము (పద్మము) యొక్క నందనుడు (కొడుకు), బ్రహ్మదేవుడు}; పురందర = ఇంద్రుడు {పురందరుడు - శత్రు పురములను నశింపజేయు వాడు, వ్యు. పూర్ దౄ(ణిచ్) ఖచ్ - ముమ్ - నిపా, ఇంద్రుడు}; చంద్రకళాధర = శివుడు {చంద్రకళాధర - చంద్రవంకను ధరించినవాడు, శివుడు}; అమృతాశన = దేవతా {అమృతాశనులు - అమృతము అశన (తినువారు) దేవతలు}; ముఖులు = ప్రముఖులు; అర్థిన్ = కోరి; లేచి = నిలబడి; అతి = మిక్కిలి; సంభ్రమము = ఉత్సాహము; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండగ; నమః = నమస్కారము; నమః = నమస్కారము; దయావననిధయే = కృపకు సముద్రమైనవాడ; అటంచున్ = అంటూ; అనివారణన్ = అడ్డులేని విధముగ; మ్రొక్కిరి = నమస్కరించిరి; భక్తి = భక్తితో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:- ఆ విధంగా వచ్చిన వికారదూరుడైన ముకుందుని చూచి బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, శివుడు మొదలైన దేవతలు లేచి "దయాసముద్రునకు నమస్కారం! నమస్కారం" అని భక్తితో మ్రొక్కారు.

4-168-వ.

అట్లు కృతప్రణాములైన యనంతరంబ.

టీక:- అట్లు = ఆ విధముగ; కృత = చేసిన; ప్రణాములు = నమస్కరించినవారు; ఐ = అయ్యి; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:- ఆ విధంగా ప్రణామాలు చేసిన తరువాత...

4-169-ఉ.

ఆ నళినాయతాక్షుని యనంత పరాక్రమ దుర్నిరీక్ష్య తే
జో నిహతస్వదీప్తు లగుచున్నుతిసేయ నశక్తులై భయ
గ్లాని వహించి బాష్పములు గ్రమ్మఁగ గద్గదకంఠులై తనుల్
మ్రానుపడంగ నవ్విభుని మన్ననఁ గైకొని యెట్టకేలకున్.

టీక:- ఆ = ఆ; నళినాయతాక్షుని = నారాయణునిని {నళినాయతాక్షుడు - నళిని (కమలముల) ఆయత (వలె విశాలమైన) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు, కృష్ణుడు}; అనంత = అనంతమైన; పరాక్రమ = పరాక్రమములు; దుర్నిరీక్ష్య = చూచుటకు వీలుకాని; తేజస్ = తేజస్సుచేత; నిహత = బాగా కొట్టబడిన; స్వ = తమ; దీప్తిలు = కాంతులు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; నుతి = స్తుతుల; చేయన్ = చేయుటకు; అశక్తులు = శక్తిలేనివారు; ఐ = అయ్యి; భయ = భయము; గ్లాని = దౌర్బల్యములను; వహించి = చెంది; బాష్పములు = కన్నీరు; క్రమ్మగ = కమ్ముకొనగ; గద్గద = బొంగురుపోయిన; కంఠులు = కంఠములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తనుల్ = దేహములు; మ్రానుపడంగ = నిశ్చేష్టితములుకాగ; ఆ = ఆ; విభున్ = ప్రభువు; మన్ననన్ = అనుగ్రహములను; కైకొని = స్వీకరించి; ఎట్టకేలకున్ = చివరికి.

భావము:- ఆ విష్ణుమూర్తి అఖండమైన పరాక్రమం వల్ల, తేరిచూడరాని తేజస్సు వల్ల దేవతలు నిర్ఘాంతపోతూ ఆయనను స్తుతించడానికి అశక్తులైనారు. భయకంపితులై కన్నీరు కారుస్తూ డగ్గుత్తికతో నిశ్చేష్టులై నిలబడి ఎట్టకేలకు కమలాక్షుని కటాక్షం పొంది...

4-170-వ.

నిటలతట ఘటిత కరపుటులై యమ్మహాత్ముని యపార మహిమం బెఱిఁగి నుతియింప శక్తులుగాక యుండియుఁ, గృతానుగ్రహవిగ్రహుం డగుటం జేసి తమతమ మతులకు గోచరించిన కొలంది నుతియింపఁ దొడంగి; రందు గృహీతంబు లగు పూజాద్యుపచారంబులు గలిగి బ్రహ్మాదులకు జనకుండును, సునంద నందాది పరమభాగవతజన సేవితుండును, యజ్ఞేశ్వరుండును నగు భగవంతుని శరణ్యునిఁగాఁ దలంచి దక్షుం డిట్లనియె; “దేవా! నీవు స్వస్వరూపంబునం దున్న యప్పు డుపరతంబులుగాని రాగాద్యఖిలబుద్ధ్యవస్థలచే విముక్తుండ వును, నద్వితీయుండవును, జిద్రూపకుండవును, భయరహితుం డవును నై మాయం దిరస్కరించి మఱియు నా మాయ ననుసరించుచు లీలామానుషరూపంబుల నంగీకరించి స్వతంత్రుండ వయ్యును, మాయా పరతంత్రుడవై రాగాది యుక్తుండునుం బోలె రామకృష్ణాద్యవతారంబులఁ గానంబడుచుందువు; కావున నీ లోకంబులకు నీవ యీశ్వరుండవనియు నితరులైన బ్రహ్మరుద్రా దులు భవన్మాయా విభూతు లగుటం జేసి లోకంబులకు నీశ్వరులుగా రనియును భేదదృష్టి గల నన్ను రక్షింపుము; ఈ విశ్వకారణు లైన ఫాలలోచనుండును బ్రహ్మయు దిక్పాలురును సకల చరాచర జంతువులును నీవ; భవద్వ్యతిరిక్తంబు జగంబున లే"దని విన్నవించినం దదనంతరంబ ఋత్విగ్గణంబు లిట్లనిరి.

టీక:- నిటలతట = నుదిటిపై; ఘటిత = హత్తించిన; కరపుటులు = జోడించిన చేతులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = మహాత్ముని; అపార = అంతులేని; మహిమన్ = మహిమను; ఎఱిగి = తెలిసి; నుతియింప = స్తుతించుటకు; శక్తులు =

సామర్థ్యముల కలవారు; కాక = కాకపోయి; ఉండియున్ = ఉండినప్పటికిని; కృత = చేసిన; అనుగ్రహ = అనుగ్రహముల; విగ్రహుండు = విస్తారముగ కలవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; తమతమ = ఎవరికి వారు వారి; మతుల్ = మనసున; కున్ = కు; గోచరించిన = కనిపించిన; కొలంది = వరకు; నుతియింపన్ = స్తుతియింప; తొడగిరి = మొదలిడిరి; అందున్ = వారిలో; గృహీతంబులు = స్వీకరించిన; అగు = అయిన; పూజ = పూజ; ఆది = మొదలగు; ఉపచారంబులు = సేవలు; కలిగి = కలిగుండి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులు = మొదలైనవారి; కున్ = కి; జనకుండును = తండ్రి, సృష్టికారణుండు; సునంద = సునందుడు; నంద = నందుడు; ఆది = మొదలైన; పరమ = అత్యుత్తమ; భాగవత = భాగవతులచే; సేవితుండును = సేవింపబడువాడు; యజ్ఞ = యజ్ఞములకు; ఈశ్వరుండు = ప్రభువును; అగు = అయిన; భగవంతుని = విష్ణుమూర్తిని; శరణ్యునిన్ = శరణు వేడదగినవాడు; కాన్ = అగునట్లు; తలంచి = అనుకొని; దక్షుండు = దక్షుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; దేవా = భగవంతుడా; నీవు = నీవు; స్వ = స్వంత; స్వరూపంబున్ = స్వరూపములో; ఉన్నయప్పుడు = ఉన్నప్పుడు; ఉపరతంబులు = ఉడిగినవి; కాని = కానట్టి; రాగ = రాగము; ఆది = మొదలైన; అఖిల = సమస్తమైన; బుద్ధి = బుద్ధి యొక్క; అవస్థల = స్థితులు; చే = చేతను; విముక్తుండవును = విడువబడినవాడవు; అద్వితీయుండవును = సాటి లేనివాడవు; చిద్రూపకుండవును = చైతన్య స్వరూపుడవు; భయ = భయము; విరహితుండవును = అసలు లేనివాడవు; ఐ = అయ్యి; మాయన్ = మాయను; తిరస్కరించి = తిరస్కరించి; మఱియును = ఇంకను; ఆ = ఆ; మాయను = మాయను; అనుసరించుచు = అనుసరిస్తూ; లీలా = లీలగా ధరించిన; మానుష = మానవుల; రూపంబులనన్ = రూపములను; అంగీకరించి = స్వీకరించి; స్వతంత్రుడవు = స్వతంత్రుడవు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; మాయా = మయకు; పరతంత్రుడవు = లొంగినవాడవు; ఐ = అయ్యి; రాగ = రాగము; ఆది = మొదలైనవానితో; యుక్తుండవున్ = కూడినవాని; పోలెన్ = వలె; రామ = రాముడు; కృష్ణ = కృష్ణుడు; ఆది = మొదలగు; అవతారంబులన్ = వతారములలో; కానంబడుచున్ = కనబడుతూ; ఉందువు = ఉండెదవు; కావున = అందుచేత; ఈ = ఈ; లోకంబులు = లోకముల; కున్ = కు; నీవ = నీవే; ఈశ్వరుండవు = ప్రభువు; అనియు = అని; ఇతరులు = మిగతావారు; ఐన = అయిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు; ఆదులు = మొదలైనవారు; భవత్ = నీ యొక్క; మాయా = మాయ యొక్క; విభూతులు = వైభవములు, జనించినవారు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; లోకంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; ఈశ్వరులు = ప్రభువులు; కారు = కారు; అనియును = అని; భేద = వైమనస్య; దృష్టి = దృక్పదము; కల = కల; నన్ను =

నన్ను; రక్షింపుము = కాపాడుము; ఈ = ఈ; విశ్వ = విశ్వమునకు; కారణులు = హేతువులు; ఐన = అయిన; ఫాలలోచనుండును = శివుడు {ఫాలలోచనుడు - ఫాలము (నుదురు) యందు లోచనుండు (కన్ను కలవాడు), శివుడు}; బ్రహ్మయున్ = బ్రహ్మదేవుడు; దిక్పాలురును = దిక్పాలకులును {దిక్పాలురు - అష్టదిక్పాలకులు - అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని ఆగ్నేయ దిక్కునకు 3 యముడు దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిరృతి నైఋతి దిక్కునకు 5 వరుణుడు పడమటి దిక్కునకు 6 వాయువు వాయవ్య దిక్కునకు 7 కుబేరుడు ఉత్తర దిక్కునకు 8 ఈశానుడు ఈశాన్య దిక్కునకు పరిపాలకులు}; సకల = సమస్తమైన; చర = చలనము కల; అచర = చలనము లేని; జంతువులును = జీవులును; నీవ = నీవే; భవత్ = నీకంటె; వ్యతిరిక్తంబు = వేరైనది; జగంబునన్ = లోకమున; లేదు = లేదు; అని = అని; విన్నవించిన = మనవిచేసిన; తదనంతరంబ = తరువాత; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; గణంబులు = సమూహములు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- దేవతలు నుదుట చేతులు ఉంచుకొని ఆ మహాత్ముని మహిమను తెలుసుకొని స్తుతించటానికి అసమర్థులైనప్పటికీ ఆయన అనుగ్రహాన్ని పొంది, తమకు చేతనయినట్లు కొనియాడసాగారు. భక్తుల పూజలు పరిగ్రహించేవాడు, బ్రహ్మాదులకు జనకుడు, సునందుడు నందుడు మొదలైన పరమ భక్తులచేత సేవింపబడేవాడు, యజ్ఞేశ్వరుడు అయిన భగవంతుణ్ణి రక్షకుడుగా భావించి దక్షుడు ఇలా స్తుతించాడు. “దేవా! నీవు స్వరూపంతో ఉన్నప్పుడు రాగద్వేషాలు లేని అద్వితీయుడవు, చిద్రూపుడవు, నిర్భయుడవు. ఒకసారి మాయను నిరసిస్తావు. ఒక్కొకసారి దానిని అనుసరిస్తావు. లీలామానుష రూపాలను ధరిస్తావు. నీవు స్వతంత్రుడవు. అయినా మాయకు లొంగి రాగాదులు ఉన్నవాని వలె రాముడు, కృష్ణుడు మొదలైన అవతారాలను ధరించి దర్శనమిస్తావు. ఈ లోకానికి నీవే ప్రభుడవని, తక్కిన బ్రహ్మరుద్రాదులు నీ మాయా వైభవ మూర్తులని, అందువల్ల లోకాలకు ప్రభువులు కారని, భేదదృష్టితో ఉన్న నన్ను మన్నించు. ఈ విశ్వానికి హేతువులైన శివుడు, బ్రహ్మ, దిక్పాలకులు, సకల చరాచర జీవకోటి అన్నీ నీవే. నీకంటె వేరయినది ఈ విశ్వంలో లేదు” అని దక్షుడు విన్నవించిన తరువాత ఋత్విక్కులు ఇలా అన్నారు.

4-171-సీ.

"వామదేవుని శాపవశమునఁ జేసి క-
    ర్మానువర్తులము మే మైన కతన
బలసి వేదప్రతిపాద్య ధర్మోపల-
    క్ష్యంబైన యట్టి మఖంబునందు
దీపింప నింద్రాది దేవతా కలిత రూ-
    పవ్యాజమునఁ బొంది పరఁగ నిన్ను
యజ్ఞస్వరూపుండ వని కాని కేవల-
    నిర్గుణుండవు నిత్యనిర్మలుఁడవు

4-171.1-తే.

నరయ ననవద్యమూర్తివి యైన నీదు
లలిత తత్త్వస్వరూపంబుఁ దెలియఁజాల
మయ్య మాధవ! గోవింద! హరి! ముకుంద!
చిన్మయాకార! నిత్యలక్ష్మీవిహార!"

టీక:- వామదేవుని = నందీశ్వరుని; శాప = శాపమునకు; వశమునన్ = లొంగుట; చేసి = వలన; కర్మా = కర్మల; అనువర్తులము = అనుసరించువారము; మేము = మేము; ఐన = అయిన; కతన = కారణముచేత; బలసి = అతిశయించి; వేద = వేదమునందు; ప్రతిపాద్య = ప్రతిపాదింపబడిన; ధర్మ = ధర్మముచే; ఉపలక్ష్యంబు = గుర్తింపదగినది; ఐనట్టి = అయినటువంటి; మఖంబున్ = యజ్ఞము; అందున్ = లో; దీపింపన్ = ప్రకాశించగ; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలైన; దేవతా = దేవతలతో; కలిత = కూడిన; రూప = రూపముల; వ్యాజమునన్ = మిషతో; పొంది = పొంది; పరగ = ప్రవర్తిల్లు; నిన్ను = నిన్ను; యజ్ఞ = యజ్ఞముయొక్క; స్వరూపుండవు = స్వరూపుడవు; అని = అని; కాని = కాని; కేవల = కేవలము; నిర్గుణుండవు = త్రిగుణములునులేనివాడవు; నిత్యనిర్మలుడవు = శాశ్వతమువిమలమైనవాడవు; అరయన్ = తరచిచూసిన; అనవద్యమూర్తివి = వంకపెట్టరానివాడవు;

; ఐన = అయిన; నీదు = నీయొక్క; లలిత = చక్కటి; తత్త్వ = తత్త్వముయొక్క; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; తెలియజాలన్ = తెలిసికోలేను; అయ్య = తండ్రి; మాధవ = విష్ణుమూర్తి {మాధవుడు - 1. మా (లక్ష్మీదేవి) ధవ (భర్త ఐనవాడు) , 2. మధు అను రాక్షసుని జయించినవాడు విష్ణువు, 3. మనసును రంజింపజేయువాడు, 4. మాధవి భర్త, 5. యదువు తరువాతి తరపు మధువు యొక్క వంశము వాడు, శ్రీకృష్ణుడు,}; గోవింద = విష్ణుమూర్తి {గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, గోవులను పాలించు వాడు, గో (ఆవులకు, జీవులకు) విందుడు, పాలించువాడు, విష్ణువు, కృష్ణుడు.}; హరి = విష్ణుమూర్తి; ముకుంద = విష్ణుమూర్తి; చిన్మయాకార = విష్ణుమూర్తి {చిన్మయాకారుడు - చిత్ (చైతన్యముతో) మయ (కూడిన) ఆకార (స్వరూపము కలవాడు), జ్ఞాన స్వరూపుడు, కృష్ణుడు, విష్ణువు}; నిత్యలక్ష్మీవిహార = విష్ణుమూర్తి {నిత్యలక్ష్మీవిహారుడు - నిత్య (శాశ్వతమైన) లక్ష్మీదేవి (సంపదలు) తో విహారుడు (వర్తించువాడ), విష్ణువు.}.

భావము:- "దేవా! మేము నందీశ్వరుని శాపం వల్ల యజ్ఞాది కర్మలయందు ఆసక్తుల మైనాము. వేదాలలో ప్రతిపాదింపబడిన ధర్మలక్షణాలు కలది యజ్ఞం. ఆ యజ్ఞంలో ఇంద్రాది దేవతల రూపంతో నీవే సాక్షాత్కరిస్తుంటావు. నీవు యజ్ఞస్వరూపుడవు. నిష్కించనుడవు. నిర్మలుడవు. నిరవద్యుడవు. మాధవా! గోవిందా! హరీ! ముకుందా! చిన్మయమూర్తీ! నిత్యసౌభాగ్యశాలీ! నీ యథార్థ స్వరూపాన్ని మేము గ్రహింపలేము."

4-172-వ.

సదస్యు లిట్లనిరి.

టీక:- సదస్యులు = సభ్యులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- సదస్యులు ఇలా అన్నారు.

4-173-సీ.

"శోకదావాగ్ని శిఖాకులితంబు ప్ర-
ధుక్లేశ ఘన దుర్గదుర్గమంబు
దండధరక్రూర కుండలిశ్లిష్టంబు-
పాపకర్మవ్యాఘ్ర పరివృతంబు

గురు సుఖ దుఃఖ కాకోలపూరిత గర్త-

మగుచు ననాశ్రయ మైన యట్టి

సంసార మార్గ సంచారులై మృగతృష్ణి-

కలఁ బోలు విషయ సంఘము నహమ్మ

4-173.1-తే.

మేతి హేతుక దేహ నికేతనములు

నయి మహాభారవహు లైన యట్టి మూఢ

జనము లేనాఁట మీ పదాబ్జములు గానఁ

జాలు వారలు? భక్తప్రసన్న! దేవ!"

టీక:- శోక = దుఃఖము అనెడి; దావాగ్ని = కారుచిచ్చు; శిఖ = మంటల; ఆకులితంబున్ = చీకాకులుకలిగినది; పృథు = పెద్ద; క్లేశ = చిక్కులు అనెడి; ఘన = గొప్ప; దుర్గ = దుర్గములతో; దుర్గమంబు = దాటరానిది; దండధర = యముడు అనెడి; క్రూర = క్రూరమైన; కుండలి = సర్పములచే; శ్లిష్టంబు = చుట్టుముట్టబడినది; పాప = పాపపు; కర్మ = కర్మములు అనెడి; వ్యాఘ్ర = పెద్దపులులుచే; పరివృతంబు = ఆక్రమించబడినది; గురు = పెద్ద; సుఖ = సుఖములు; దుఃఖ = దుఃఖములు అనెడి; కాకోల = కాకోలవిషముతో; పూరిత = నిండిన; గర్తము = గొయ్యి; అగుచున్ = అవుతూ; అనాశ్రయము = ఆశ్రయములేనిది; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; సంసార = సంసారపు; మార్గ = మార్గమున; సంచారులు = సంచరించువారు; ఐ = అయ్యి; మృగతృష్టికలన్ = ఎడమావులను; పోలు = పోలెడి; విషయ = ఇంద్రియలక్ష్యాంశముల; సంఘమున్ = సమూహమును; అహం = నేను; మమ = నాది; ఇతి = అనెడి; హేతుక = కారణములు కలిగిన;

; దేహ = శరీరములు అనెడి; నికేతనములున్ = నివాసములు; అయి = అయ్యి; మహా = పెద్ద; భార = బరువులను; ఆవహులు = మోయువారు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; మూఢ = మూర్ఖులైన; జనములు = వారు; ఏనాట = ఏసమయమున; మీ = మీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జములు = పద్మములు; కానన్ = దర్శించుటకు; చాలువారలు

= సమర్థులు; భక్తప్రసన్న = నారాయణ {భక్తప్రసన్నుడు - భక్తుల యెడ ప్రసన్నముగ యుండువాడు, శివుడు}; దేవ = నారాయణ.

భావము:- "భక్తప్రసన్నుడవైన దేవా! సంసారమార్గం శోకమనే కార్చిచ్చు మంటలచే చీకాకైనది. కష్టాలు అనే గొప్ప కోటలతో దాటరానిది. యముడనే క్రూర సర్పంతో కూడినది. దుర్జనులనే పెద్ద పులులతో నిండినది. అంతులేని సుఖదుఃఖాలనే కాలకూట విషంతో నిండిన గుంట వంటిది. దిక్కు లేనిది. అటువంటి సంసార మార్గంలో సంచరిస్తూ ఎండమావులవంటి ఇంద్రియ వాంఛలలో పడి కొట్టుమిట్టాడుతూ 'నేను, నాది' అనే భావాలకు కారణాలయిన దేహం గేహం వంటి గొప్ప బరువును మోస్తూ ఉండే పరమమూర్ఖులైన మానవులు నీ పాదపద్మాలను ఎప్పుడూ చూడలేరు."

4-174-వ.

రుద్రుం డిట్లనియె.

టీక:- రుద్రుండు = శివుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- రుద్రుడు ఇలా అన్నాడు.

4-175-చ.

"వరద! నిరీహ యోగిజన వర్గ సుపూజిత! నీ పదాబ్జముల్
నిరతము నంతరంగమున నిల్పి భవత్సదనుగ్రహాదిక
స్ఫురణఁ దనర్చు నన్ను నతిమూఢు లవిద్యులు మున్నమంగళా
వరణుఁ డటంచుఁ బల్కిన భవన్మతి నే గణియింప నచ్యుతా!"

టీక:- వరద = నారాయణ {వరద - వరములను ద (ప్రసాదించు) వాడు, విష్ణువు}; నిరీహయోగిజనవర్గసుపూజిత = కోరికలులేని {నిరీహయోగిజనవర్గసుపూజితుడు - నిర్ (లేని) ఈహ (కోరికలు కల) యోగి (యోగులైన) జన (వారి) వర్గ (సమూహము)చే పూజితుడు, విష్ణువు}; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జములు = పద్మములు; నిరతము = ఎల్లప్పుడు; అంతరంగమునన్ = హృదయమున; నిల్పి = ధరించి; భవత్ = నీ యొక్క; సత్ = మంచి; అనుగ్రహ = అనుగ్రహము; ఆదిక = మొదలగు వాని;

స్ఫురణన్ = స్ఫురణతో; తనర్చు = అతిశయించు; నన్ను = నన్ను; అతి = మిక్కిలి; మూఢులు = మూర్ఖులు; అవిద్యులు = అవిద్య కలవారు; మున్న = ముందు; అమంగళ = అశుభమైనవి; ఆవరణుడు = ఆవరించి ఉన్నవాడు; అటంచున్ = అంటూ; పల్కిన = అంటుంటే; భవత్ = నిన్ను స్మరించెడి; మతిన్ = మనసుతో; నేన్ = నేను; గణియింపన్ = ఎంచను; అచ్యుత = నారాయణ {అచ్యుతుడు - చ్యుతము లేనివాడు, పతనము, నాశము లేనివాడు, స్థిరుడు, విష్ణువు, కృష్ణుడు}.

భావము:- "వరదా! పరమయోగి పూజితుడవైన అచ్యుతా! నీ పాదపద్మాలను నిత్యం మనస్సులో నింపుకొని నీ సంపూర్ణ దయను పొందిన నన్ను చూచి బుద్ధిహీనులు 'అమంగళమూర్తి' అని నిందిస్తారు.అయినా ఆ నిందను నేను లెక్కచేయను."

4-176-వ.

భృగుం డిట్లనియె.

టీక:- భృగుండు = భృగువు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- భృగుడు ఇలా అన్నాడు.

4-177-మ.

"అరవిందోదర! తావకీన ఘన మాయామోహితస్వాంతులై
పరమంబైన భవన్మహామహిమముం బాటించి కానంగ నో
పరు బ్రహ్మాది శరీరు లజ్ఞులయి; యో పద్మాక్ష! భక్తార్తిసం
హరణాలోకన! నన్నుఁ గావఁదగు నిత్యానందసంధాయివై."

టీక:- అరవిందోదర = నారాయణ {అరవిందోదరుడు - అరవిందము (పద్మము) ఉదరమున (కడుపున) కలవాడు, విష్ణువు}; తావకీన = నీ యొక్క; ఘన = గొప్ప; మాయ = మాయచే; మోహిత = మోహములో పడిన; స్వాంతులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; పరమంబు = గొప్పది; ఐన = అయిన; భవత్ = నీ యొక్క; మహా = గొప్ప; మహిమమున్ = మహిమమును; పాటించి = విచారించియు; కానంగన్ = తెలిసికొన; ఓపరు = సమర్థులు కారు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మొదలగు; శరీరులు = దేహములు

కలవారు; అజ్ఞులు = అజ్ఞానులు; అయి = అయ్యి; ఓ = ఓ; పద్మాక్ష = నారయణ {పద్మాక్షుడు - పద్మముల వంటి కన్నులు ఉన్న వాడు, కృష్ణుడు, విష్ణువు}; భక్తార్తిసంహరణాలోకన = నారాయణ {భక్తార్తిసంహరణాలోకనుడు - భక్తుల ఆర్తి (బాధలను) సంహరణ (నాశము) చేయుటకు ఆలోకనుడు (చూసెడివాడు), విష్ణువు}; నన్ను = నన్ను; కావదగు = కాపాడుము; నిత్యానందసంధాయివి = నారాయణుడవు {నిత్యానందసంధాయి - నిత్యమైన ఆనందమును కూర్చెడివాడు, విష్ణువు}; ఐ = అయ్యి.

భావము:- "పద్మనాభా! నీ మాయకు చిక్కి బ్రహ్మ మొదలైన శరీరధారులు కూడా నీ మహామహిమను గ్రహింపలేరు. కమలనయనా! భక్తుల బాధలను తొలగించే చూపులు కలవాడా! నాకు నిత్యానందాన్ని ప్రసాదించి నన్ను కాపాడు."

4-178-వ.

బ్రహ్మ యిట్లనియె.

టీక:- బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- బ్రహ్మ ఇలా అన్నాడు.

4-179-సీ.

"తవిలి పదార్థభేదగ్రాహకము లైన-
చక్షురింద్రియముల సరవిఁ జూడఁ
గలుగు నీ రూపంబు గడఁగి మాయామయం-
బగు; నసద్వ్యతిరిక్త మగుచు మఱియు
జ్ఞానార్థ కారణ సత్త్వాది గుణముల-
కాశ్రయభూతమై యలరుచున్న
నిరుపమాకారంబు నీకు విలక్షణ-
మై యుండు ననుచు నే నాత్మఁ దలఁతు

4-179.1-తే.

నిర్వికార! నిరంజన! నిష్కళంక!
నిరతిశయ! నిష్క్రియారంభ! నిర్మలాత్మ!
విశ్వసంబోధ్య! నిరవద్య! వేదవేద్య!
ప్రవిమలానంద! సంసారభయవిదూర!

టీక:- తవిలి = పూని; పదార్థ = పదార్థముల; భేద = భేదములను; గ్రాహకములు = గ్రహించగలవి; ఐన = అయిన; చక్షురింద్రియములు = కన్నులు; సరవిన్ = క్రమముగ; చూడగలుగు = చూడగలుగు; నీ = నీ యొక్క; రూపంబున్ = రూపమును; కడగి = పూని; మాయా = మాయతో; మయంబున్ = నిండినది; అసత్ = అసత్యమునకు; వ్యతిరేకము = కానిది; అగుచున్ = అవుతూ; మఱియున్ = ఇంకను; జ్ఞాన = జ్ఞానము యొక్క; అర్థ = ప్రయోజనములకు; కారణ = కారణమైన; సత్త్వాది = సత్త్వము మొదలు {సత్త్వాది – సత్త్వ రజస్తమో గుణములు అనెడి త్రిగుణములు}; గుణముల్ = గుణముల; కున్ = కు; ఆశ్రయభూతము = ఆధారము; ఐ = అయ్యి; అలరుచున్న = విలసిల్లుతున్న; నిరుపమ = పోల్చదగినవి ఏమిలేని; ఆకారంబున్ = ఆకారము; నీకున్ = నీకు; విలక్షణము = ప్రత్యేకత; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అనుచున్ = అంటూ; నేను = నేను; ఆత్మన్ = మనసులో; తలతున్ = అనుకొనెదను;

; నిర్వికార = నారాయణ {నిర్వికారుడు - షడ్వికారములు (మార్పులు) నిర్ (లేని వాడు), షడ్విధ వికారములు లేనివాడు, విష్ణువు}; నిరంజన = నారాయణ {నిరంజనుడు - మచ్చలేనివాడు, కంటికి పొరలులేనివాడు, పరిశుద్ధుడు}; నిష్కళంక = నారాయణ {నిష్కళంకుడు - కళంకములు లేనివాడు, విష్ణువు}; నిరతిశయ = నారాయణ {నిరతిశయుడు - మించినది లేనివాడు, విష్ణువు}; నిష్క్రియారంభ = నారాయణ {నిష్క్రియారంభుడు - క్రియలందు సంకల్పములు లేనివాడు, విష్ణువు}; నిర్మలాత్మ = నారాయణ {నిర్మలాత్ముడు - నిర్మల (స్వచ్ఛమైన) ఆత్ముడు (స్వరూపుడు), పంచమలములు లేని పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు, విష్ణువు.}; విశ్వసంబోధ్య = నారాయణ {విశ్వసంబోధ్యుడు - విశ్వ (లోకమునకు) సంబోధ్యుడు (మేల్కొలుపువాడు), విష్ణువు}; నిరవద్య = నారాయణ {నిరవద్యుడు - నిందలేని వాడు, వంకలు పెట్టుటకురానివాడు, విష్ణువు, భగవంతుడు}; వేదవేద్య = నారాయణ {వేదవేద్యుడు - వేదములచే వేద్యుడు (తెలియబడువాడు), విష్ణువు}; ప్రవిమలానంద = నారాయణ {ప్రవిమలానందుడు -

మిక్కిలి నిర్మలమైన ఆనందమైనవాడు, విష్ణువు}; సంసారభయవిదూర = నారాయణ {సంసారభయవిదూరుడు - సంసారము (భవ) వలని భయములను మిక్కిలి దూరము చేయువాడు, విష్ణువు.}.

భావము:- "పదార్థ భేదాలను మాత్రమే గ్రహించే నేత్రాలనే ఇంద్రియాలతో పురుషుడు నీ మాయాస్వరూపాన్ని మాత్రమే చూడగలడు. సంపూర్ణమై, జ్ఞానార్థాలకు సత్త్వం మొదలైన గుణాలకు నెలవై అసత్తుల కంటె వేరై, సాటి లేనిదై, విలక్షణమైన నీ రూపాన్ని జీవులు చూడలేరు. నీవు నిర్వికారుడవు. నిరంజనుడవు. నిష్కళంకుడవు. సర్వేశ్వరుడవు. క్రియారహితుడవు. విమలాత్ముడవు. విశ్వవిధాతవు. నిరవద్యుడవు. వేదవేద్యుడవు. ఆనందస్వరూపుడవు. భవబంధాలను పటాపంచలు చేసేవాడవు."

4-180-వ.

ఇంద్రుఁ డిట్లనియె.

టీక:- ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- ఇంద్రుడు ఇలా అన్నాడు.

4-181-మ.

"దితి సంతాన వినాశ సాధన సముద్దీప్తాష్ట బాహా సమ
న్వితమై యోగిమనోనురాగ పదమై పెల్గొందు నీ దేహ మా
యత మైనట్టి ప్రపంచముం బలెను మిథ్యాభూతముం గామి శా
శ్వతముంగా మదిలోఁ దలంతు హరి! దేవా! దైవచూడామణీ!"

టీక:- దితి = దితి యొక్క; సంతాన = సంతానమునకు; వినాశ = వినాశనము చేయుటకు; సాధన = సాధనములు, ఆయుధములతో; సమ = చక్కగా; ఉద్దీప్త = ప్రకాశిస్తున్న; అష్ట = ఎనిమిది (8); బాహా = చేతులతో; సమ = చక్కగా; అన్వితము = కూడినది; ఐ = అయ్యి; యోగి = యోగుల; మనసు = మనసు లందలి; అనురాగ = కూరిమికి; పదము = ఆస్థానము; ఐ = అయ్యి; పెల్గొందు = ప్రకాశించెడి; నీ = నీ యొక్క; దేహము = దేహము; ఆయతము = విస్తారము; ఐనట్టి = అయినట్టి; ప్రపంచమున్ =

లోకము; వలెను = వలె; మిథ్యాభూతంబు = అసత్యమైనది; కామిన్ = కావోవుట వలన; శాశ్వతమున్ = శాశ్వతమైనది; కాన్ = అగునట్లు; మది = మనసు; లోన్ = లో; తలంతున్ = అనుకొనెదను; హరి = నారాయణ; దేవా = నారాయణ; దైవచూడామణీ = నారాయణ {దైవచూడామణీ - దైవములలో శిరోమణి వంటివాడు, విష్ణువు.}.

భావము:- "రాక్షసులను సంహరించే ఆయుధాలతో దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించే ఎనిమిది బాహువులతో కూడి, యోగుల అంతరంగాలకు ఆనందం కల్గించే నీ దేహం శాశ్వతమైనది. ఈ ప్రపంచం లాగా అశాశ్వతమైనది కాదు. హరీ! దేవా! దేవతాచక్రవర్తీ! అటువంటి నీ స్వరూపాన్ని నేను నా మనస్సులో భావిస్తున్నాను."

4-182-వ.

ఋత్విక్పత్ను లిట్లనిరి.

టీక:- ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; పత్నులు = భార్యలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- ఋత్విక్కుల భార్యలు ఇలా అన్నారు.

4-183-చ.

"కడఁగి భవత్పదార్చనకుఁ గా నిటు దక్షునిచే రచింపఁగాఁ
బడి శితికంఠరోషమున భస్మము నొంది పరేతభూమియై
చెడి కడు శాంతమేధమునఁ జెన్నఱియున్న మఖంబుఁ జూడు మే
ర్పడ జలజాభ నేత్రములఁ బావన మై విలసిల్లు నచ్యుతా!"

టీక:- కడగి = పూని; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదముల; అర్చన = పూజ; కున్ = కు; కాన్ = అగునట్లు; ఇటు = ఈ విధముగ; దక్షుని = దక్షుని; చేన్ = చేత; రచింపగాబడి = ఏర్పరుపబడి; శితికంఠ = శివుని {శితికంఠుడు - శితి (నల్లని, తెల్లని) కంఠుడు (కంఠముకలవాడు), శివుడు}; రోషమునన్ = క్రోధముచే; భస్మమున్ = కాలిబూడిద; ఒంది = అయ్యి; పరేత = శ్మశాన; భూమి = భూమి; ఐ = అయ్యి; చెడి = చెడిపోయి; కడు = మిక్కిలి; శాంత = ఆగిపోయిన; మేధమునన్ = బలులుతో; చెన్నఱి = కళా విహీనమై; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మఖంబున్ = యజ్ఞమును; చూడుము = చూడుము; ఏర్పడ = ఏర్పడునట్లు;

జలజ = పద్మముల; అభ = వంటి; నేత్రములన్ = కన్నులతో; పావనము = పవిత్రము; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లున్ = విలసిల్లును; అచ్యుత = నారాయణ.

భావము:- “నీ పాదాలను ఆరాధించడంకోసం దక్షప్రజాపతి ప్రారంభించిన యజ్ఞం పరమశివుని ఆగ్రహంవల్ల భస్మీపటలం అయింది. యజ్ఞభూమి శ్మశానంగా మారి కళాహీనంగా కనిపిస్తున్నది. యజ్ఞవైభవమంతా నేల పాలయింది. అచ్యుతా! పద్మపత్రాల వంటి నీ నేత్రాలను విప్పి ఒక్కమాటు చూస్తే ఈ యజ్ఞం పవిత్రమై యథారూపాన్ని పొందుతుంది.”

4-184-వ.

ఋషు లిట్లనిరి.

టీక:- ఋషులు = ఋషులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- ఋషులు ఇలా స్తుతించారు.

4-185-మ.

"అనఘా! మాధవ! నీవు మావలెనె కర్మారంభివై యుండియున్
విను తత్కర్మ ఫలంబు నొంద; వితరుల్ విశ్వంబునన్ భూతికై
యనయంబున్ భజియించు నిందిర గరం బర్థిన్ నినుం జేరఁ గై
కొన; వే మందుము నీ చరిత్రమునకున్ గోవింద! పద్మోదరా!"

టీక:- అనఘా = పుణ్యుడ; మాధవ = హరి; నీవు = నీవు; మా = మా; వలెనె = లానే; కర్మా = కర్మను; ఆరంభివి = సంకల్పించెడివాడవు; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; విను = వినుము; తత్ = ఆ; కర్మ = కర్మ యొక్క; ఫలంబున్ = ఫలితమును; ఒందవు = పొందవు; ఇతరుల్ = ఇతరులు; విశ్వంబునన్ = లోకమున; భూతి = ఐశ్వర్యము; కై = కోసము; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు; భజియించు = పూజించు; ఇందిర = లక్ష్మీదేవి; కరంబున్ = మిక్కిలిగ; అర్థిన్ = కోరి; నినున్ = నిన్ను; చేరన్ = చేరగ; కైకొనవు = చేపట్టవు; ఏమి = ఏమి; అందుము = అనెదము; నీ = నీ యొక్క; చరిత్రమున్ = వర్తనమున; కున్ = కు; గోవింద = నారాయణ; పద్మోదర = నారాయణ.

భావము:- "పుణ్యాత్మా! మాధవా! నీవు మాలాగే కర్మలు చేసినా ఆ కర్మఫలం నిన్ను పొందదు. సంపదలకోసం లోకులు సేవించే లక్ష్మీదేవి ఎంతో ప్రీతితో నిన్ను వరించి దరి చేరినప్పటికీ ఆమెను ఆదరించవు. గోవిందా! కమలనాభా! నీ చరిత్రను వర్ణించడం మాకు సాధ్యమా?"

4-186-వ.

సిద్ధు లిట్లనిరి.

టీక:- సిద్ధులు = సిద్ధులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- సిద్ధులు ఇలా అన్నారు.

4-187-చ.

"హరి! భవ దుఃఖ భీషణ దవానల దగ్ధతృషార్త మన్మనో
ద్విరదము శోభితంబును బవిత్రము నైన భవత్కథా సుధా
సరి దవగాహనంబునను సంసృతి తాపము వాసి క్రమ్మఱం
దిరుగదు బ్రహ్మముం గనిన ధీరుని భంగిఁ బయోరుహోదరా!"

టీక:- హరి = నారాయణ; భవ = సంసారము నందలి; దుఃఖ = దుఃఖము అనెడి; భీషణ = భయంకరమైన; దవానల = కార్చిచ్చుచే; దగ్ధ = కాలి; తృష = దప్పిక; ఆర్త = బాధపడిన; మత్ = నా యొక్క; మనస్ = మనసు అనెడి; ద్విరదము = ఏనుగు; శోభితంబున్ = శోభిల్లుతున్నది; పవిత్రమున్ = పవిత్రము; ఐన = అయిన; భవత్ = నీ యొక్క; కథా = కథలు అనెడి; సుధా = అమృతపు; సరిత్ = ప్రవాహములో; అవగాహనంబునను = స్నానము చేయుట వలన; సంసృతి = సంసార; తాపమున్ = బాధను; వాసి = పోగొట్టుకొని; క్రమ్మఱందిరుగదు = మరలిరాదు; బ్రహ్మమున్ = పరబ్రహ్మమును; కనిన = దర్శించిన; ధీరుని = విద్వాంసుని; భంగిన్ = వలెను; పయోరుహోదరా = నారాయణ {పయోరుహోదరుడు - పయోరుహము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు.}.

భావము:- "శ్రీహరీ! సంసార దుఃఖం అనే భయంకరమైన కార్చిచ్చుకు చిక్కి మా మనస్సు అనే ఏనుగు తపించి దప్పిగొన్నది. ఇప్పుడు నీ పవిత్ర గాథలనే అమృత

స్రవంతిలో మునిగి తేలి సంసార తాపాన్ని పోగొట్టుకున్నది. పరబ్రహ్మతో ఐక్యాన్ని సంపాదించిన ధీరునివలె ఆ నదిలో నుండి తిరిగి బయటికి రావటం లేదు.”

4-188-వ.

యజమాని యగు ప్రసూతి యిట్లనియె.

టీక:- యజమాని = యజమానుని భార్య; అగు = అయిన; ప్రసూతి = ప్రసూతి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- యజమానుని భార్య అయిన ప్రసూతి ఇలా అన్నది.

4-189-చ.

"కర చరణాదికాంగములు గల్గియు మస్తము లేని మొండెముం
బరువడి నొప్పకున్న గతిఁ బంకజలోచన! నీవు లేని య
ధ్వరము ప్రయాజులం గలిగి తద్దయు నొప్పక యున్న దీ యెడన్
హరి! యిటు నీదు రాక శుభ మయ్యె రమాధిప! మమ్ముఁ గావవే."

టీక:- కర = చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; ఆది = మొదలైన; అంగములు = అవయవములు; కల్గియు = ఉండియు; మస్తము = తల; లేని = లేని; మొండెమున్ = మొండెము; పరువడి = చక్కగా; ఒప్పకున్న = శోభిల్లకున్న; గతిన్ = విధముగ; పంకజలోచన = నారాయణ {పంకజలోచనుడు - పద్మములవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; నీవు = నీవు; లేని = లేని; అధ్వరము = యజ్ఞము; ప్రయాజులన్ = యజ్ఞపరికరములను; కలిగి = కలిగి ఉన్నప్పటికిని; తద్దయున్ = మిక్కిలి; ఒప్పక = శోభలేక; ఉన్నది = ఉన్నది; ఈ = ఈ; ఎడన్ = సమయము నందు; హరి = నారాయణ; ఇటు = ఈ విధముగ; నీదు = నీ యొక్క; రాక = వచ్చుట; శుభము = మంచిది; అయ్యెన్ = అయినది; రమాధిప = నారాయణ {రమాధిపుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి) యొక్క అధిపుడు (భర్త), విష్ణువు}; మమ్మున్ = మమ్ములను; కావవే = రక్షింపుము.

భావము:- “కాళ్ళు, చేతులు మొదలైన అవయవాలు అన్నీ ఉన్నా తలలేని మొండెము శోభిల్లదు. అలాగే ప్రయాజలు మొదలైన ఇతర అంగాలెన్ని ఉన్నా నీవు

లేని యజ్ఞం శోభిల్లలేదు. ఇప్పటి నీ రాక శుభదాయకం. మాధవా! మమ్ము కాపాడు."

4-190-వ.

లోకపాలకు లిట్లనిరి.

టీక:- లోకపాలకులు = లోకపాలకులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- లోకపాలకులు ఇలా అన్నారు.

4-191-సీ.

"దేవాదిదేవ! యీ దృశ్యరూపంబగు-

సుమహిత విశ్వంబుఁ జూచు ప్రత్య

గాత్మభూతుండ వై నట్టి నీవు నసత్ప్ర-

కాశ రూపంబులై గలుగు మామ

కేంద్రియంబులచేత నీశ్వర! నీ మాయ-

నొందించి పంచభూతోపలక్షి

తంబగు దేహ విధంబునఁ గానంగఁ-

బడుదువు గాని యేర్పడిన శుద్ధ

4-191.1-తే.

సత్త్వగుణ యుక్తమైన భాస్వత్స్వరూప

ధరుఁడవై కానఁబడవుగా? పరమపురుష!

యవ్యయానంద! గోవింద! యట్లు గాక

యెనయ మా జీవనము లింక నేమి కలవు?"

టీక:- దేవాధిదేవ = నారాయణ {దేవాధిదేవుడు - దేవతలకే అధిదేవత, విష్ణువు}; ఈ = ఈ; దృశ్య = కనబడెడి; రూపంబున్ = రూపము; అగు = అయినట్టి; సు = మంచి; మహిత

= మహిమకలగిన; విశ్వంబున్ = జగమును; చూచు = చూసెడి; ప్రత్యగాత్మభూతుండవు = ప్రత్యగాత్మభూతుడవు; ఐనట్టి = అయినట్టి; నీవు = నీవు; అసత్ = సత్యముకాని; ప్రకాశ = ప్రకాశము యొక్క; రూపంబులు = రూపులము; ఐ = అయ్యి; కలుగు = ఉండెడి; మామక = మాయొక్క; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల; చేతన్ = చేత; ఈశ్వర = నారాయణ; నీ = నీ; మాయన్ = మాయను; ఒందించి = చెంది; పంచభూత = పంచభూతములందు; ఉపలక్షితంబు = ప్రవర్తించునది; అగు = అయిన; దేహి = దేహముకలవాని; విధంబునన్ = విధముగ; కానంగబడుదువు = కనబడెదవు; కాని = కాని; ఏర్పడిన = సిద్ధించిన; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన;
; సత్త్వగుణ = సత్త్వగుణముతో; యుక్తము = కూడినది; ఐన = అయినట్టి; భాస్వత్ = ప్రకాశవంతమైన; రూప = రూపము; ధరుడవు = ధరించినవాడవు; ఐ = అయ్యి; కానబడవుగా = కనబడవుకదా; పరమపురుష = నారాయణ {పరమపురుషుడు - సర్వాతీతమైన పురుషయత్నము కలవాడు, విష్ణువు.}; అవ్యయానంద = నారాయణ {అవ్యయానందుడు - అవ్యయము (తగ్గిపోని) ఆనందము కలవాడు వాడు, విష్ణువు}; గోవింద = నారాయణ {గోవిందుడు - గోవులకు ఒడయుడు, గోవులను పాలించు వాడు, గో (ఆవులకు, జీవులకు) విందుడు, పాలించువాడు, విష్ణువు, కృష్ణుడు.}; అట్లుగాన = అందుచేత; ఎనయన్ = పొందుటకు; మా = మా యొక్క; జీవనములన్ = జీవితములలో; ఇంక = ఇంకను; ఏమి = ఏమి; కలవు = ఉన్నది.

భావము:- "దేవాదిదేవా! ఈ కనిపించే విశ్వాన్ని నీవు వేరుగా ఉండి చూస్తావు. నీవు బహిర్ముఖాలైన మా ఇంద్రియాలకు పంచభూతోపలక్షితమైన జీవివలె కనిపిస్తావు. ఇదంతా నీ మాయా విలాసం. ఓ అవ్యయానందా! గోవిందా! పురుషోత్తమా! శుద్ధ సత్త్వ గుణంతో కూడిన నీ రూపాన్ని మాకు చూపించవు. ఏమి బ్రతుకులయ్యా మావి?"

4-192-వ.

యోగీశ్వరు లిట్లనిరి.

టీక:- యోగీ = యోగులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- యోగీశ్వరులు ఇలా అన్నారు.

4-193-సీ.

"విశ్వాత్మ! నీ యందు వేఱుగా జీవులఁ-
గనఁ డెవ్వఁ; డటు వానికంటెఁ బ్రియుఁడు
నీకు లేఁ; డయినను నిఖిల విశ్వోద్భవ-
స్థితి విలయంబుల కతన దైవ
సంగతి నిర్భిన్న సత్త్వాది గుణవిశి-
ష్టాత్మీయ మాయచే నజ భవాది
వివిధ భేదము లొందుదువు స్వస్వరూపంబు-
నం దుండుదువు; వినిహత విమోహి

4-193.1-తే.

వగుచు నుందువు గద; ని న్ననన్యభక్తి
భృత్యభావంబుఁ దాల్చి సంప్రీతిఁ గొల్చు
మమ్ము రక్షింపవే; కృపామయ! రమేశ!
పుండరీకాక్ష! సంతతభువనరక్ష!"

టీక:- విశ్వాత్మ = నారాయణ {విశ్వాత్ముడు - విశ్వమునకు ఆత్మ ఐనవాడు, పరమాత్మ, విశ్వమే తానైనవాడు, భగవంతుడు}; నీ = నీ; అందు = నుండి; వేఱుగా = ఇతరము అగునట్లు; జీవులన్ = సమస్తజీవములను; కనడు = చూడడు; ఎవ్వడు = ఎవడో; అటువాని = అటువంటివాని; కంటెన్ = కంటె; ప్రియుండు = ఇష్టుడు; నీకున్ = నీకు; లేడు = లేడు; అయినను = అయినప్పటికిని; నిఖిల = సమస్తమైన; విశ్వ = భువన; ఉద్భవ = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; విలయంబుల = లయముల; కతన = కోసము; దైవ = దైవత్వ; సంగతిన్ = కూడుటచేత; నిర్భిన్న = నశించని; సత్త్వాదిగుణ = త్రిగుణములతో {సత్త్వాది - సత్త్వ రజస్తమో గుణములు అనెడి త్రిగుణములు}; విశిష్ట = ప్రత్యేకమైన; ఆత్మీయ = స్వంత; మాయన్ = మాయ; చేన్ = చేత; అజ = బ్రహ్మదేవుడు; భవ = శివుడు; ఆది = మొదలైన; వివిధ = రకరకముల; భేదములన్ = భేదములుకల రూపములను; ఒందుదువు = పొందుతావు; స్వ = స్వంత; స్వరూపంబున్ =

స్వరూపము; అందున్ = లోను; ఉండుదువు = ఉంటావు; వినిహత = బాగుగాపోగొట్టబడిన; విమోహివి = మోహము కలిగినవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; ఉందువు = ఉంటావు; కదా = కదా;
; నిన్ను = నిన్ను; అనన్య = అనితరమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; భృత్యు = సేవక; భావంబున్ = భావమును; తాల్చి = ధరించి; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలిప్రీతితో; కొల్చు = సేవించు; మమ్ముల్ = మమ్ములను; రక్షింపవే = కాపాడుము; కృపామయ = దయామయ; రమేశ = నారాయణ {రమేశుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి భర్త, విష్ణువు.}; పుండరీకాక్ష = నారాయణ {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకము (తెల్లతామర)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; సంతతభువనరక్ష = నారాయణ {సంతతభువనరక్షుడు - సంతత (ఎల్లప్పుడు) భువన (జగత్తును) రక్షకుడు (రక్షించువాడు), విష్ణువు.}.

భావము:- "ఓ విశ్వస్వరూపా! ఈ విశ్వంలోని జీవులను నీకంటె వేరుగా చూడనివాడు నీకు మిక్కిలి ఇష్టుడు. నీవు లోకాల సృష్టి, స్థితి, లయల కోసం బ్రహ్మ, విష్ణువు, శివుడు మొదలైన అనేక భేదాలను పొందుతావు. సత్త్వరజస్తమస్సులనే వేరు వేరు గుణాలతో కూడిన నీ మాయవల్ల ఇలా చేస్తూ స్వస్వరూపాన్ని ధరిస్తూ ఉంటావు. ఓ కరుణామయా! కమలాప్రియా! కమలనయనా! నిరంతర నిఖిల భువన రక్షా! భృత్యభావంతో, అత్యంతానురక్తితో అనన్య భక్తితో నిన్ను సేవించే మమ్ము కాపాడు."

4-194-వ.

శబ్దబ్రహ్మ యిట్లనియె.

టీక:- శబ్దబ్రహ్మ = శబ్దబ్రహ్మ {శబ్దబ్రహ్మ - ఆకాశ మనబడు దేవుడు, పరా పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరి అనబడు నాలుగు వాక్కులుగ శబ్దబ్రహ్మ ఉచ్చరింపబడును}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:- శబ్దబ్రహ్మ ఇలా అన్నారు.

4-195-చ.

"హరి! భవదీయ తత్త్వము సమంచితభక్తి నెఱుంగ నేను నా
సరసిజ సంభవాదులును జాలము; సత్త్వగుణాశ్రయుండవున్
బరుఁడవు నిర్గుణుండవును బ్రహ్మమునై తగు నీకు నెప్డు నిం
దఱముఁ జతుర్విధార్థ ఫలదాయక! మ్రొక్కెద మాదరింపవే."

టీక:- హరి = నారాయణ; భవదీయ = నీ యొక్క; తత్త్వము = స్వరూపము; సమ = చక్కగా; అంచిత = ఒప్పుతున్న; భక్తిన్ = భక్తితో; ఎఱుంగన్ = తెలియుటకు; నేనున్ = నేను; ఆ = ఆ; సరసిజసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులును = మొదలైనవారమును; చాలము = సమర్థులము కాము; సత్త్వగుణాశ్రయుండవున్ = నారాయణుడవు {సత్త్వగుణాశ్రయుడు - సత్త్వగుణములను ఆశ్రయించి యుండువాడు, విష్ణువు}; పరుడవు = నారాయణుడవు {పరుడు - పరబ్రహ్మము, సమస్తమునకు పరము (అతీతము) యైనవాడు, పరా పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరీ అనెడి వాక్కులకు అందనివాడు, విష్ణువు}; నిర్గుణుండవును = నారాయణుడవు {నిర్గుణుడు - త్రిగుణాతీతుడు, శాంతరూపైన సత్త్వగుణము ఘోరరూపైన రజోగుణము మూఢరూపైన తమోగుణము ఐన త్రిగుణములు మూటికి అతీతముగ వుండువాడు, శివుడు, విష్ణువు}; బ్రహ్మమున్ = నారాయణుడవు {బ్రహ్మము - 1. దేశకాలవస్తువులచే విభాగింపరానిది, పరబ్రహ్మము, భగవంతుడు, 2. పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు, విష్ణువు}; ఐ = అయ్యి; తగు = తగిన; నీకున్ = నీకు; ఎప్డును = ఎప్పుడును; ఇందఱమును = మేమందఱము; చతుర్విధఫలప్రదాయక = నారాయణ {చతుర్విధఫలప్రదాయక - చతుర్విధ (నాలుగు విధములైన) ఫల (పురుషార్థములను, 1ధర్మ 2అర్థ 3కామ 4మోక్షములను) ప్రదాయక (చక్కగా నిచ్చువాడు), విష్ణువు}; మ్రొక్కెదము = నమస్కరించెదము; ఆదరింపవే = ఆదరింపుము.

భావము:- “హరీ! నీ అసలైన రహస్యాన్ని గ్రహించటానికి ఉత్తమ భక్తియుక్తులమైన నేనుగాని, బ్రహ్మ మొదలైనవారు గాని సమర్థులం కాదు. నీవు సత్త్వగుణానికి నిలయమైనవాడవు. పరాత్పరుడవు. నిర్గుణుడవు. పరబ్రహ్మ స్వరూపుడవు. ధర్మార్థ కామ మోక్షాలనే నాలుగు విధాలైన పురుషార్థ ఫలాలను నీవు ప్రసాదిస్తావు. అటువంటి నీకు మేమంతా సంతతం నమస్కరిస్తున్నాము. మమ్ము ఆదరించు.”

4-196-వ.

అగ్నిదేవుం డిట్లనియె.

టీక:- అగ్నిదేవుండు = అగ్నిదేవుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:- అగ్నిదేవుడు ఇలా అన్నాడు.

4-197-మ.

"హవరక్షా చరణుండ వై నెగడు దీ; వయ్యగ్నిహోత్రాది పం
చవిధంబున్ మఱి మంత్రపంచక సుసృష్టంబై తగంబొల్చు నా
హవరూపం బగు నీకు మ్రొక్కెదను; నీ యాజ్ఞన్ భువిన్ హవ్యముల్
సవనవ్రాతములన్ వహింతు హరి! యుష్మత్తేజముం బూనుచున్."

టీక:- హవ = యజ్ఞమును; రక్షా = రక్షించుటను; ఆచరణుండవు = చేయువాడవు; ఐ = అయ్యి; నెగడుదువు = అతిశయించుదువు; ఈవ = నీవే; అగ్నిహోత్రాది = అగ్నిహోత్రది {అగ్నిహోత్రాదిపంచకము - 1 అగ్నిహోత్రము 2 హవిస్సు 3 వేదిక 4నేయి 5 హోమము చేయువాడు}; పంచ = ఐదు (5); విధంబున్ = విధములును; మఱి = మరియు; మంత్రపంచక = ఐదు (5) మంత్రములుచే; సు = చక్కగా; సృష్టంబు = చేయబడినది; ఐ = అయ్యి; తగన్ = చక్కగా; పొల్చు = విలసిల్లు; ఆ = ఆ; హవ = యజ్ఞ; రూపంబు = స్వరూపము; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; మ్రొక్కెదను = నమస్కరించెదను; నీ = నీ యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞతో; భువిన్ = లోకమున; హవ్యముల్ = హవ్యము {హవ్యము - అగ్నిహోత్రమున హోమము చేయు ద్రవ్యములు (ఇగర్చబెట్టినఅన్నము నెయ్యి)}; సవనవ్రాతములన్ = యజ్ఞమందలి స్తోత్రముల సమూహములు; వహింతు = నిర్వహింతును; హరి = నారాయణ; యుష్మత్ = నీ యొక్క; తేజమున్ = తేజమును; పూనుచున్ = ధరించి.

భావము:- "హరీ! నీవు యజ్ఞాలను రక్షిస్తావు. ఐదు అగ్నిహోత్రాలు, ఐదు మంత్రాలు గల యజ్ఞమూర్తివి నీవే. నీవు హోమస్వరూపుడవు. నీ తేజస్సును దాల్చి నీ ఆజ్ఞానుసారం నేను యజ్ఞాలలో హోమద్రవ్యాలైన హవ్యలను ధరిస్తున్నాను."

4-198-వ.

దేవత లిట్లనిరి.

టీక:- దేవతలు = దేవతలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- దేవతలు ఇలా అన్నారు.

4-199-మ.

"మును కల్పాంతమునందుఁ గుక్షి నఖిలంబున్ దాఁచి యేకాకివై
జనలోకోపరి లోకవాసులును యుష్మత్తత్త్వమార్గంబు చిం
తనముం జేయఁ బయోధియందు నహిరాట్తల్పంబునం బవ్వళిం
చిన నీ రూపము నేఁడు చూపితివి లక్ష్మీనాథ! దేవోత్తమా!"

టీక:- మును = పూర్వము; కల్పాంతము = కల్పము యొక్క అంతము; అందున్ = సమయము నందు; కుక్షిన్ = కడుపులో; అఖిలంబున్ = సమస్తమును; దాచి = దాచి; ఏకాకివి = ఉన్నవాడవు ఒక్కడవే; ఐ = అయ్యి; జనలోక = జనలోకము; ఉపరి = పైనున్న; లోక = లోకముల నుండు; వాసులును = వసించువారును; యుష్మత్ = నీ యొక్క; తత్త్వమార్గంబున్ = తత్త్వ విధానమును; చింతనమున్ = ఆలోచన; చేయన్ = చేయగా; పయోధి = సముద్రము; అందున్ = లో; అహిరాట్ = శేష {అహిరాట్టు - అహి (సర్పము) లందు రాట్టు (రాజు), ఆదిశేషుడు}; తల్పంబునన్ = శయ్య యందు; పవ్వళించిన = శయనించిన; నీ = నీ యొక్క; రూపమున్ = స్వరూపమును; నేడు = ఈవేళ; చూపితివి = చూపించితివి; లక్ష్మీనాథ = విష్ణుమూర్తి; దేవోత్తమా = దేవతలలో ఉత్తముడ.

భావము:- “శ్రీపతీ! దేవాధిదేవా! పూర్వం ప్రళయకాలంలో సర్వాన్ని కడుపులో దాచుకొని నీవు ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు జనలోకానికన్నా పైలోకాలలో ఉండే సిద్ధపురుషులు నీ సత్య స్వరూపాన్ని మనస్సులో మననం చేయగా ఆనాడు పాలసముద్రం మధ్యలో పన్నగరాజు తల్పంపై పవ్వళించి ఉన్న నీ దివ్య స్వరూపాన్ని ఈనాడు మళ్ళీ మాకు చూపించావు.”

4-200-వ.

గంధర్వు లిట్లనిరి.

టీక:- గంధర్వులు = గంధర్వులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- గంధర్వులు ఇలా అన్నారు.

4-201-మ.

"హర పంకేజభ వామరాదులు మరీచ్యాదిప్రజానాథు లో
యరవిందాక్ష! రమాహృదీశ! భవదీయాంశాంశ సంభూతులై
పరఁగం దావకలీలయై నెగడు నీ బ్రహ్మాండమున్; దేవ! యీ
శ్వర! నీ కే మతిభక్తి మ్రొక్కెదము దేవాధీశ! రక్షింపుమా."

టీక:- హర = శివుడు; పంకేజభవ = బ్రహ్మదేవుడు; అమర = దేవతలు; ఆదులు = మొదలగువారు; మరీచి = మరీచి; ఆది = మొదలగు; ప్రజానాథులు = ప్రజాపతులు; ఓ = ఓ; అరవిందాక్ష = విష్ణుమూర్తి; రమాహృదీశ = విష్ణుమూర్తి; భవదీయ = నీ యొక్క; అంశ = భాగములో; అంశ = భాగమున; సంభూతులు = జనించినవారు; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; తావక = నీ యొక్క; లీల = లీలకొరకు; ఐ = అయ్యి; నెగడున్ = వర్థిల్లును; ఈ = ఈ; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండమును; దేవ = హరి; ఈశ్వర = హరి; నీకున్ = నీకు; ఏము = మేము; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; మ్రొక్కెదము = నమస్కరించెదము; దేవాధీశా = హరీ {దేవాధీశుడు - దేవతలకు ప్రభువు, విష్ణువు}; రక్షింపుమా = కాపాడుము.

భావము:- “కమలలోచనా! లక్ష్మీహృదయేశ్వరా! దేవా! ఈశ్వరా! దేవతకు ప్రభువైన శ్రీహరీ! శివుడు, బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు, మరీచి మొదలైన ప్రజాపతులు నీ అంశాంశాలచేత జన్మించారు.ఈ బ్రహ్మాండం నీ క్రీడా మందిరం. నీకు పరమభక్తితో ప్రణమిల్లుతున్నాము. మమ్మల్ని పాలించు.”

4-202-వ.

విద్యాధరు లిట్లనిరి.

టీక:- విద్యాధరులు = విద్యాధరులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:- విద్యాధరులు ఇలా అన్నారు.

4-203-సీ.

"నళినాక్ష! విను; భవన్మాయా వశంబున-

దేహంబుఁ దాల్చి తద్దేహమందు

నాత్మ నహమ్మ మేత్యభిమానమును బొంది-

పుత్ర జాయా గృహ క్షేత్ర బంధు

ధన పశు ముఖ వస్తుతతుల సంయోగ వి-

యోగ దుఃఖంబుల నొందుచుండు

ధృతి విహీనుఁడు నసద్విషయాతిలాలసుఁ-

డతి దుష్టమతియు నై నట్టివాఁడు

4-203.1-తే.

దవిలి భవదీయ గుణ సత్కథా విలోలుఁ

డయ్యేనేనియు నాత్తమోహంబు వలనఁ

బాసి వర్తించు విజ్ఞానపరత దగిలి

చిరదయాకార! యిందిరాచిత్తచోర!"

టీక:- నళినాక్ష = హరి {నళినాక్షుడు - నళినము (పద్మము) వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; విను = వినుము; భవత్ = నీ యొక్క; మాయన్ = మాయ; వశంబునన్ = లొంగుటచేత; దేహంబున్ = శరీరమును; దాల్చి = ధరించి; తత్ = ఆ; దేహము = శరీరము; అందున్ = లో; ఆత్మన్ = మనసులో; అహం = నేను; మమ = నాది; ఇతి = అని; అభిమానమును = గర్వమును; పొంది = పొంది; పుత్ర = పుత్రులు; జాయా = భార్య; గృహ = గృహములు; క్షేత్ర = భూములు; బంధు = బంధువులు; ధన = సంపదలు; పశు = పశువులు; ముఖ = మొదలగు; వస్తు = పదార్థముల; తతులు = సమూహముల; సంయోగ = సంయోగములు; వియోగ = వియోగములవలన; దుఃఖంబులన్ = దుఃఖములను; ఒందుచుండు = పొందుతుండును; ధృతి = ధైర్యము; విహీనుడు = లేనివాడు; అసత్ = అసత్యమైన; విషయా = విషయార్థములందు; అతి = మిక్కిలి;

లాలసుడు = ఆసక్తిచెందువాడు; అతి = మిక్కిలి; దుష్టమతి = చెడ్డ; మతియున్ = హృదయముకలవాడు; ఐనట్టి = అయినటువంటి; వాడు = వాడు;
; తవిలి = పూని; భవదీయ = నీ యొక్క; గుణ = గుణములు; సత్ = మంచి; కథా = కథల యందు; విలోలుడు = మిక్కిలి వర్తించువాడు; అయ్యేనేనియున్ = అయినప్పటికి; ఆ = ఆ; తమో = తమస్సు; మోహంబు = మోహముల; వలన = వలన; పాసి = విడిచి; వర్తించు = వర్తించును; విజ్ఞాన = విజ్ఞానము యందు; పరతన్ = ఆసక్తి; తగిలి = లగ్నమై; చిరదయాకార = హరి {చిరదయాకారుడు - చిర మిక్కిలి దయ (కృప)ను ఆకరుడు (ఇచ్చువాడ), విష్ణువు}; ఇందిరాచిత్తచోర = హరి {ఇందిరాచిత్తచోరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) చిత్తము (మనసు)ను చోరుడు (దొంగిలించినవాడు), విష్ణువు.}.

భావము:- “కమలనయనా! విను. నీ మాయకు వశుడై మానవుడు దేహం ధరించి, ఆ దేహంపై ‘నేను, నాది’ అని ఆసక్తి పెంచుకుంటాడు. కొడుకు, భార్య, ఇల్లు, పొలము, చుట్టాలు, ధనం, పశువులు మొదలైన వాటి సంయోగ వియోగాల వల్ల దుఃఖిస్తాడు. దయామయా! లక్ష్మీప్రియా! అలాంటి ధైర్యహీనుడు, ఇంద్రియార్థాలలో మిక్కిలి ఆసక్తి కలవాడు, చెడ్డ మనస్సు కలవాడు కూడా నీ గుణాలకు సంబంధించిన సత్కథలను వింటే ఆ అజ్ఞానం తొలగిపోయి విజ్ఞానం పొందుతాడు.

4-204-వ.

బ్రాహ్మణజనంబు లిట్లనిరి "దేవా! యీ క్రతువును, హవ్యంబును, నగ్నియు, మంత్రంబులును, సమిద్దర్భాపాత్రంబులును, సదస్యులును, ఋత్విక్కులును, దంపతులును, దేవతలును, నగ్నిహోత్రంబులును, స్వధయు, సోమంబును, నాజ్యంబును, బశువును నీవ; నీవు దొల్లి వేదమయ సూకరాకారంబు ధరియించి దంష్ట్రాదండంబున వారణేంద్రంబు నళినంబు ధరియించు చందంబున రసాతలగత యైన భూమి నెత్తితి; వట్టి యోగిజనస్తుత్యుండవును, యజ్ఞక్రతురూపకుండవును నైన నీవు పరిభ్రష్టకర్ములమై యాకాంక్షించు మాకుం బ్రసన్నుండ వగుము; భవదీయ నామకీర్తనంబుల సకల యజ్ఞవిఘ్నంబులు నాశంబునొందు; నట్టి నీకు నమస్కరింతుము."

టీక:- బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులు యైన; జనులు = వారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; దేవా = భగవంతుడ; ఈ = ఈ; క్రతువును = యజ్ఞమును; హవ్యంబును = హవ్యము; అగ్నియు = అగ్ని; మంత్రంబులును = మంత్రములు; సమ = చక్కటి; ఇద్ధ = ప్రసిద్ధమైన; దర్భా = దర్భలు; పాత్రంబులును = పాత్రలును; సదస్యులును = సదస్యులును; ఋత్విక్కులును = ఋత్విక్కులు; దంపతులును = యజమాన దంపతులు; దేవతలును = దేవతలు; అగ్నిహోత్రంబులును = అగ్నిహోత్రములు; స్వధయు = స్వధ {స్వధ - పితృదేవతలకు సమర్పించు హవిస్సు / హవిర్దానము}; సోమంబును = సోమరసము; ఆజ్యంబును = నెయ్యి; పశువును = బలిపశువు; నీవ = నీవే; నీవు = నీవు; తొల్లి = పూర్వము; వేద = వేదముతో; మయ = నిండిన; సూకర = వరాహ; ఆకారంబు = రూపము; ధరియించి = ధరించి; దంష్ట్రా = కోరలు అనెడి; దండంబునన్ = కోలతో; వారణ = ఏనుగులలో; ఇంద్రంబున్ = శ్రేష్ఠమైనది; నళినంబున్ = తామరపూలను; ధరియించు = ధరించు; చందంబునన్ = విధముగ; రసాతల = రసాతలము, పాతాళము నకు; గత = పోయినది; ఐన = అయిన; భూమిని = భూమిని; ఎత్తితివి = ఎత్తావు; అట్టి = అటువంటి; యోగి = యోగులైన; జన = వారిచేత; స్తుత్యుండవును = స్తుతింపబడువాడవు; యజ్ఞ = యజ్ఞము యందలి; క్రతు = కర్మముల; రూపుండవు = రూపము కలవాడవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; పరిభ్రష్ట = మిక్కిలి చెడ్డ; కర్ములము = పనులు చేయువారము; ఐ = అయ్యి; ఆకాంక్షించు = కోరుతున్న; మాకున్ = మాకు; ప్రసన్నుండవు = దయ కలవాడవు; అగుము = అగుము; భవదీయ = నీ యొక్క; నామ = నామములను; సంకీర్తనంబులన్ = చక్కగా కీర్తించుటవలన; సకల = సమస్తమైన; యజ్ఞ = యజ్ఞము యొక్క; విఘ్నంబులు = ఆటంకములు; నాశంబున్ = నాశనమును; ఒందున్ = పొందును; అట్టి = అటువంటి; నీకున్ = నీకు; నమస్కరింతుము = నమస్కరించెదము.

భావము:- బ్రాహ్మణులు ఇలా అన్నారు. "దేవా! ఈ యజ్ఞం, ఇందులోని హవ్యం, అగ్ని, మంత్రాలు, సమిధలు, దర్భలు, పాత్రలు, సదస్యులు, ఋత్విక్కులు, దంపతులు, దేవతలు, అగ్నిహోత్రాలు, స్వధ, సోమరసం, నెయ్యి, యజ్ఞపశువు - అన్నీ నీవే. నీవు పూర్వం వేదస్వరూపమైన ఆదివరాహరూపం ధరించి, ఏనుగు తన దంతంతో పద్మాన్ని పైకి ఎత్తినట్లు నీ కోరకొనతో పాతాళంనుండి భూమిని పైకి లేవనెత్తావు. యోగులు నిన్ను స్తుతిస్తారు. నీవు యజ్ఞస్వరూపుడవు. వేదకర్మలు ఆచరింపక భ్రష్టులమైన మాపై దయ చూపు. నీ నామాన్ని సంస్తుతిస్తే యజ్ఞాలలో

సంప్రాప్తించే సమస్త విఘ్నాలు సమసిపోతాయి. అటువంటి నీకు నమస్కరిస్తున్నాము.

4-205-క.

అని తన్ను సకల జనములు
వినుతించిన హరి భవుండు విఘ్నము గావిం
చిన యా దక్షుని యజ్ఞము
ఘనముగఁ జెల్లించెఁ గొఱఁత గాకుండంగన్.

టీక:- అని = అని; తన్నున్ = తనను; సకల = సమస్తమైన; జనములున్ = వారు; వినుతించినన్ = స్తుతి చేయగ; హరి = నారాయణుడు; భవుండు = శివుడు; విఘ్నమున్ = అంతరాయము; కావించిన = కలిగించిన; ఆ = ఆ; దక్షుని = దక్షుని; యజ్ఞము = యాగమును; ఘనముగన్ = గొప్పగ; చెల్లించెన్ = పూర్తి చేయించెను; కొఱత = కొరత; కాకుండగన్ = లేకుండగా.

భావము:- అని ఈ విధంగా సమస్త జనులూ తనను స్తుతించగా విష్ణుమూర్తి ప్రసన్నుడై శివుడు ధ్వంసం చేసిన దక్షుని యజ్ఞాన్ని ఏ కొరత లేకుండ చక్కగా పూర్తి చేయించాడు.

4-206-క.

సకలాత్ముఁడు దా నగుటను
సకల హవిర్భోక్త యయ్యు జలజాక్షుండుం
బ్రకటస్వభాగమున న
య్యకళంకుఁడు తృప్తిఁ బొంది యనె దక్షునితోన్.

టీక:- సకల = సమస్తమును; ఆత్ముడు = తానైనవాడు; తాన్ = తాను; అగుటను = అగుటచేత; సకల = సమస్త; హవిస్ = హవిస్సులకు; భోక్త = భుజించువాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; జలజాక్షుండు = హరి {జలజాక్షుడు - జలజ (పద్మముల) వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, కృష్ణుడు, విష్ణువు}; ప్రకటన్ = ప్రసిద్ధముగ; స్వ = తన; భాగమునను =

భాగముతోనే; ఆ = ఆ; అకళంకుడు = మచ్చ లేనివాడు; తృప్తిన్ = సంతృప్తిని; పొంది = పొంది; అనె = అనెను; దక్షుని = దక్షుని; తోన్ = తోటి.

భావము:- తాను సకలాంతర్యామియై సకల హవిస్సులను భుజించేవాడై కూడ తన భాగమైన 'త్రికపాల పురోడాశం' మంత్రంతోనే తృప్తిపడి దక్షునితో ఇలా అన్నాడు.

4-207-వ.

"అనఘా! యేనును బ్రహ్మయు శివుండు నీ జగంబులకుఁ గారణభూతులము; అందు నీశ్వరుఁడును, నుపద్రష్టయు స్వయంప్రకాశుండు నైన నేను గుణమయం బయిన యాత్మీయ మాయం బ్రవేశించి జనన వృద్ధి విలయంబులకు హేతుభూతంబు లగు తత్తత్క్రియోచితంబు లయిన బ్రహ్మరుద్రాది నామధేయంబుల నొందుచుండు; దట్టి యద్వితీయ బ్రహ్మరూపకుండ నైన నా యందు నజ భవాదులను భూతగణంబులను మూఢుం డగువాడు వేఱుగాఁ జూచు; మనుజుండు శరీరంబునకుఁ గరచరణాదులు వేఱుగాఁ దలంపనిచందంబున మద్భక్తుండగువాఁడు నాయందు భూతజాలంబు భిన్నంబుగాఁ దలంపఁడు; కావున మా ముగ్వుర నెవ్వండు వేఱుచేయకుండు వాఁడు కృతార్థుం"డని యానతిచ్చిన దక్షుండును.

టీక:- అనఘా = పుణ్యుడ; ఏనున్ = నేను; బ్రహ్మయు = బ్రహ్మదేవుడు; శివుండున్ = శివుడు; ఈ = ఈ; జగంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; కారణభూతులము = కారణము యైనవారము; అందున్ = అందులో; ఈశ్వరుండను = ప్రభువును; ఉపద్రష్టయు = పర్యవేక్షకుడను; స్వయంప్రకాశుండును = స్వంతమైన ప్రకాశము కలవాడను; ఐన = అయిన; నేను = నేను; గుణ = త్రిగుణ; మయంబున్ = కూడినది; అయిన = అయిన; ఆత్మీయ = నా యొక్క; మాయన్ = మాయను; ప్రవేశించి = చేరి; జనన = పుట్టుక; వృద్ధి = వృద్ధి; విలయంబుల = విలయముల; కున్ = కు; హేతుభూతంబులు = కారణము యైనవి; అగు = అయిన; తత్తత్ = అయా; క్రియా = పనులకు; ఉచితంబులు = తగునవి; అయిన = అయిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు; ఆది = మొదలగు;

నామధేయంబులన్ = పేర్లను; ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఉండుదు = ఉంటాను; అట్టి = అటువంటి; అద్వితీయ = రెండవది లేనట్టి, తిరుగులేని; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; రూపకుండను = రూపము కలవాడను; ఐన = అయిన; నా = నా; అందున్ = నుండి; అజ = బ్రహ్మదేవుడు; భవ = శివుడు; ఆదులను = మొదలైనవారిని; భూత = జీవ; గణంబులను = జాలములను; మూఢుండు = తెలివిలేనివాడు; అగువాడు = అయినవాడు; వేఱుగా = వేరువేరుగా; చూచు = చూచును; మనుజుండు = మానవుడు; శరీరంబున్ = దేహమున; కున్ = కు; కర = చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; ఆదులు = మొదలగునవి; వేఱుగా = వేరువేరుగా; తలంపని = తలచని; చందంబునన్ = వలెనే; మత్ = నా యొక్క; భక్తుండు = భక్తుడు; అగువాడు = అయినవాడు; నా = నా; అందున్ = ఎడల; భూత = జీవ; జాలంబున్ = గణములను; భిన్నంబు = వేరు; కాన్ = అగునట్లు; తలంపడు = అనుకొనడు; కావునన్ = అందుచేత; మా = మా; ముమ్వురన్ = ముగ్గురను; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; వేఱుచేయకుండు = వేరుగా చూడకుండునో; వాడు = వాడు; కృతార్థుండు = ప్రయోజనము తీర్చుకొన్నవాడు; అని = అని; ఆనతిచ్చిన = ఉపదేశించగా; దక్షుండును = దక్షుడును.

భావము:- “పుణ్యాత్ముడా! నేనూ, బ్రహ్మ, శివుడూ ఈ లోకాలకు కారణభూతులం. వారిలో నేను ఈశ్వరుడను, సాక్షిని, స్వయంప్రకాశుడను అయి త్రిగుణాత్మకమైన నా మాయలో ప్రవేశించి సృష్టి స్థితి లయ కార్యాలకు కారణాలైన ఆయా పనులకు బ్రహ్మ రుద్రుడు మొదలైన నామాలను పొందుతాను. నాకంటె వేరైన పరబ్రహ్మ రూపం లేదు. బ్రహ్మ శివుడు మొదలైనవారిని, జీవకోటిని బుద్ధిహీనుడు నాకంటె వేరుగా చూస్తాడు. మనుష్యుడు తన చేతులు, కాళ్ళు మొదలైన అవయవాలను తన శరీరం కంటె వేరుగా చూడనట్లు నా భక్తుడు జీవులను నాకంటె వేరుగా భావింపడు. కనుక మా ముగ్గురిని ఎవడైతే వేరు వేరుగా చూడడో వాడే ధన్యుడు” అని ఉపదేశించగా దక్షుడు...

4-208-క.

విని విష్ణు దేవతాకం
బనఁగాఁద్రికపాలకలిత మగు నా యాగం
బునఁ దగ నవ్విష్ణుని పద
వనజంబులు పూజ చేసి వారని భక్తిన్.

టీక:- విని = విని; విష్ణు = విష్ణువు; దేవతాకంబున్ = దేవతగా కలది; అనగాన్ = అన్నట్లుగా; త్రికపాల = మూడు కుండలు; కలితము = కలిగినది; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; యాగంబునన్ = యజ్ఞములో; తగన్ = తగినట్లు; ఆ = ఆ; విష్ణుని = నారాయణుని; పద = పాదములు అనెడి; వనజంబులు = పద్మములు {వనజము - వనమున (నీట) పుట్టినది, తామర}; పూజ = పూజ; చేసి = చేసి; వారని = హద్దులేని; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:- (విష్ణువు ఉపదేశాన్ని దక్షుడు) విని విష్ణుదేవతాకమైన త్రికపాల పురోడాశ మనే యజ్ఞాన్ని చేసి విష్ణుమూర్తి పాదపద్మాలను పరమభక్తితో పూజించాడు.

4-209-వ.

మఱియును.

టీక:- మఱియును = ఇంకను.

భావము:- ఇంకా...

4-210-సీ.

అంగప్రధానక యాగంబులను జేసి-

యమరుల రుద్రుని నర్థిఁ బూజ

చేసి విశిష్టేష్ట శిష్టభాగమున ను-

దవసాన కర్మంబుఁ దవిలి తీర్చి

తాను బుత్త్విక్కులుఁ దగ సోమపులఁ గూడి-

యవభృథ స్నానంబు లాచరించి

కడఁక నవాప్త సకల ఫలకాముఁడై-

తనరు దక్షునిఁ జూచి ధర్మబుద్ధి

4-210.1-తే.

గలిగి సుఖవృత్తి జీవింతుఁగాక యనుచుఁ

బలికి దివిజులు మునులును బ్రాహ్మణులును

జనిరి నిజమందిరముల; కా జలజనయన

భవులు వేంచేసి రాత్మీయ భవనములకు.

టీక:- అంగ = భాగములతో కూడిన; ప్రధానక = ప్రధానమైనట్టి; యాగంబులను = యజ్ఞాములు; చేసి = వలన; అమరుల = దేవతలను; రుద్రుని = శివుని; అర్థిన్ = కోరి; పూజ = పూజ; చేసి = చేసి; విశిష్ట = ప్రత్యేకమైన; ఇష్ట = యాగమును; శిష్ట = ప్రధాన; భాగముననను = భాగమున; ఉదవసాన = ఉద్వసానము అనెడి {ఉదవసానము – తొలగించుట, విడుచుట, ఉత్ (నీరు) తో అవసానము (పూర్తి అగునప్పుడు చేయునట్టిది), ఉద్వాసనము}; కర్మంబున్ = కర్మములను; తవిలి = పూని; తీర్చి = పూర్తిచేసి; తాను = తాను; ఋత్విక్కులున్ = ఋత్విక్కులు; తగన్ = తగ్గట్లు; సోమపులన్ = సోమయాజులు {సోమపులు – యాగముచేసి అవశిష్టమైన సోమలతరసములు తాగినవారు, సోమయాజులు}; కూడి = కూడి; అవభృతస్నానము = యజ్ఞాంతస్నానము; ఆచరించి = చేసి; కడకన్ = పూనికతో; అవాప్త = ప్రాప్తించిన; సకల = సమస్తమైన; ఫల = ఫలించిన; కాముడు = కామములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తనరు = అతిశయించిన; దక్షునిన్ = దక్షుని; చూచి = చూసి; ధర్మబుద్ధి = ధర్మబుద్ధి; కలిగిన = కలిగి;

; సుఖ = సుఖమైన; వృత్తిన్ = విధముగ; జీవింతుగాక = జీవించెదవుగాక; అనుచున్ = అంటూ; పలికి = పలికి; దివిజులు = దేవతలు; మునులును = మునులు; బ్రాహ్మణులును = బ్రాహ్మణులు; చనిరి = వెళ్ళిరి; నిజ = తమ; మందిరముల్ = మందిరముల; కున్ = కు; ఆ = ఆ; జలజనయన = విష్ణువు; భవులు = శివుడు; వేంచేసి = వెళ్ళిరి; ఆత్మీయ = స్వంత; భవనముల్ = నివాసముల; కున్ = కు.

భావము:- దక్షుడు అంగప్రధానకాలైన యాగాలను చేసి, దేవతలను, శివుణ్ణి పూజించి, వారి వారి భాగాలను వారికి సమర్పించి, ఋత్విక్కులతోను సోమపానం చేసినవారితోను అవభృథ స్నానం చేసి, యజ్ఞఫలాన్ని సమగ్రంగా పొందాడు. దేవతలు, మునులు, బ్రాహ్మణులు దక్షుని చూచి “ధర్మబుద్ధి కలిగి సుఖంగా జీవింతువు గాక!” అని దీవించి తమ తమ గృహాలకు వెళ్ళారు. విష్ణువు, శివుడు తమ తమ మందిరాలకు వెళ్ళారు.

4-211-వ.

అంత దాక్షాయణి యయిన సతీదేవి పూర్వకళేబరంబు విడిచి హిమవంతునకు మేనక యందు జనియించి విలయకాలంబునం బ్రసుప్తం బయిన శక్తి సృష్టికాలంబున నీశ్వరునిఁ బొందు చందంబునఁ బూర్వదయితుండగు రుద్రుని వరించె నని దక్షాధ్వర ధ్వంసకుం డగు రుద్రుని చరిత్రంబు బృహస్పతి శిష్యుండైన యుద్ధవునకు నెఱింగించె; నతండు నాకుం జెప్పెఁ; నేను నీకుం జెప్పితి;"ని మైత్రేయుండు వెండియు విదురున కిట్లనియె.

టీక:- అంత = అంతట; దాక్షాయణి = దక్షుని పుత్రిక {దాక్షాయణి - దక్షునికూతురు, మూర్తిదేవి, సతి}; అయిన = అయిన; సతీదేవి = సతీదేవి; పూర్వ = పాత; కళేబరంబున్ = శరీరమును; విడిచి = వదలి; హిమవంతునకు = హిమవంతునకు; మేనక = మేనక; అందున్ = అందు; జనియించి = పుట్టి; విలయ = ప్రళయ; కాలంబునన్ = సమయము నందు; ప్రసుప్తంబు = బాగుగ నిద్రించినది; అయిన = అయిన; శక్తి = శక్తి; సృష్టికాలంబునన్ = సృష్టికాలమున; ఈశ్వరుని = శివుని; పొందు = చెందు; చందంబునన్ = విధముగ; పూర్వ = పూర్వపు; దయితుండు = ప్రియుడు; అగు = అయిన; రుద్రుని = శివుని; వరించెన్ = వరించెను; అని = అని; దక్ష = దక్షుని; అధ్వర = యాగమును; ధ్వంసకుడు = ధ్వంసము చేసినవాడు; అగు = అయిన; రుద్రుని = శివుని; చరితంబున్ = వర్తనమును; బృహస్పతి = బృహస్పతి; శిష్యుండు = శిష్యుడు; ఐన = అయిన; ఉద్ధవున్ = ఉద్ధవుని; కున్ = కి; ఎఱింగించె=తెలిపెను; అతండు= అతడు; నాకున్ = నాకు; చెప్పెన్ = చెప్పెను; నేను = నేను; నీకున్=నీకు; చెప్పితిన్ = చెప్పాను; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; వెండియున్ = మరల; విదురున్ = విదురున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:- ఆ తరువాత దక్షుని కూతురైన సతీదేవి పూర్వ శరీరాన్ని విడిచి, హిమవంతునకు, మేనకకు కుమార్తెగా జన్మించి, ప్రళయకాలంలో ప్రసుప్తమైన శక్తి సృష్టికాలంలో ఈశ్వరుని పొందిన విధంగా తన పూర్వభర్త అయిన రుద్రుని వరించింది" అని దక్షయజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేసిన రుద్రుని చరిత్రను బృహస్పతి తన శిష్యుడైన ఉద్ధవునకు చెప్పాడు. ఆ ఉద్ధవుడు నాకు చెప్పాడు. నేను నీకు చెప్పాను" అని చెప్పి మైత్రేయుడు విదురునితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-212-క.

"ఈ యాఖ్యానముఁ జదివిన

ధీయుతులకు వినినయట్టి ధీరుల కైశ్వ

ర్యాయుః కీర్తులు గలుగును;

బాయును దురితములు; దొలఁగు భవబంధంబుల్."

టీక:- ఈ = ఈ; ఆఖ్యానమున్ = కథను; చదివిన = చదివిన; ధీ = బుద్ధిబలముతో; యుతులకు = కూడినవారికి; వినిన = విన్న; అట్టి = అటువంటి; ధీరుల్ = బుద్ధిబలము కలవారి; కిన్ = కి; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యము; ఆయుస్ = జీవితకాలము; కీర్తులున్ = కీర్తి; కలుగును = కలుగును; పాయును = దూరమగును; దురితములున్ = పాపములు; తొలగున్ = తొలగిపోవును; భవబంధంబుల్ = సంసారబంధములు.

భావము:- "ఈ కథను చదివిన బుద్ధిమంతులకు, విన్న ధీరులకు ఐశ్వర్యం, ఆయువు, కీర్తి లభిస్తాయి. పాపాలు, భవబంధాలు తొలగిపోతాయి."

నుతి

4-976-మాలి.

సురవిమత విదారీ! సుందరీ శంబరారీ!

సరసవినుత సూరీ! సర్వలోకోపకారీ!

నిరుపమగుణ హారీ! నిర్మలానందకారీ!

గురుసమర విహారీ! ఘోరదైత్యప్రహారీ!

టీక:- సురవిమతవిదారీ = రామచంద్ర {సురవిమతవిదారుడు - సుర (దేవతలకి) విమత (శత్రువులైన వారిని) విదారుడు (సంహరించినవాడు), రాముడు}; సుందరీశంబరారీ = రామచంద్ర {సుందరీశంబరారుడు - సుందరీ (అందమైన వారికి) శంబరారుడు (శంబరాసురుని శత్రువు యైన మన్మథుడు వంటివాడు), రాముడు}; సరసవినుతగుణసూరీ = రామచంద్ర {సరసవినుతగుణసూరి - సరస (రసస్ఫూర్తితో) వినుత (స్తుతించెడి) గుణ (సుగుణములు గల) సూరి (పండితులు గలవాడు), రాముడు}; సర్వలోకోపకారీ = రామచంద్ర {సర్వలోకోపకారి - సర్వ (సమస్తమైన) లోక (లోకములకు) ఉపకారి (ఉపకారము చేయువాడు), రాముడు}; నిరుపమగుణహారీ = రామచంద్ర

{నిరుపమగుణహారుడు - నిరుపమ (సాటిలేని) గుణ (సుగుణము లనెడి) హారుడు (దండను ధరించినవాడు), రాముడు}; నిర్మలానందకారీ = రామచంద్ర {నిర్మలానందకారుడు - నిర్మల (స్వచ్ఛమైన) ఆనంద (ఆనందమును) కారుడు (కలిగించెడివాడు), రాముడు}; గురుసమరవిహారీ = రామచంద్ర {గురుసమరవిహారుడు - గురు (గొప్ప) సమర (యుద్ధమున) విహారుడు (వీరవిహారము సలిపెడి వాడు), రాముడు}; ఘోరదైత్యప్రహారీ = రామచంద్ర {ఘోరదైత్యప్రహారి - ఘోర (భయంకర మైన) దైత్య (రాక్షసులను) ప్రహారి(సంహరించినవాడు), రాముడు.}.

భావము:- దేవతల శత్రువులైన రాక్షసులను సంహరించినవాడా! సుందరీమణులకు మన్మథుడా! విద్వాంసులు కొనియాడేవాడా! స్వచ్ఛమైన ఆనందాన్ని అందించేవాడా! మహా రణరంగంలో విహరించేవాడా! భయంకర రాక్షసులను సంహరించినవాడా!

4-977-గ.

ఇది జాతీయమహాకవి సహజ పాండిత్య బమ్మెఱ పోతనామాత్య ప్రణీతంబైన శ్రీమత్తెలుగు భాగవతం బను మహా పురాణ చతుర్థ స్కంధార్గత ఈశ్వర దక్షుల విరోధము సతీదేవి దక్షయజ్ఞమున కరుగుట దక్షాధ్వర ధ్వంసంబు శివుం డనుగ్రహించుట దక్షాదుల శ్రీహరి స్తవంబునను కథలు గల దక్షయజ్ఞమను ఉపాఖ్యానంబు.

సర్వం శ్రీకృష్ణార్పణ మస్తు
ఓం ఓం ఓం
ఓం శాంతిః శాంతిః శాంతిః
ఓం సర్వేజనాస్సుఖినోభవంతు

https://telugubhagavatam.org/

సంకలనం ~ భాగవత గణనాధ్యాయి